

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

PŘÍNOS STUDIA PLATÓNOVÝCH TEXTŮ PRO SOUČASNOU PSYCHOLOGII

THE CONTRIBUTION OF THE STUDY OF PLATO'S TEXTS TO
CONTEMPORARY PSYCHOLOGY

Bakalářská diplomová práce

Autor: **Ing. Bc. et Bc. Helena Konečná**
Vedoucí práce: **PhDr. Olga Pechová, Ph.D.**

Olomouc
2023

Děkuji vedoucí práce PhDr. Olze Pechové, Ph.D. za laskavé vedení mé práce a mým blízkým za podporu.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma: „Přínos studia Platónových textů pro současnou psychologii“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 29.11.2023

Podpis

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 PLATÓN A DUŠE.....	6
1.1 Platón a jeho dílo	6
1.2 Podstata a činnosti duše	9
1.3 Tři složky duše a pojetí spravedlnosti	12
1.4 Konflikt v duši a nemoci duše	15
1.5 Péče o duši	17
2 PSYCHOLOGIE A DUŠE.....	19
2.1 Spor o předmět psychologie.....	19
2.2 Základní směry a jejich přístupy k duši a filosofii	22
2.3 Přístupy k duševnímu zdraví	25
2.4 Vybrané psychoterapeutické přístupy.....	28
3 EXPLICITNÍ ODKAZY NA PLATÓNA V SOUČASNÉ PSYCHOLOGII.....	36
3.1 V čem mohli být Sókratés či Platón první	36
3.2 Role lásky a estetiky ve výkladu duševních dějů	38
3.3 Třísložková duše a modely osobnosti.....	41
3.4 Teorie idejí, poznání a etika	42
3.5 Odkazy k dialogické formě – léčení, terapie a výuka.....	43
4 VÝZKUMY A STUDIE O PSYCHOTERAPII	48
4.1 Výzkum psychoterapie obecně.....	48
4.2 Sokratovský přístup v terapii a výuce	49
4.3 Biblioterapie.....	51
5 DISKUSE / PROPOJENÍ ODKAZŮ A PRAKTICKÁ DOPORUČENÍ	53
5.1 Zhodnocení vybraných tematických odkazů	53
5.2 Propojení obsahu s dialogickou formou	59
5.3 Limity práce	62
5.4 Doporučení k dalšímu bádání	63
6 ZÁVĚR	65
SOUHRN	66
SEZNAM LITERATURY	69
PŘÍLOHY	82

ÚVOD

Tato teoretická práce navazuje na moji bakalářskou práci na téma „Platón v moderní psychologii“, kterou jsem v lednu 2022 obhájila v rámci studia filosofie. Jejím cílem bylo prvotní zmapování odkazů na Platóna v textech moderní psychologie a jejich kritické posouzení z hlediska témat, u kterých se objevovala konkrétní propojení, a také z hlediska rozsahu a přesnosti interpretace Platónových textů. Motivací pro prozkoumání pramenných textů moderní psychologie byla také zkušenost ze souběžného studia psychologie, v jehož rámci jsem při základním seznamování se s teoriemi různých autorů narážela na myšlenky, které podle mého názoru již zazněly v nějaké formě u Platóna, ale tato návaznost v nich nebyla explicitně uvedena. Charakter i zaměření nalezených explicitních odkazů mě vedlo k tomu, abych pokračovala v dalším prozkoumávání oblastí a praktického využití studia Platónových textů, což je předmětem práce této.

Svá předchozí zjištění v této práci uvádím pouze stručně v příslušné kapitole, navazuji na ně dalšími zjištěnými tematickými explicitními odkazy a více se věnuji také odkazům k formě sdělování myšlenek, která se v Platónových dialogích objevuje. Mým hlavním cílem není posouzení přesnosti interpretace myšlenek, i když i k tomu se v práci vyjadřuji, ale spíše praktické využití témat i formy jejich sdělování vzhledem ke kontextu současné psychologie. Tato práce tedy navazuje na předchozí zjištění a přináší další, originální poznatky. Moje hlavní otázka se týká toho, „**jakým způsobem je možné využít studium Platónových textů v současné psychologii**“, a to hlavně v oblasti terapie, výuky a výzkumu.

K jejímu zodpovězení nejprve uvádím v jednotlivých kapitolách informace k tomu: 1) Co je obsahem Platónovy nauky o duši? 2) Jaký je vztah psychologie k duši a filosofii? 3) Jaké explicitní odkazy na Platóna a jeho texty je možné nalézt v dílech autorů současné psychologie? Jakým způsobem tyto odkazy autoři interpretují a propojují s teoriemi či přístupy současné psychologie? 4) Jaké vazby jsou podpořeny výzkumy a odbornými studii? V diskusi posuzuji nalezené odkazy na Platónovu nauku o duši a jejich vzájemné propojení se současnými přístupy ke studiu duševního života člověka. Na základě toho doporučuji studium konkrétních témat a dialogické formy Platónových textů, které může mít přínos pro teoretickou i aplikovanou psychologii.

1 PLATÓN A DUŠE

Hlavním cílem této části je představit Platónovo dílo a prezentovat hlavní souvislosti jeho úvah o duši. Téma je zpracováno hlavně na základě vlastní četby Platónových dialogů a také nemnoha děl filosofů, kteří svým specifickým způsobem interpretují „Platónovu nauku o duši“ či „Platónovu psychologii“, a to současného filosofa T. M. Robinsona, dvorního překladatele Platónových textů F. Novotného a českého fenomenologa Jana Patočky. U odkazů na Platónovy dialogy uvádím tam, kde je to relevantní, také specifické kódové označení odstavce pro snazší dohledání Platónových textů v jakémkoli jejich vydání.

1.1 Platón a jeho dílo

„Nejjistější obecná charakteristika evropské filozofické tradice je, že sestává z řady poznámek k Platónovi.“ (Whitehead, 1929, s. 63)

Platón žil v letech 427 př. n. l. – 347 př. n. l. ve starověkém Řecku a jde o prvního filosofa, jehož dílo se dochovalo v ucelenější podobě, i když ne v autorových originálech (Novotný, 2013). Platón byl žákem filosofa Sókrata, který ovšem nezanechal žádné psané dílo. V Platónových textech jsou specifickým způsobem prezentovány jak **náhledy jeho samotného, tak i jeho učitele**. Nakolik se v druhém případě jedná o skutečně věrný popis Sókratovy filosofie je otevřená otázka (Robinson, 1995). Můžeme zřejmě říci, že rané dialogy spíše vyjadřují Sókratovy myšlenky a pozdější díla myšlenky Platónovy, ovšem jasnou hranici mezi jejich myšlením není jednoduché, a snad ani možné stanovit (Novotný, 2013). To, co chce Platón ve svých dílech skutečně sdělit, je podle obecného názoru prezentováno osobou, uvažováním a přístupem Sókrata (Novotný, 2014; Patočka, 1999; Robinson, 1995).

Své myšlenky Platón představuje v naprosté většině **formou dialogů**, přičemž každý z nich má hlavní zkoumanou otázku a kontext. Jeho hlavní metodou zkoumání je dialektika, ale často se vyjadřuje také obrazně pomocí mýtů, přirovnání, metafor a využívá umělecké prvky (Novotný, 2013). **Dialektika** představuje „rozmlouvací umění“ (Novotný, 2014, s. 74), je to „konkrétní starání o duši rozhovorem“ (Patočka, 1999, s. 50) a jde o argumentační diskusi podle určitých pravidel vedoucí k nalézání pravdy a odhalování idejí. Postupně se přes prověřování vymezení pojmů, hledání toho, co je v nich společné (syntéza) i z čeho se

dané pojmy skládají (analýza), přes ověřování předpokladů pomocí platnosti závěru z nich vyplývajícího a postupného doplňování o další poznatky, které s již ověřeným souhlasí, lze dostat až k objevení toho, co stojí na počátku a je bez předpokladů – tedy k samotným idejím (Novotný, 2014; Patočka, 2012). Sókratova metoda sdělování obsahu rozmluv pomocí otázek a odpovědí je od obsahu samotného neextrahovatelná (Novotný, 2013).

Dialogy probíhají mezi Sókratem a dalšími diskutujícími – vždy ale v jeden moment s jednou osobou (Platón, 2003d). Dialog je většinou pojmenován podle hlavního Sókratova společníka v diskusi, který přináší nějaké praktické téma k vyřešení (např. najít učitele šermování v dialogu *Lachés* nebo pomoc při péči o obec v dialogu *Alkibiadés I*). Tento praktický problém je Sókratem záhy převeden na obecnější otázku, která stojí za tím tématem, je podstatnější zodpovědět ji nejdříve (např. co je to zdatnost či co je to péče o duši) (Platón, 1996a, 2003g) a z odpovědi či jejího hledání následně odvodit to, co má člověk dělat, aby to vedlo k dobrému.

V dialozích jde tedy spíše o **poznávání skutečnosti**, než o nalezení jednoznačné pravdy za každou cenu (Novotný, 2014). Sókratés se ujišťuje, zda o dané otázce chtějí skutečně hovořit (např. Platón, 2003f) a zda panuje o dílčích závěrech mezi diskutujícími **shoda** předtím, než postoupí k dalšímu zkoumání (Novotný, 2014). Nejlepším společníkem pro diskusi je ten, kdo je ochoten diskutovat a má tři základní vlastnosti – „vědění, přízeň a otevřenost“ (Platón, 2003d, s. 285). Jak je patrné např. ze VII. knihy *Ústavy* 532a nn., cílem zkoumání je **čistě rozumové uvažování** a nalézání idejí, přičemž **nejvyšší ideou je idea dobra** (Novotný, 2014). Sókratés opakuje, že on není ten, kdo by dopředu znal odpověď a vybízí ke **společnému hledání odpovědi**. „Ale vždyť se netáži proto, že bych chtěl mít vrch, nýbrž že doopravdy chci vědět, jakým způsobem by se měla podle tvého mínění...“ (Platón, 2003d, s. 321). Své názory nenutí, nicméně je vyjadřuje. „Není třeba uvažovat o tom, kdo to řekl, nýbrž zdali je to pravda, či ne“ (Platón, 2003f, s. 162). Někdy se také on staví do pozice žáka (např. Platón, 2003b), nebo vyjadřuje, že pokud není možné otázku společně zodpovědět, je nutností, nikoli ostudou, najít si učitele, a to v jakémkoli věku (Platón, 2003g). Obzvláště v raných dialozích se tedy stává, že odpověď na obecnou otázku v diskusi nenaleznou, ovšem domluví se na jejím **dalším společném zkoumání** (např. Platón, 2003g, 2003j). V pozdějších dialozích Sókratés více vystupuje jako ten, kdo může mít nějakou znalost a společně s ostatními chce zkoumat, zda tomu tak je, případně přivést společníky

k podobnému názoru, pokud jej nepřesvědčí o názoru odlišném. Vlastnímu úsudku je třeba věřit, „dokud nás někdo nepřesvědčí jiným, lepším“ (Platón, 2001, s. 73).

V rámci jednotlivých dialogů i v rámci jejich posloupnosti je tedy možné sledovat vývoj uvažování o nějaké otázce a také **vývoj uvažování o duši samotné**. Otázky zkoumané **v raných dialozích** (např. *Charmidés, Lachés, Euthyfrón, Hippiás Menší, Hippiás Větší, Prótagoras, Euthydémos, Obrana Sókrata*), jako co je to rozumnost (uměřenost), zdatnost (ctnost), dobrost a zdali je možné se jí naučit, statečnost, zbožnost, lživost a pravdivost, krásno, rétorika, spravedlnost, jsou brány jako **uvažování o „nauce pro duši“**, aby se „duše staly co nejlepšími“ (Platón, 2003g, s. 67), ovšem o duši se zde přímo příliš nehovoří. Duše je zde brána jako něco samozřejmého a je kladen důraz na morální aspekt péče o duši. Obraz duše, který se zde objevuje, je ale důležitý pro objasnění **pozdější komplexnější psychologie** (Robinson, 1995).

V dialogu *Gorgias* se duše poprvé objevuje ve větší míře, a to **ve spojení s rétorikou, dobrostí a léčením duše** (Platón, 2003f). V dialogu *Alkibiadés I* jsou nejvíce rozvíjeny souvislosti **péče o duši** (Platón, 1996a). *Faidón* je prvním dialogem, kde je **duše ústředním tématem** v souvislosti s úvahami o její **nesmrtelnosti**. Platón sám jej nazývá „**hovorem o duši**“ (Platón, 2005). Dialog *Symposion* představuje pomocí různých názorů na pojetí lásky Platónův náhled na **roli lásky pro směřování duše** k jejímu cíli v poznávání ideje krásy (Platón, 1993). *Ústava* je komplexnější dílo, kde Platón mimo jiné rozvíjí myšlenku **spravedlnosti v kontextu obce a tříšložkové duše** (Platón, 2001). V dialozích *Faidros* a *Timaios* je **tříšložková duše** vykreslena v kontextu lásky a z ní vyplývajícího vnitřního konfliktu (Platón, 2000) a ve fyziologických souvislostech v propojení se světovou duší (Platón, 1996b). Podrobně z hlediska obsahu, pravosti i domnělého pořadí vzniku rozebírá všech přes třicet Platónových dialogů ve své knize František Novotný (2013).

V dílech průběžně vnímáme podstatnou roli duše jako zprostředkovatele pravého poznání, který je v kontaktu se světem idejí i se smyslovým světem. Důraz na význam rozumové části a péči o duši zůstává zachován v průběhu většiny dialogů. Co je to duše Platón nikde nedefinuje, spíše než „co“ je to duše, popisuje „**jaká je“ a „k čemu je“ duše**. V souvislosti s rétorikou, která má podporovat v duši dobrost, a sdělováním informací někomu jinému podle jeho typu, doporučuje Platón v dialogu *Faidros* 271 duši nejdříve vymezit prostřednictvím její **podstaty, základních činností a funkcí**, a nakonec pomocí

jejích **částí, druhů, různých stavů a vazeb** (Platón, 2000). Na základě této posloupnosti zde Platónovu nauku o duši představím. Uvádím odkazy pouze na některé části Platónových děl, i když se daná informace často objevuje i v jiných jeho dílech.

1.2 Podstata a činnosti duše

Podstatou duše je její **sebe-pohyb** a je **zdrojem veškerého dalšího pohybu** (Patočka, 1999; Platón, 2000; Robinson, 1995). Pouze tělo, kterému se dostává pohybu zevnitř, je oduševnělé (Platón, 2000). Nejlepší pohyb těla je ten, který vychází z vlastního popudu (Platón, 1996b). Duše se nejvíce podobá „božskému, nesmrtelnému, rozumovému, jednoduchému a nerozbornému“, na rozdíl od těla, které se nejvíce podobá „lidskému, smrtelnému, složitému, nerozumnému a rozbornému“ (Platón, 2003c, s. 113). Individuální duše je odvozena z duše světové, se kterou má paralelní vlastnosti (Platón, 1996b; Robinson, 1995).

Podle Robinsona (1995) je duše **shodná s pravým já a člověk je svojí duší**. To je podpořeno konkrétními pasážemi z Platónových textů. „Člověk není nic jiného než duše“ (Platón, 1996a, s. 55). V závěru dialogu *Faidón* Sókratés před smrtí vyjadřuje, že ten, který s nimi hovoří a přemýšlí, je skutečně on, ne to tělo, které za chvíli uvidí mrtvé (Platón, 2003c). Platón navíc často ve svých textech alternativně zaměňuje slova „duše“ či „člověk“ či používá sousloví, která toto propojení podporují (Platón, 2003j, 2005; Robinson, 1995) – např. „jakým způsobem by se našlo samo to, čemu říkáme ‚sám‘“ (Platón, 1996a, s. 52), „aby přebývala (...) samotna o sobě“ (Platón, 2003c, s. 95), či „nedůvěřovala ničemu jinému než sama sobě“ (Platón, 2003c, s. 117). Odráží se to i v neshodě překladatelů ohledně řeckého slova *psyché*, kdy se namísto nejčastějšího výrazu „duše“ používá také „mysl“ či „osoba“ (Robinson, 1995).

Z její podstaty dále vyplývají **hlavní činnosti či principy duše**, které se dají označit jako řídící a pečující, morální, kognitivní a životní, a jsou vzájemně propojené (Robinson, 1995). Duše má **pečovat a vést**. Tato informace je prostoupena prakticky všemi dialogy už od raných textů. Duše má řídit tělo, které by jinak vše posuzovalo podle svých libostí (Platón, 2003d), duše pečuje o vše, co je bezduché (Platón, 2000).

Morální princip duše je reflektován v mnoha pasážích Platónových textů a týká se více rozměrů. Prvním z nich jsou samotné **cíle člověka**, jako rozvoj ctností, dosažení štěstí

či dobra záležejícím na duši (Platón, 2003j), přičemž nejvyšším dobrem duše je **dosažení spravedlnosti** (Platón, 2001, 2003d). Věci děláme pro dobro, které z nich plyne, nikoli pro ně samé (Platón, 1993, 2001, 2003d). Druhý rozměr se týká **cesty k dosažení cíle**. Dialog s výraznými morálními motivy je např. *Gorgias*, v němž je zdůrazňována role správně pojaté rétoriky, která má podporovat dobré stavy duše, ne ty zdánlivě dobré (Platón, 2003d). Platón zde mj. uvádí, že rétor má sám znát to, co je spravedlivé a využívat rétoriky pro nastolení řádu u sebe i svých blízkých. Dále vyjadřuje, že léčení duše touto cestou nemusí být vždy příjemné, podobně jako léčení těla, a pro dobro duše je lepší podstoupit bolest spojenou se spravedlivým trestem. Nejlepší způsob života je „cvičit se ve spravedlnosti a ostatní dobrotě a tak žít i umírat“ a k podobnému způsobu života vyzývat i ostatní (Platón, 2003d, s. 335). Třetí rozměr zahrnuje **podporu pro správný rozvoj duše**. Člověk není záměrně zlý, ale může se stát špatným výchovou či nepříznivým prostředím, proto je zapotřebí dobrot duše podporovat výchovou i vlastní aktivitou jako je práce a vědecké vzdělání (Platón, 1996b).

Teprve pomocí **kognitivního principu** duše ale poznáváme, co je dobré a toužíme po tom. Co známe, známe svojí duší (Platón, 2003a), duše má obecnou **touhu a snahu dosáhnout pravého poznání** (Platón, 2003c) a touží se znovu přiblížit idejím (Platón, 2000, 2001).

...kdo má doopravdy svou mysl u čistých jsoucenc, ani snad nemá kdy, aby hleděl dolů na usilování lidí a v boji s nimi se naplňoval záští a nepřátelstvím; naopak (...) stýká se s božským a spořádaným, stává se spořádaným a božským, pokud jen člověku možno;... (Platón, 2001, s. 198–199)

Pravého poznání ale nelze plně dosáhnout ve spojení s tělem, které působí až jako „žalář duše“ a odvádí svými potřebami od dosahování poznání (Platón, 1996b, 2003c). Filosof má ale svoji touhu následovat a má se snažit i za života se **pravému poznání co nejvíce přiblížit** pomocí filosofie, která podporuje rozumové myšlení, dosahování klidu, nahlížení na pravdivé a božské, a vyprošťování se ze spojení s tělem (Platón, 2001, 2003c). Filosofům pak smrt připadá „nejméně strašná“ (Platón, 2003c, s. 95). V podobenství jeskyně na začátku VII. knihy dialogu *Ústava* Platón vykresluje bolestivost a náročnost cesty duše za poznáním, která ovšem má smysl pro člověka samotného i pro ostatní (Platón, 2001). Navíc se u Platóna objevuje myšlenka, že učení je vlastně vzpomínání na to, co duše věděla před

svým narozením (Platón, 2003c, 2003h). Duše také slouží jako zprostředkovatel poznatků ze smyslové i rozumové části světa (Novotný, 2014; Platón, 1993, 1996b, 2001).

Životní princip duše se vztahuje jak ke vzniku a udržování života, tak k jeho určitému směřování. Žití je jako funkce duše zmíněna v *Ústavě* (Platón, 2001), jako život přinášející a oživující princip je vykreslena ve spojení s kognitivním principem v dialogu *Faidón* (Platón, 2003c; Robinson, 1995). V *Symposiu* je tentokrát pomocí Sókratem zprostředkované řeči Diotimy (od odstavce 198) duše ukázána jako **hnací síla pro život v těle**, která vede k zaměření pozornosti na správné věci, a to skrze paralelu s Erótem coby pomocníkem k dosažení trvalého krásna a dobra (Platón, 1993). Projevy prvního rozměru Erótova vedení Platón popisuje od části 206c jako **naplňování touhy po nesmrtelnosti**, a to skrze slučování se s ostatními, rozmnožováním a tvorbou něčeho, co člověka přesahuje – na tělesné rovině jsou to potomci jako pokračovatelé rodu, na duševní rovině je to tvorba či konání pro spravedlnost, což vede k hodnotnějším produktům. Plodivý pud v sobě má každý a touha po (určitém druhu) plození se přirozeně projevuje po dosažení určitého věku. Tam ale Erótovo vedení nekončí. Na první rozměr přirozeně navazuje od části 210 druhý, který je podstatnější a je spojen **s pravým poznáním a dosažením skutečného cíle** – poznání idejí, v tomto případě ideje krásy.

...kdo počínaje od zdejších krásných věcí vystupuje pro dosažení onoho krásna stále vzhůru jako po stupních, od jednoho ke dvěma a od dvou ke všem krásným tělům a od krásných těl ke krásným činnostem a od činností ke kráse naukových poznatků a od poznatků dostoupí konečně k onomu poznání, jehož předmětem není nic jiného než právě ono krásno samo, a tak nakonec pozná podstatu krásna. (Platón, 1993, s. 57)

Podstatnou roli pro nalezení skutečného poznání a naplněného života tedy hraje také **láska a touha po kráse a dobru**. Je zde tedy patrná souvislost s vývojem člověka, rolí krásy a estetiky a lásky při dosahování pravého poznání. Cesta lásky a touhy vedoucí k pravému poznání dává životu smysl a směr:

...stojí člověku za to žít, když se dívá na krásno samo (...) je to nad všechno srovnání se zlatem, drahými rouchy, krásnými chlapci i jinochy, jejichž zjevem jsi nyní uváděn do vytržení... (Platón, 1993, s. 57)

1.3 Tři složky duše a pojetí spravedlnosti

O tom, že existuje lepší a horší, dobrá a špatná, rozumná a nerozumná duše nebo její části, Platón hovoří už od raných dialogů (Platón, 2001, 2003e, 2003d, 2003c). Třísložkovou duši popisuje v dialozích *Ústava*, *Faidros* a *Timaios*, pokaždé v jiné souvislosti.

Tři složky duše Platón (2001) odvozuje v dialogu *Ústava* pomocí hledání odpovědi na otázku **co je to spravedlnost**, nejdříve na viditelnějším příkladu utváření a fungování obce. Dochází k tomu, že v ní postupně přirozeně vznikají **tři složky obce** – ta, která zajišťuje každodenní potřeby (řemeslníci a jiní odborníci), dále složka ochraňující před vnějším i vnitřním nebezpečím (strážci – ochránci) a nakonec složka, která obec spravuje (strážci – vládcí). Spravedlnost v obci pak podle něj nastává, když každá složka **dělá právě to, co je pro ni přirozené, a nic jiného**.

Východiskem pro odvození tří složek duše je jednak to, že spravedlivý člověk se bude podobat spravedlivé obci, a jednak to, že se jevy jako „cit vznětlivosti“, „cit touhy po vědění“ i „smysl pro hmotný zisk“ do obce dostaly z nás, kteří ji tvoříme (Platón, 2001, s. 127). Otázkou ale zůstává, zdali je za tyto tři jevy zodpovědná duše celá, nebo nějaká její část. Dochází k závěru, že **i v duši jsou tři složky** obdobné těm v obci, kdy každá má specifické vlastnosti a je zodpovědná za určitou činnost duše. Rozumová složka duše (*nús*) má vládnout, vznětlivá (*thymos*, *thymoeides*) jí má být nápomocná a v harmonické součinnosti posílené múzickou a gymnastickou výchovou mají společně krotit žádostivou část (*epithymétikon*) (Platón, 2001). Pokud všechny části uznávají vládu rozumové složky a nepovstávají vůči ní, mluvíme o uměřenosti (rozumnosti) duše (Platón, 2001). Jde tedy o jakousi dohodu o přirozeném fungování a spolupráci všech složek. **Spravedlnost** je pak naplňování této dohody.

Vskutku, byla, jak se podobá, spravedlnost cosi takového, ale ne že by mínila vnější konání svého, nýbrž vnitřní, v pravém smyslu slova „sebe“ a „své“, když člověk nedopustí, aby jednotlivý činitel v něm konal věci cizí a složky v jeho duši se mnohodělností navzájem přesahovaly, nýbrž když vskutku dobře zařídí a uspořádá svůj dům, uchopí se vlády sám nad sebou, stane se přítelem sám sobě a sladí ty činitele právě tak jako tři tóny stupnice, nejvyšší, nejhlubší a prostřední, a jestliže jest něco jiného uprostřed; všechno to pevně spojí a ve všem se stane z několika jedním, rozumným a souladným:... (Platón, 2001, s. 137)

Platónovo pojetí spravedlnosti tedy spočívá v **harmonickém vyvážení všech složek duše**, které vychází zevnitř duše, a každá složka koná **právě to, co má konat, a nic navíc**. Ke spravedlivému uspořádání může současně dojít pouze pokud vládne složka rozumová, která jediná ví, co je **dobré pro ni i pro celek**, a ostatní složky tuto vládu respektují.

V dialogu *Faidros* Platón (2000) individuální duši propojuje s duší světovou a zobrazuje konflikt v duši v souvislosti s touhou a láskou, v dialogu *Timaios* ji potom pojí s fyziologií těla v kontextu popisu stvoření světa a světové duše a těla (Platón, 1996b). Pokud spojíme informace ze všech tří dialogů, kde se popis třísložkové duše objevuje, dostaneme následující obraz.

Rozumová složka je nejmenší (Platón, 2001), je umístěna do hlavy, je božská a nesmrtelná (Platón, 1996b). Je moudrá, jediná má přístup k idejím a pravému vědění, tedy k tomu, co prospívá každé složce i duši jako celku, proto má řídit celou duši a pečovat o ni (Platón, 1996b, 2000, 2001).

Vznětlivá složka je rozumové složce poslušná (Platón, 2001) a je umístěna v hrudi, kde pomocí srdce a plic a jejich fyziologických reakcí a citů pomáhá rozumové složce dosahovat spravedlnost (Platón, 1996b). Její působení vede duši k nějaké akci nebo jí v tom naopak brání, ale vždy je přítomen nějaký **morální aspekt a emoční hnutí**. Její aktivní aspekt je popisován např. v dialozích *Timaios* 70a,b či *Ústava* 440b jako řevnivost, mužnost a prudkost násilně zadržující žádostivou část spolu s rozumem při nějaké vnímané nespravedlnosti (Platón, 1996b, 2001). Bránění v činnosti je zmiňováno např. v *Ústavě* 440c jako snášení nepříznivých podmínek pro vyšší cíl (Platón, 2001) nebo ve *Faidru* 254a v souvislosti se zamilovaností (Platón, 2000).

Žádostivá složka je umístěna do břicha, nejdál od složky rozumové, aby ji co nejméně rušila (Platón, 1996b). Je nerozumná a je schopna pouze prožívání **libosti a nelibosti** a žádostí těla spojených s výživou a tělesnou touhou (Platón, 1996b, 2000, 2001). Je to nenasytá, nejsilnější a největší část duše a bez regulace rozumovou a vznětlivou částí by se snažila člověka ovládnout (Platón, 2001). I zde se může objevit emoční hnutí, které ale souvisí s nenaplněním pouze jejích tělesných potřeb (Platón, 2000). Do jejího prostoru je umístěno i věštecké ústrojí, které se projevuje ve spánku, v nemoci, nebo u vytržení, a jeho obrazy musejí být vždy vysvětleny rozumovou částí (Platón, 1996b). Na začátku IX. kapitoly *Ústavy* Platón (2001, s. 277–278) navíc uvádí, že každý člověk má vrozený „zvláštní hrozný,

divoký a zákonů neznající druh žádostí“, který vychází najevo ve spánku, ale rozumný člověk jej dokáže ukrotit.

Vznětlivá složka koná roli jakéhosi ochránce duše a podporuje rozumovou část v dosažení správného. Podřizuje se rozumové složce a napomáhá jí krotit neposlušnou žádostivou část. U obou nerozumných složek se však mohou objevit **určité city** – u žádostivosti jde pouze o city libosti a nelibosti souvisejícími s mírou naplnění tělesných potřeb (např. hněv, žádost, bolest), v souvislosti se vznětlivostí se může v různých kontextech objevit širší paleta citů („rozhorlení, hněv, prudkost, řevnění, ctižádost, stud, statečnost ve výboji i v trpělivosti“) (Novotný, 2014), které ale vždy mají nějaký morální / etický rozměr a souvisejí s mírou spravedlnosti. Existují také city související s duší jako takovou vážící se na rozumovou složku, jako je touha po vzdělání a láska k moudrosti. V některých dialozích ale nejsou city přiřazovány přímo k jednotlivým složkám duše a Platón rozlišuje city (slasti, strasti) jako čistě tělesné, tělesné i duševní a čistě duševní (Novotný, 2014).

Podle toho, která složka v duši přirozeně převažuje, Platón v IX. knize *Ústavy* od části 580d odvozuje **tři druhy duší**, které jsou také krátce zmíněny v části 68c dialogu *Faidón*. Duše „**milovní vědění a moudrosti**“ odpovídá duši dobrého vládce, filosofa a touží po vědění a pravdě skrze rozumovou složku duše (Platón, 2001, 2005). Je nejlepším druhem, protože ona jediná vnímá to, co je pořád stejné, tedy ideje, a má tak možnost dosáhnout pravého vědění (Platón, 2001). Další dvě nefilosofické duše vnímají pouze množství a proměnlivost (Platón, 2001) a jsou milovné těla (Platón, 2005). Duše strážců je „**milovní cti a vítězství**“ a chce vyniknout pomocí slávy a vítězství skrze vznětlivou složku duše (Platón, 2001, 2005). Duše řemeslníků a jiných odborníků je „**milovní peněz a zisku**“ v souvislosti k jídlem, pitím a pohlavními rozkošemi, po kterých touží skrze žádostivou složku duše (Platón, 2001, 2005). Povahy jsou dány **od narození a každá má tedy konat podle své přirozenosti** a ne jinak (např. filosofovat má pouze duše milovní vědění a moudrosti) (Novotný, 2014; Platón, 2001). Všem povahám má ale **vládnout složka rozumová**, buď jeho vlastní u filosofické duše, nebo filosofická duše dosazená zvenčí (Platón, 2001). Podle přirozenosti povahy se má zvolit **správný poměr gymnastické a múzické výchovy** pro harmonický stav duše (Platón, 1996b, 2001). Je také potřeba znát s jakým druhem duše hovoříme, abychom **vybrali správnou rétoriku a řeč** pro její přesvědčení (Platón, 2000).

1.4 Konflikt v duši a nemoci duše

Zdravím, krásou či dobrým stavem duše je ctnost (Platón, 2001). Pokud nějaká složka duše nedělá to, co má, nebo chce ovládnout celek duše, i když jí to nepřísluší, dochází ke špatnému stavu duše, její nespravedlnosti, nevázanosti, zbabělosti či nevědomosti (Platón, 2001). Tento **konflikt v duši** je třeba vyřešit, podobně jako je tomu u uzdravování těla, uvedením složek duše do shody s jejich přirozeností, a to za pomoci součinnosti rozumové a vznětlivé složky (Platón, 2001).

V dialogu *Faidros* je od části 246 obrazně ukázán konflikt mezi složkami **ve stavu zamilovanosti spojeném s touhou po kráse a lásce**, a to na **duši vykreslené jako srostlině původně okřídleného spřežení** vozataje (rozumová část), poslušného (vznětlivá část) a neposlušného koně (žádostivá část) (Platón, 2000). Ve stavu zamilovanosti se žádostivý kůň za každou cenu snaží uspokojit svou touhu a celé spřežení (tedy celou duši) táhne bezhlavě k osobě, která touhu vyvolává. Tohle by ale vedlo pouze k tzv. „levé lásce“. Rozumová část si vzpomene na **ideu krásy**, kterou poznala při pobytu „v nadsvětelných místech“ před zrozením do těla a o jejíž poznání duši skutečně jde, a žádostivého koně násilím zadržuje, až mu strach z bolesti nedovolí v další zpupnosti. Poslušný vznětlivý kůň cítí stud, který mu přirozeně brání se k milované osobě přiblížit, a tím napomáhá vozataji v jeho snažení. Teprve po ukročení vzpurného koně je možné se k milované osobě přiblížit jako celé jednotné spřežení a rozvíjet „**pravou lásku**“, která je božská a je příčinou všech dober. Největších přínosů je tedy dosaženo bez tělesných projevů lásky, ale pokud to není možné jinak, i to je lepší než původní podlehnutí v prvním okamžiku (viz. Platón, 2000, s. 46).

Podle Patočky (1999, s. 54) je ve *Faidru* obrazně vyjádřena jádrová myšlenka, že „základní silou duše je eros“, projevující se jako přitažlivá síla vedoucí k plození v kráse, přičemž krása se překrývá s dobrem způsobujícím pohyb celé duše. Každá složka duše chce ale plodit jiným způsobem – žádostivost vede k plození potomků, vznětlivost vede statečností směrem k duši druhého a rozumová složka vede „duchovním směrem k celému společenství. Nauka o erótu je tak zároveň učením o konfliktu i spolupráci těchto forem“ (Patočka, 1999, s. 55).

Tento konflikt je **prakticky ukázán** na vztahu Sókrata a Alkibiada. V dialogu *Alkibiadés / 103a nn.* je popsáno, že Sókratés, byť mladíkovou krásou přitahován, nemohl se k němu

přiblížit dříve, než s ním mohl mluvit o filosofii (Platón, 1996a). V *Symposiu* 213c nn. je vykreslena Alkibiadova emočně rozporuplná, bouřlivá a žárlivá reakce na Sókratovo odmítání tělesné lásky (Platón, 1993). V tomto dialogu se též objevuje popis rozlišení lásky na „levou“ a „pravou“. Konflikty mezi rozumnou a žádostivou částí duše, duší a tělem, nebo rozumnou a nerozumnou částí bez rozlišení, zda se jedná o vznětlivost či žádostivost, jsou popsány také v dalších dialozích (Platón, 2001, 2003d, 2003c; Robinson, 1995).

V dialogu *Ústava* 603d-606d Platón (2001) přibližuje konflikt mezi rozumnou (rozumová část) a nerozumnou složkou duše (vznětlivá a žádostivá složka) v souvislosti s **podporou klidu namísto rozčilování**. Vychází z toho, že člověk má často opačné mínění o stejných věcech. Např. když se mu stane nějaké neštěstí, nerozumná část ho nutí k projevům bolesti a zůstat v utrpení, zatímco rozumná jej naopak vede k odstranění utrpení a „vyléčení“ pomocí zachování klidu. Přístup rozumné složky je pro Platóna ten žádoucí – jednak proto, že není jisté, co dobrého a špatného v té situaci skutečně je, jednak proto, že z rozčilování nemá žádný prospěch a také proto, že nemá cenu přikládat důležitost lidským věcem. Neměli bychom se proto podle něj nechat příliš ovlivňovat uměním, které napodobuje a podporuje rozčilovací část, jelikož jinak hrozí, že se v situacích, které budou vyžadovat zachování klidu a ovládnutí rozčilovací části, budeme chovat nerozumně.

Konflikt v duši neznamena vždy nezdravý stav, ale může vést až k **nemocem duše a těla**, které vznikají z převahy, nedostatku „živlů“ či záměny jejich místa (Platón, 1996b). Duševní nemoc je v *Timaiu* dále vymezena jako nepřičetnost a jsou jí dva druhy – šílenost a nevědomost. Za největší duševní nemoci zde Platón pokládá nadměrnou radost či zármutek, či nadměrné projevování pohlavních rozkoší. Také podle toho, které ze tří míst duše je napadeno, vznikají různé duševní nemoci – jako nevrlost a sklíčenost, nadměrná odvážlivost a bojácnost či zapomínání a nechápavost. Žádosti v tomto dialogu vymezuje dvojího druhu – z hlediska těla je to touha po výživě, z hlediska „nejbožstějšího prvku v nás“ po rozumové činnosti. Proto je největší nemocí duše nevědomost.

Podstatnější než mluvit o nemocech, je pro Platóna (1996b) **hovořit o zdraví a prevenci** nemocí čili více **o tom dobrém**. Nejdůležitější je pro něj udržovat rovnováhu mezi tělem a duší a harmonii v činnostech jednotlivých složek duše. „Proto tedy vědecký pracovník nebo kdo se usilovně zabývá nějakým jiným oborem duševní práce, musí náležitou měrou pěstovati i pohyby tělesné“ (Platón, 1996b, s. 90).

V dialogu *Ústava* Platón (2001) sice věnuje výraznou část odvozování a popisu spravedlnosti v rámci obce a popisu „ideální obce“, v závěru IX. knihy ale vyjadřuje, že žádná taková ideální obec, o které se v *Ústavě* hovoří, na zemi neexistuje, ale je vystavena pouze „na nebi jako vzor“. Filosof by tedy měl být ochotný pracovat na **správě své „vnitřní obce“** ležící v oblasti myšlenek, jelikož jedině jejím občanem člověk skutečně je. Způsob, jakým tuto správu „vnitřní obce“ provádět, Platón prakticky ukazuje na četných místech svých dialogů a zde je shrnut v následující kapitole.

1.5 Péče o duši

Podle Patočky (2012) je celá Platónova filosofie vlastně péčí o duši a lze ji považovat za **centrum celého platónského myšlení** (Patočka, 1999). Prolíná se prakticky všemi dialogy a propojuje podstatu, principy a činnosti, složky a druhy duší a toho, co z nich vyplývá. Péče o duši je vlastně cestou k **rozvoji ctností, dosahování spravedlnosti a celkové dobrosti duše**, prevencí a řešením konfliktů, předcházení nemocem a neharmonického stavu duše. Duše je na rozdíl od těla nesmrtelná nositelka pravého poznání a morálky, proto je třeba se více zajímat o vzdělání a tím vyzdobit duši rozumností (uměřeností), spravedlností, statečností, svobodou a pravdou (Platón, 2005).

Péče o duši probíhá mj. **dialogickou formou či vnitřním dialogem** směřujícím k poznávání idejí (Patočka, 1999). Podstatnou roli zde hraje **správně prováděná rétorika** (Platón, 2003d), či „zaříkání“ pomocí „krásných řečí“ vyvolávajících v duši rozumnost a vedoucí tak k léčení duše jako předpokladu pro možnost léčení těla (Platón, 2003f, s. 29). Duše je cennější než tělo a záleží na ní všechno štěstí a neštěstí, proto je podle dialogu *Prótagoras* 313 třeba obezřetně vybírat učitele a komu člověk svěruje svou duši (Platón, 2003j). Tímto se Sókratés v tomto dialogu, podobně jako v dialogu *Euthydémos* (Platón, 2003a), vymezuje proti sofistům, kteří mnohdy vyučují za peníze a nedbají na vyvolání dobrosti a rozumnosti v duši, ale na tom, aby ji přesvědčili o líbivých pravdách. Oproti tomu správně pojatá rétorika vede ke cvičení se a praktikování spravedlnosti, i když to nemusí být vždy příjemné (Platón, 2003d).

Platón slovy Sókrata péči o duši **zdůrazňuje, ale také ji prakticky ukazuje** ve svých dialozích, jak na samotné dialogické formě zkoumání, tak na tématech, která jsou zkoumána. Např. pokud chce někdo něčím být nebo o něco pečovat, jako Alkibiadés o obec,

a radit lidem v záležitostech týkajících se spravedlnosti, musí nejdříve vědět, co to znamená (Platón, 1996a). Pečovat o duši znamená poznat sám sebe, a to znamená poznat svou duši pomocí nazírání na místo v sobě, ze kterého povstává moudrost (Platón, 1996a). To znamená prostřednictvím rozumové složky duše pečovat na prvním místě o svou „vnitřní obec“ (Platón, 2001). Forma vedení **zkoumajícího rozhovoru** pomocí tazajícího se myšlení a společné hledání odpovědi, s otevřeností ke zpochybnění vlastního stanoviska a bez tlaku na okamžité nalezení odpovědi, je vlastně péčí o duši (Patočka, 1999). Patočka také uvádí, že rozhovor, ve kterém se **propojuje myšlení a řeč**, může probíhat mezi dvěma lidmi, ale i jako vnitřní dialog duše. V té souvislosti může být zajímavé, jak se Platón vyjadřuje k psanému textu v dialogu *Faidros* 278. „Nejlepší ze spisů jsou vsutku jen prostředkem upamatování pro lidi vědoucí...“ a takovými bychom se chtěli stát, abychom měli výklady o spravedlivém, krásném a dobrém „psané do duše“ (Platón, 2000, s. 74).

V péči o duši je u Platóna zahrnuto i **vývojové hledisko** a péče tak vypadá jinak jednak podle věku člověka, tak i podle typu jeho duše. Platón zdůrazňuje důležitost objevení filosofické duše již v dětském věku, vytvoření pro ni podpůrného prostředí a pěstování filosofie až přijde ten správný čas (Platón, 1996a, 2001). V *Ústavě* také věnuje podstatnou část textu podpoře duše strážců pomocí gymnastické a múzické výchovy (Platón, 2001), v *Timaiu* pak vytvoření harmonie pomocí konkrétní podpory určitých složek u všech typů duší (Platón, 1996b).

Největší důležitost péče o duši je umocněna Sókratovými vyjádřeními těsně před smrtí. To nejpodstatnější, co je možné lidem ještě předat, je povzbuzení ke starosti o duši, aby byla co nejlepší, ne o tělo či peníze (Platón, 2003i). Co pro něj mohou přátelé ještě udělat je pečovat o svou duši, a tak posloužit nejvíce sobě i ostatním (Platón, 2003c).

2 PSYCHOLOGIE A DUŠE

Psychologie je **preparadigmatická věda** (Nakonečný, 1998) a dodnes má mnoho různých směrů, proudů a přístupů, které se vzájemně někdy více, někdy méně tolerují. Dělicí čáru je možné **vymezit různými způsoby** – např. rozlišením základních směrů vycházejících z učení hlavních představitelů a jejich přístupu k výzkumu a praktickému uplatnění, či rozdělením na základní (teoretické) obory a obory aplikované (příčemž ani v jejich rámci neexistuje jednotné určující paradigma a vyskytují se odlišnosti podle jednotlivých psychologických směrů), dále rozdíly mezi akademickou a praktickou psychologií, a například také podle jejího **přístupu k filosofii a k duši**.

V této kapitole se zaměřím jednak na přiblížení tohoto sporu o předmět psychologie, dále na různé přístupy k filosofii a duši u jednotlivých psychologických směrů, krátce představím přístupy k duševnímu zdraví a nemocem a zastavím se také u vybraných psychoterapeutických přístupů.

2.1 Spor o předmět psychologie

Psychologie jako věda vznikla koncem 19. století, i když termín „**psychologie**“ zavedl v Německu **do běžného užívání Christian Wolff** už začátkem století osmnáctého (Nakonečný, 1998; Plháková, 2020; Tardy, 1966). Wolff bral psychologii mj. jako přípravu ke studiu filosofie a rozdělil ji na empirickou a racionální (Plháková, 2020; Tardy, 1966). **Racionální či filosofická psychologie** byla idealistickým učením o duši (Tardy, 1956) a šlo o metafyzické zkoumání podstaty lidské duše (Plháková, 2020). **Empirická psychologie** byla založena na zkušenosti, pro spekulaci o duši zde nebyl prostor (Tardy, 1956) a zahrnovala zkoumání duševního života pomocí introspekce (Plháková, 2020). Poznatky o přirozenosti a podstatě duše získané induktivně-deduktivní metodou ale mohou být podle Wolffa **ověřovány empiricky** (Ryška Vajdová, 2023; Tardy, 1966). Wolff zavedl do odborného užívání pojem **psychometrie** (Plháková, 2020), a také pojem **vědomí** (Nakonečný, 1998), který rozlišil proti pojmu **nevědomého** (Ryška Vajdová, 2023). Hovořil o různých stupních jasnosti stavů duše, které převzal od Leibnitze (Tardy, 1966).

Rozvoj přírodních věd a důraz na vědecké poznávání světa ve druhé polovině 19. století umožnilo další postupné vyčleňování z filosofie a vznik psychologie jako samostatné

vědy, která byla zpočátku orientovaná převážně **empiricky a experimentálně** (Plháková, 2020), i když se podle některých autorů své vazby na filosofii nemohla nikdy zcela zbavit (Kratina, 1947; Tardy, 1956). Jako osobnost ztělesňující **vznik vědecké linie psychologie** se uvádí **Wilhelm Wundt**, coby jeden ze zakladatelů první psychologické laboratoře, jehož hlavní metodou zkoumání bylo vnitřní vnímání (introspekce) bezprostřední zkušenosti pomocí analýzy **elementů vědomí** (počítky, pocity a volní akty) (Hunt, 2006; Nakonečný, 1998; Plháková, 2020). Psychologii definoval jako „nauku o bezprostřední (přímé) zkušenosti“ (Kratina, 1947, s. 10). Wundt se zabýval filosofií i psychologií (Krejčí, 1918; Tardy, 1956), ale podle Krejčího (1925), který v českém prostředí prosazoval psychologii jako čistě empirickou vědu, je možné ho následovat pouze v jeho psychologii a ignorovat jeho metafyzické, idealistické a voluntaristické úvahy (Krejčí, 1918).

Základy psychologie ovšem položili i další osobnosti, jako např. **William James**, který se proti Wundtově experimentálnímu přístupu vymezil s tím, že studiem pouze dílčích částí vědomí se kvůli jeho proměnlivosti přichází o důležité informace a je tedy zapotřebí ho studovat jako určitý proud idejí či myšlenek (Plháková, 2020). Introspekci prováděl jiným způsobem, a to jako **reflektování dění v naší mysli jako stavů vědomí** (Hunt, 2006; James, 1890). Podle Hunta (2006) bylo jeho působení také dosti **praktické** a přispěl např. k rozvoji pedagogické psychologie či psychiatrických léčení. James (1930) sám se považuje za psychologa, nicméně běžně se objevuje ve filosofické literatuře a je často za filosofa pokládán.

Jamesovo dílo je **zdrojem pro více různorodých směrů**, jako např. americký funkcionalismus a behaviorismus, či také transpersonální a evoluční psychologii (Plháková, 2020). V Jamesově zaměření na experimentální, behaviorální a pozitivistický přístup na straně jedné a fenomenologický, spirituální a praktický na straně druhé (Allport, 1966, citováno v Hunt, 2006) se zosobňuje spor o její spíše **přírodovědnou nebo spirituálněji zaměřenou povahu** (Plháková, 2020), nebo jinými slovy spor o psychologii „**bez duše**“ či „**s duší**“ (Nakonečný, 1998). V Jamesově případě šlo ale podle Allporta (1966, citováno v Hunt, 2006) spíše o **přednost** ve schopnosti nahlížení problému z obou stran, než o rozporuplnost. Nicméně spor o předmět psychologie se rozvíjí a vlastně je patrný až dodnes.

Mezi **přírodovědné, empirické či experimentální proudy** lze řadit např. strukturalismus a funkcionalismus (Plháková, 2020), které vysvětlovaly duševní dění pomocí **rozboru celku na jeho části** nebo studiem **psychických procesů** a snažily se tak přiblížit psychologii zkoumání obdobnému přírodním vědám (Nakonečný, 1998; Plháková, 2020). Mezi směry spirituálněji zaměřenými, které byly stále **ovlivňovány myšlenkami významných filosofů**, lze řadit např. rozumějící psychologii Wilhelma Diltheye či fenomenologii Carla Stumpfa a Edmunda Husserla navazující na psychologii aktu Franze Brentana (Plháková, 2020). Dilthey jako zakladatel duchovědného směru zdůrazňoval postihnutí zážitkových a funkčních souvislostí, jejichž **smysl** coby projev osobní vůle nelze vysvětlit, ale pouze mu rozumět (Kratina, 1947). Husserlovu fenomenologickou psychologii, která vidí svůj předmět a poslání ve fenoménu jako **duševním zážitku**, rozpracoval Martin Heidegger do fenomenologie **lidského bytí**, což inspirovalo pozdější rozvoj daseinanalýzy a existenciální psychologie (Nakonečný, 2003). Obecně se tyto směry vymezovaly **proti limitujícímu přírodovědeckému zkoumání** duševních jevů, preferovaly celostní přístup, zdůrazňovaly **specifičnost člověka** a odlišnost souvislostí duševního života od fyzikálních a chemických dějů (Nakonečný, 1998).

Postupně se vyvíjely vzájemně se proti sobě vymezující směry, které měly různý přístup ke způsobu i oblasti zkoumání psychických jevů (psychodynamické směry, testování, behaviorismus, gestalt), ale žádný z nich nakonec nedokázal vysvětlit vše, i když to mohlo být jejich původním záměrem (Hunt, 2006). Nabízelo se i jiné dělení psychologie, a to na **základní (teoretické) a aplikované (praktické) obory**, v jejichž rámci se vyskytují různé teorie vycházejí z různých směrů i různé přístupy ke zkoumání. Jednotliví autoři je ovšem vymezují také různě. Plháková (2023) a Hunt (2006) se shodnou na psychologii osobnosti, vývojové psychologii a sociální psychologii coby **základních oborech**, ovšem Plháková dodává biologickou psychologii (neuropsychologie, evoluční psychologie), obecnou psychologii, psychologickou metodologii a psychologii životního prostředí, a Hunt psychologii vnímání, motivační a emoční psychologii a kognitivní psychologii. Skupina **aplikovaných oborů** je mnohem různorodější a postupně se stále rozrůstá a proměňuje. K aplikovaným oborům patří podle Plhákové hlavně klinická psychologie (léčení a diagnostika), psychologie zdraví (včetně otázek osobní pohody), poradenská psychologie,

pedagogická psychologie a mnohé další. Psychoterapii lze podle ní řadit jako vědní obor i jako praktickou činnost.

Jistá rozdílnost se projevuje také **mezi evropským a americkým přístupem** k psychologii. Zatímco v severní Americe se uchycuje spíše empirický vědecký přístup (Hunt, 2006) a humanistická psychologie, v Evropě se rozvíjejí i existenciální směry více spirituálně a filosoficky laděné, jako daseinanalýza a logoterapie (Plháková, 2020).

Určitý „boj“ o pojetí psychologie z ní vlastně **nikdy nevyrazil a stále přispívá k jejímu dalšímu vymezování a rozvoji**. Hunt (2006) popisuje rozpory mezi akademickými a aplikovanými psychology vyskytující se prakticky od počátků psychologie, které se zprvu zrcadlily v **preferování akademických psychologů nad klinickými** v rámci asociace psychologů. Dále uvádí, že i když dochází k jistým tendencím ke vzájemné spolupráci a uklidnění této nejednoznačné situace, přetrvávající nejasnost ukazuje na to, že „v tomto oboru se krásně odráží neuspořádaná, složitá lidská mysl, která je předmětem jejího zkoumání“ (Hunt, 2006, s. 608). Důraz na empirii, pozitivismus, redukcionismus a obecně kvantitativní přístup k výzkumu vyvolal vznik **postmoderní psychologie** (např. sociální konstruktivismus, diskurzivní analýza, kritická psychologie, narativní psychologie), která upřednostňuje naopak **výzkum kvalitativní** a vychází z přesvědčení, že lidské poznávání je relativní, proměnlivé a subjektivní (Plháková, 2020).

Z uvedených rozdílností vyplývá, že není **možné stanovit jednoznačně ani předmět, ani cíle psychologie**. Přesto zde uvedu nějaké příklady. Např. podle Plhákové (2023, s. 21–22) je psychologie „věda, která studuje lidské chování, mentální procesy a tělesné dění, včetně jejich vzájemných vztahů a interakcí“ a jejím **cílem** je popsat projevy chování a duševního dění, vysvětlit jejich význam a předvídat lidské chování a prožívání. Nejvýznamnějším cílem je pak tyto znalosti využít ke „zvyšování lidské spokojenosti a zdraví“. Nakonečný (1998, s. 39) **definuje psychologii** jako „empirickou vědu o prožívání a chování, o jejich výtvořech a o jejich determinaci“ a k cílům psychologie se nevyjadřuje.

2.2 Základní směry a jejich přístupy k duši a filosofii

Různé přístupy v psychologii přetrvávají paralelně i dodnes a projevuje se to i na přístupu k duši – někteří o ní hovoří přímo, někteří ji přiznávají ve formě vědomí, mysli, osobnosti či já, někteří ji zcela vyčleňují či hovoří spíše o zkoumání duševních jevů.

Původní behaviorismus postupně nahradily sociálně-kognitivní či **kognitivně-behaviorální přístupy**, které duši dále spíše vyčleňují, ale kromě chování samotného zkoumají i jeho vazby na zkušenost, funkce lidské mysli, poznávací a jiné psychické procesy a emoce (Bandura, 2001; A. T. Beck, 1993; Ellis & MacLaren, 2005; Plháková, 2020). **Psychodynamické směry** mají odlišný přístup, vznikly z hledání příčin duševních nemocí a přinesly zkoumání nevědomých procesů (Plháková, 2020). Jejich představitelé o duši přímo hovoří a často se také odkazují na filosofické zdroje (např. Freud, 1999; Fromm, 1997; Hillman, 2000; Jung, 1995; Moore, 2022). **Gestalt** či rysový přístup nadřazuje celek nad sumu jeho částí a soustředí se na odhalení základní struktury lidských vlastností (Plháková, 2020). Slovu duše se autoři spíše vyhýbají, hovoří o vědomí či mysli a odkazují se i k filosofickým zdrojům (Koffka, 1936; Köhler, 1966).

Původní představitelé **humanistické psychologie** se označili za třetí proud psychologie představující protiváhu jak vůči původnímu behaviorismu, tak proti psychoanalýze, a zdůrazňují možnost i sílu člověka zvolit si své směřování a prožívání podle vlastních představ, hodnot a tendence naplnit svůj potenciál (Hunt, 2006; Plháková, 2020). Duši přiznávají nepřímo ve formě osobnosti, psychiky či já, a odkazy k filosofickým zdrojům nejsou tak časté (např. Maslow, 2021; Rogers, 2015). **Existenciální a transpersonální psychologie** zabývající se lidským prožíváním a problematikou lidského bytí vůbec jsou více filosoficky a spirituálně orientované (Plháková, 2020). **Logoterapie** zabývající se otázkami smyslu termíny „duše“ či „péče o duši“ přímo používá a na filosofické kořeny se odkazuje (např. Frankl, 1995; Lukasová, 2006). **Daseinanalýza** je směr, do kterého jsou její filosofické kořeny především ve formě myšlenek Martina Heideggera přímo bytostně zakomponovány (Hlavinka, 2008; Plháková, 2020). Vychází ale i z jiných filosofických zdrojů, jejími hlavními pojmy jsou „člověk“, „bytí“ a „pobyt“ (Hlavinka, 2008), a také pojmy „duše“ a „péče o duši“ jsou její nedílnou součástí (např. Růžička, 2003). Existenciální směry se rozvíjejí nejvíce na evropském kontinentě. Relativně mladá **pozitivní psychologie** navazuje zejména na humanistické teorie a jejím cílem je porozumění pozitivním silám v člověku a jejich rozvoj (Slezáčková, 2010). O duši přímo nehovoří, ale používá další podstatný pojem antické filosofie, a to pojem ctností.

I když byl pojem duše podle Nakonečného (1998) ve většině směrů nahrazen pojmem **mysl, vědomí** či jinými ekvivalenty, spojení s filosofickými otázkami, zejména ve smyslu

vztahu duše a těla, v psychologii přetrvává. Neuropsychologie se zabývá vztahem mozku a psychiky, ale i mezi neurovědci se výjimečně najdou tací, kteří se pojmu „duše“ nevyhýbají – např. nositel Nobelovy ceny J. C. Eccles považuje mozek za nástroj duše (Nakonečný, 2017). Termín **mysl (mind) pro označení psychiky**, jež vychází z etymologického základu slova psyché, a současně je **obtížně definovatelný**, využívají hlavně neurovědci a biologicky orientovaní psychologové (Plháková, 2023). Plháková (2023, s. 42) psychiku (mysl) nakonec definuje jako „dynamickou organizaci duševních procesů, obsahů a stavů“, přičemž pouze část z toho si uvědomujeme. Podle Smékala (2017, s. 47) je duše definována spíše jako **soubor funkcí vědomí**, jejichž zkoumání vývoje a podmínek lze využívat k poznání a rozvoji osobnosti, nicméně „zde je ovšem jedna neznámá – ‚duše‘ – nahrazována druhou neznámou – ‚vědomím‘“. Používání slova duše se brání i někteří autoři přehledových učebnic. Např. Kratochvíl (2017) jej nevyužívá ani při popisu psychoterapeutických směrů, které je samy používají, a nahrazuje jej výrazy jako „duševní obsahy“ apod.

Psychologie odvozuje svůj název od řeckých slov „logos“ (věda, původně slovo) a „psyché“ (duše, původně dech) a etymologicky tak znamená „**vědu o duši**“ (Nakonečný, 1998). Nicméně vlivem zaměření na vědecké zkoumání dílčích psychických jevů psychologie o zkoumání duše vlastně přichází a její empirický proud můžeme minimálně v počátcích označit jako „**psychologii bez duše**“ (Nakonečný, 1998; Plháková, 2023). Představitelé logoterapie jdou ještě dál. Jelikož slovo logos původně kromě slova znamená také řeč, význam či smysl, Frankl označuje obzvláště humanistickou psychologii za „**psychologii bez logu**“ (Frankl, 2006, s. 156). Podle Lukasové (2006, s. 65) psychologie často nemá odvahu nakročit do bytostně lidské, čili duchovní dimenze, a není tedy psychologií bez duše, ale je „**prosta duchovna**“. Navíc ji díky tomu označuje jako „**psychologii bez soucitu**“. Costello (2015) označuje současnou psychologii upřednostňující „*techne*“ před „*(philos)sophia*“ jako **dalekou logu a psyché**.

Současný zástupce hlubinné psychologie J. Hillman (2020) uvádí, že i když psychologie odvozuje svůj název od duše, popřela její autonomii a diverzitu, nepoužívá název duše a v lepším případě hovoří o egu nebo self. „V nejlepším případě *máme* duše, ale nikdo neřekne, že *jsme* duše. (...) Všichni jsme přišli o duši“ (Hillman, 2020, s. 21). Ve svém pojetí vybízí k **návratu duše do psychologie**, a to nejen ve smyslu duše individuální, ale i světové.

2.3 Přístupy k duševnímu zdraví

Jedním z cílů psychologie, a mnozí se shodnou na tom, že to může být z určitého pohledu dokonce ten hlavní, je využití poznatků o psychice pro dosahování, udržování či dokonce zlepšování (nejen) duševního zdraví (např. Plháková, 2023). Duševním zdravím se zabývá hlavně klinická psychologie, psychoterapie, psychologie zdraví a jako celý teoretický směr pozitivní psychologie.

Klinická psychologie se „specializuje na **diagnostiku, léčení a společenské přizpůsobení** osob s relativně závažnými psychickými potížemi a poruchami“, k čemuž kliničtí psychologové využívají také řadu psychoterapeutických metod (Plháková, 2023, s. 36). Vychází z lékařského paradigmatu popsaného původně Engelem v roce 1977 jako bio-psycho-sociální model člověka a později rozšířeného na jednotu **bio-psycho-sociálně-spirituální** (Baštecká & Mach, 2015). Podle Vymětala (2004b, s. 22) je „bioekopsychosociální (celostní) paradigma“ naprosto základním přístupem jakékoli péče o nemocné.

Psychoterapie je jednak samostatným empirickým vědním oborem zkoumajícím využívání psychologických metod pro léčení, jednak praktickou činností (Plháková, 2023). Mezi psychoterapeuty samotnými však není snadné dosáhnout shody o její definici (Zeig, 2005). Zkráceně ji lze označit např. jako „**léčbu mluvením**“, jak ji poprvé označil S. Freud (Zeig, 2005), nebo jako „**léčbu vztahem**“ či „**léčbu terapeutovou osobností**“ (Vybíral & Roubal, 2010a). Kratochvíl (2017, s. 15) ji definuje jako „**léčebné působení psychologickými prostředky**“ (např. slovem, rozhovorem, neverbálním chováním, podněcováním emocí, vytvořením terapeutického vztahu, sugescí, učením, interakcí ve skupině). Podle Vybírala a Roubala (2010a) je to léčebná činnost, při které psychoterapeut využívá dovednosti **vedení rozhovoru, rozvoje podpůrného vztahu a užití různých intervenčních technik**, a i když se psychoterapie opírá o vědecké poznatky, je systematizovaná a má jasně kodifikovaný etický přístup, závisí významně i na **osobním umění terapeuta**. I když se podle nich stále objevuje jakási **dichotomie v terapeutických přístupech** (např. více či méně direktivní přístup, orientace na minulost či na budoucnost, zaměření na proces nebo na výsledek, umenšování emocí nebo jejich exprese a prozkoumání, dlouhodobé či krátkodobé terapie), současná praxe tyto **rozdíly obrušuje** a stále existující dlouholeté psychoterapeutické školy zahrnují i přístupy škol jiných. Navíc se vedle nich obzvláště ve Spojených státech rozšiřují

integrativní pojetí zaměřené na individuální potřeby daného člověka a čerpající tak přístupy z více terapeutických škol (Vybíral & Roubal, 2010a).

U různých autorů se objevuje **různé vymezení obecných faktorů účinnosti psychoterapie** (např. Hanušová, 2004; Kratochvíl, 2017; Vymětal, 2004b). Jedná se o faktory jak na straně terapeuta, tak na straně klienta, a také týkající se samotného terapeutického procesu a vztahu terapeuta a klienta. Podle Vybírala a Roubala (2010a) je podstatný empatický, kongruentní, spíše pečující, vstřícný, nesoudící, ale přitom upřímný a autentický přístup terapeuta, který je schopný provázet a podporovat klienta k dosažení změny, a současně má schopnost sebeuvědomování.

Hunt (2006) rozvíjí zajímavou úvahu o **roli a umístění psychoterapie v rámci psychologie**. Zmiňuje, že i když byla psychologie od svého počátku spíše empirickou vědou, přesto se stále více stávaly vlivnými aplikované oblasti v čele s psychoterapií, což **v Americe** vedlo až k masivnímu využívání psychoterapie k řešení **obecných životních problémů**. Psychoterapeuti sami podle něj připouštějí, že jejich práce je často spíše intuitivní a je určitým uměním. Navíc byl u řady psychických chorob ověřen **biologický původ**, a to vedlo k odmítání psychoterapie jako součásti psychologie akademickými a výzkumnými psychology. Z toho vyvstala **snaha o prověření účinků psychoterapie** vědeckými výzkumy, která byla úspěšná a v současnosti pokračuje zpřesňujícími studiemi, které prokazují vazbu účinku konkrétního terapeutického přístupu na konkrétní psychické potíže. Takto se dostává empirie i do této aplikované oblasti psychologie, s čímž by podle Hunta mohl být spokojený i Wundt.

Vybíral (2010) též zmiňuje **spory objevující se v Evropě** o to, kdo, s jakým vzděláním a kde přesně může psychoterapii aplikovat. Podle radikálnějších představitelů by to mělo být možné pouze psychiatrem či klinickým psychologem ve zdravotnictví a podle tehdy čtenějších liberálnějších představitelů by k možnosti provádět psychoterapii postačovalo pouze vysokoškolské vzdělání a absolvovaný psychoterapeutický výcvik. Psychoterapii podle Plhákové (2023) provádějí jak kliničtí psychologové, tak poradenští a pedagogičtí psychologové, i psychiatři po absolvování psychoterapeutického výcviku, i když je **u nás profese psychoterapeuta legislativně vyčleněna pouze pro oblast zdravotnictví**.

Někteří stoupenci psychodynamických směrů, daseinanalýzy či logoterapie mohou mít **tendenci psychoterapii vymezovat širěji** a zahrnovat tam i rozměr preventivní a

seberozvojový (např. Hillman, 2020; Růžička, 2003; Vymětal, 2004b). Podle převažujícího pojetí je však **psychoterapie pouze léčebným působením**, ve striktním pojetí dokonce pouze v rámci zdravotnictví, a psychoterapie prováděná mimo zdravotnictví nebo záležitosti **prevence, psychohygieny a seberozvoje** pak spadají spíše **do psychologie zdraví** či jiných oborů, a i když je prováděna ve své podstatě psychoterapie, může se tato činnost v této oblasti nazývat maximálně poradenstvím (Vybíral, 2010).

Psychologie zdraví je podle Plhákové (2023) samostatný aplikovaný obor, který navazuje na poznatky klinické psychologie a zkoumá vztah určitých způsobů chování, myšlení a cítění k psychické i tělesné zdatnosti, přičemž se zabývá „diagnózou, léčením a prevencí různých onemocnění“ (Plháková, 2023, s. 37). Podle Plhákové pod ni spadá i ovlivňování norem a postojů ke zdravému životnímu stylu, dosahování osobní pohody, zranitelnost a odolnost vůči stresu a socioekonomické faktory zdraví. Podle Křivohlavého (2009) je psychologie zdraví vědecká disciplína zabývající se studiem psychologických faktorů podstatných pro zdraví i nemoc, jinými slovy **zdravotním dopadem určité lidské činnosti a jednání**. Důraz je podle něj kladen na **péči o zdraví** a jeho posilování, proto se místo terapie psychologie zdraví zabývá spíše **otázkami prevence**, zdůrazňuje **individuální odpovědnost** za vlastní zdravotní stav a zaměřuje se na „psychicky relativně zdravé lidi“ (Křivohlavý, 2009, s. 25). Cílem psychologie zdraví je „budovat teorii zdravého jednání a chování člověka a získávat solidní poznatky z oblasti psychologie – na jedné straně o tom, co naše zdraví posiluje, a na druhé straně o tom, co našemu zdraví škodí“ (Křivohlavý, 2009, s. 26).

Zdraví je mj. zdrojem **fyzické a psychické síly**, která pomáhá zdolávat těžkosti života, adaptovat se na podmínky prostředí a přispívá k dobrému fungování a **kvalitě života** (Křivohlavý, 2009). Obzvláště pak podle humanisticky orientovaných teorií je metafyzickou silou, určitou **vnitřní silou člověka**, umožňující **dosahování vyšších cílů** a realizaci vyšších hodnot než je samo zdraví (Křivohlavý, 2009). Zdraví je možné definovat jako nepřítomnost nemoci nebo jako kontinuum od výborného zdraví po nemoc a z bio-psycho-sociálně-spirituálního modelu je možné odvodit aspekty, které zdraví ovlivňují (Palová & Jochmannová, 2021). **K biopsychosociálním faktorům podporujícím zdraví** patří podle Křivohlavého (2009) např. nezdolnost, resilience, strategie zvládání stresu, sociální opora, prevence ztráty nadšení, cvičení paměti, pohybová aktivita, duševní hygiena a smysluplnost

života, důvěra a víra. Psychohygienu může být vymezena jako „soubor zdraví podporujících aktivit, postojů a přístupů“, včetně osobnostního rozvoje formou sebepoznání (Hanušová, 2004, s. 41).

S psychologií zdraví má některá podobná témata i **pozitivní psychologie**, která je ale samostatným teoretickým směrem. Vznikla jako reakce na nesprávnou cestu, kterou se psychologie vydala – a to ve zdůrazňování patologie namísto toho, co je na člověku dobré a ušlechtilé (Haidt, 2006). Cílem pozitivní psychologie je podle Haidta **pomáhat lidem nalézt štěstí a smysl**, a její kořeny je možné nalézt už ve starověké moudrosti. Seligman spolu s Petersonem sestavili na základě výzkumu náboženských a filosofických textů **seznam nejčastěji se opakujících ctností**. Jsou jimi moudrost, odvaha, láska a lidskost, spravedlivost, umírněnost, duchovnost a transcendence. Tyto ctnosti využívají pro **diagnostiku silných stránek** charakteru a nalezení cest k pěstování dokonalosti (Haidt, 2006). Pozitivní psychologie se nezaměřuje pouze na pozitivní stránky zkušenosti, ale chce vnést do psychologie holistický přístup zahrnující jak pozitivní, tak negativní zkušenosti (Joseph & Linley, 2006).

2.4 Vybrané psychoterapeutické přístupy

Psychoterapie se vyskytuje jako zvláštní obor napříč různými směry v psychologii (Plhánková, 2023). V dnešní psychoterapii se dá vymezit **několik hlavních proudů**: psychoanalyticko-psychodynamický, humanisticko-prožitkový, kognitivně behaviorální, systemický (zaměřený na rodiny a další systémy), a integrativní proud (Vybíral & Roubal, 2010b). Cílem této části není podat komplexní přehled ani se zabývat historickým vývojem nebo obecným vymezením, ale pouze stručně **představit některé prvky pojetí** určitých historických i současných představitelů či zastánců vybraných přístupů.

Psychoanalýza má podle Freuda svůj úzký předmět zájmu a nazývá ji „vědou o duševním nevědomí“ (Freud, 1999, s. 183). Původ neuróz podle Freuda (1999) nevychází pouze ze sexuality, ale z konfliktu mezi sexuálním pudem a pudy Já (v pozdějším „obratu teorie“ jako konflikt mezi Erotem a pudy smrti (Freud, 2007, s. 89)), čímž svou teorii již tehdy obhájí proti obviněním z pansexualismu, tzn. že veškeré duševní dění má pouze sexuální základ. Cílem Freudovy léčby je vytěsněné sexuální obsahy převést do vědomí, přezkoumat jejich příčiny, jejich ovládnutím **posílit pacientovo Já** a pomoci mu ušetřit

„vynakládání psychických sil na vnitřní konflikty a utvářet z něj to nejlepší, čím se může podle svých vloh a schopností stát...“ (Freud, 1999, s. 182–183). Freud přitom chápal sexualitu v „rozšířeném smyslu“ (podrobněji viz kapitola 3.2). Psychická léčba je **léčbou duše** a jejím hlavním nástrojem je **slovo** (Freud, 2000). Léčba duševních nebo tělesných poruch se děje pomocí „prostředků, jež působí nejprve a bezprostředně na duševno člověka“ (Freud, 2000, s. 225). Podle Vymětala (2004a) Freud jako první zdůrazňoval význam vztahu mezi terapeutem a pacientem.

Podle zakladatele **analytické psychologie** C. G. Junga (1995) má veškeré poznání původ v duši a psychologie, která má celý rozsah duše pokrývat, zahrnuje filosofii, teologii a další oblasti. I metafyzická tvrzení jsou psychologická, jelikož jsou výpověďmi duše (Jung, 1995). Psychoterapii chápe jako **dialektický postup** rozvíjející se v dialogu mezi dvěma osobami, který vychází z původního „umění konverzace vyvinutým antickými filozofy“ a představuje „proces vytváření nových syntéz“ (Jung, 2022, s. 15). Terapeut se má podle Junga (1996) vzdát svých předpokladů a technik a v rámci dialektického postupu vstoupit „do vztahu s jiným psychickým systémem už ne jako nadřazený, vědoucí, soudce nebo rádce“ (Jung, 1996, s. 20), ale prožívat vývojový proces spolu s ním.

Hillman (2020) se označuje za hlubinného psychologa, ale jeho koncepce duše i terapie se podle jeho slov liší od Freudovy i Jungovy, a podstatně se věnuje **roli estetiky a péče o duši světa** (ve formě životního prostředí). Těmto rozměrům se v rámci terapie věnuje také Moore (2022). Vavrda (2004) vnímá psychoterapii jako **proces**, ve kterém je podstatný **vztah** mezi terapeutem a klientem. Je podle něj důležité si uvědomit, že „tlak autority“, kterou terapeut je, má velký vliv na konání těch, na které působí. Proto je podle Vavrdu podstatné rozvinout u terapeuta schopnost **empatie**, která je též procesem.

Daseinanalýza vychází z fenomenologie převážně v pojetí filozofa Martina Heideggera (Hlavinka, 2008). V psychiatrii a psychologii prošla určitým vývojem od antropologického pojetí Ludwiga Binswangera jako „na podstatu lidského bytí směřovaného vědeckého bádání“ (Hlavinka, 2008, s. 74), přes více terapeuticky zaměřené pojetí Medarda Bosse (Condrau, 1998) vycházejícího z **analýzy lidského pobytu** (Hlavinka, 2008), až k současným koncepcím. Daseinanalýza má mnoho společných témat s psychoanalýzou, jako např. výklad snů, otázky nevědomí, svědomí, viny, úzkosti a vztahu duše a těla, ke kterým ale přistupuje jiným způsobem (Condrau, 1998; Hlavinka, 2008).

Směřuje k **holistickému pojmání člověka**, což vede k podpoře psychosomatické či „antropologické medicíny“ M. Bosse (Hlavinka, 2008).

Nemoc je v daseinanalýze chápána jako ne-moc, respektive jako „ne-moci-býti v jistých možnostech svého vlastního bytí“ (Hlavinka, 2008, s. 97), a má být podle Hlavinky chápána jako „narušení bytí pobytu vcelku“ i jako **příležitost k jeho vyléčení** odhalením dosud nezjevených možností tohoto pobytu. V tom se podle Hlavinky ukazuje společný cíl s psychoanalýzou, jen k němu daseinanalýza volí jinou cestu než pomocí odhalení v dětství potlačených obsahů. Daseinanalýza míří **do budoucnosti** (Hlavinka, 2008) přes hermeneutický výklad skrze „rozpomenutí si na základy lidského bytí“ a zlepšení život spoluurčujících vztahů k věcem a lidem (Condrau, 1998, s. 34–35). Růžička (2003) popisuje jednu z forem daseinanalýzy, a to **antropologicko-hermeneutickou psychoterapii** péče o duši. Ta vychází z fenomenologických filosofických zdrojů, bere jako základ lidského poznávání lidskou autenticitu a bezprostřední zkušenost, a vyznačuje se mimo jiné vybavením vzpomínek, které „teprve během procesu zrání musí vzniknout“ (Růžička, 2003, s. 61). Růžička (2021) také zpochybňuje psychologicky pojímaný **koncept empatie**, který postrádá vztaženost lidskosti ke světu a odděluje od sebe **rozum a cit**, což jsou v rámci daseinanalýzy **neoddělitelné fenomény**.

Významným fenomenologem je český filosof Jan Patočka, na kterého se Růžička (2003) často odkazuje. Fenomenologie byla zdrojem či inspirací i pro jiné směry, ovšem v jiném významu než u daseinanalýzy. Např. zakládající představitelé humanistické psychologie se hlásí k fenomenologickým kořenům, ale podle Hlavinky (2008, s. 70) je to značně ovlivněno individualisticky a „obecným americkým trendem po seberealizaci bez hlubšího či transcendentního zdůvodnění“. Blíže daseinanalytickému pojetí je podle něj logoterapie, která zahrnuje duchovní dimenzi.

Existenciálně či transpersonálně orientovaná **logoterapie** vstupuje podle jejího zakladatele Viktora Frankla, na rozdíl od psychoanalýzy a behaviorální terapie, „do lidské dimenze“ a zaměřuje se na „specificky lidské jevy“, jako jsou **sebepřesah** (sebetranscendence) a schopnost **sebeodstupu** (sebedistance) (Frankl, 2019, s. 16). Sebepřesah podle něj odráží skutečnost, že lidská existence získává **naplnění až ve vztahu a službě** něčemu či někomu dalšímu. S tím souvisí hledání a nalézání smyslu jako nejdůležitějšího principu logoterapie, tedy projevení lidské **vůle ke smyslu** jako hlavní

motivační síly člověka (Frankl, 2008). Logoterapie znamená „**léčení pomocí smyslu**“: *therapeia* znamená „léčení“ nebo „uzdravování“ a *logos* Frankl překládá jako „smysl“ i jako „duch“ (spirit) (Costello, 2015).

Léčebná změna v rámci logoterapie je **změna duchovní** související se svobodnou a odpovědnou **volbou přístupu** k danostem života, což vyžaduje **hodnotově zakotvený postoj** člověka k sobě, ke světu a k životu (Balcar, 2004). Logoterapie popisuje hodnoty **tvůrčí, zážitkové a postojevé**, jejichž rozlišení bylo potvrzeno výzkumem (Frankl, 2006). Nejpodstatnější je rozvoj postojových hodnot, jelikož pomocí nich můžeme „přetvořit utrpení ve výkon“ (Frankl, 2006, s. 20). Frankl (2019) uvádí **pět hlavních oblastí indikace** logoterapie – jako specifickou léčbu smyslu u noogenních neuróz, nespecifickou léčbu pomocí paradoxní intence a dereflexe u psychogenních neuróz, dále u sociogenních jevů, také v případě bránění psychiatrogenním neurózám a jako lékařskou péči o duši u terminálně nemocných pacientů. Poslední jmenovanou vidí Frankl jako nejširší oblast uplatnění logoterapie, která má u pacientů vybudovat „schopnost trpět“.

Logoterapeut působí v terapeutickém vztahu jako průvodce **s optimistickým naladěním** vzhledem k možnosti dosažení „duchovního vítězství“, který ale současně vede klienta k **realistickému náhledu** na možnost ovlivnění příčin (Balcar, 2004). Podle Balcara terapeut nepředepisuje žádné volby ani hodnoty, ale spolu s ním **prověřuje jejich pravost** a také vyjadřuje hodnoty a volby vlastní. Metodou dereflexe podle něj vede klienta k orientaci záměrů, myšlení, jednání a hodnocení **k cílům, které ho přesahují**. Podstatné je podle něj položit namísto otázky „Co mohu (ještě) čekat od života?“ otázku „Co (ještě) život čeká od Tebe?“. Vhodné je využití metody **sokratovského dialogu** ve formě „naivního dotazování“ (Balcar, 2004). Terapeut se doptává klienta na důvody jeho jednání a negativní výroky klienta může až přehnaně zdůraznit natolik, „že pacient sám rozpozná jejich absurdnost a dobírá se realističtějšího pohledu na věc“ (Lukasová, 1987, citováno v Balcar, 2004, s. 267). Metodu sokratovského dialogu u logoterapie zmiňuje také Smékal (2017) a **úlevné působení** „sokratovského rozhovoru“ popisuje i Frankl (2006, s. 28). Logoterapii jako psychoterapii zaměřenou na smysl popisují jako „**sokratovskou klinickou praxi**“ ve svém článku Martínez a Floréz (2015).

Podle Vymětala (2004b) je předmětem psychoterapie kromě léčby a rehabilitace potíží také **zamezení jejich vzniku** a psychoterapeuti se „starají o záležitosti člověku

nejvlastnější – o život a jeho smysl. A ještě dodáme v duchu řecké tradice, že napomáhají jedinci se vyrovnávat se svízelem života a nelézt sebe na základě pravdivějšího sebepoznání“ (Vymětal, 2004b, s. 20). **Zdrojem psychoterapie** je podle Vymětala (2004b) vedle psychologie a medicíny také filosofie, která podporuje kritické uvažování o východiscích oboru, možnostech a mezích našeho poznání a hlavně **pomocí etiky** rozlišuje, co je pro praxi žádoucí a co nikoli. Etiku coby „doporučení či návod ke správnému počínání“ je třeba do „léčení duše“ zahrnout, což bylo doposud zanedbáváno (Payne, 2004, s. 171). Pro Payneho je hlavním předmětem pro etiku spravedlnost zohledňující lidskou individualitu i pravidla chování, které mohou platit pro všechny. Hlavním bodem etiky je pak podle něj pochopení pojmu „dobra“ coby základní normy.

Podobně jako logoterapie, také **kognitivně-behaviorální terapie** (dále jen KBT) hojně využívá pro určité účely metodu **sokratovského dotazování** (J. S. Beck, 2021). Becková popisuje její užití pro odhalení nefunkčních přesvědčení či automatických myšlenek klienta a doprovází to četnými příklady. Klient je podle ní pomocí dotazování na význam jeho myšlenek veden k tomu, aby si svá základní přesvědčení **sám uvědomil a sám ohodnotil jejich platnost a funkčnost**. Tato metoda také podle Beckové klientovi ukazuje, že se o něj terapeut skutečně zajímá, a že pomocí dotazování se terapeut snaží pomoci klientovi vybudovat pozitivní přesvědčení o sobě a o svých krocích vedoucích k jeho cílům. Becková také uvádí, že podle výzkumů je sokratovská metoda účinnější než metody didaktické.

Beck a Dozois (2011) definují sokratovský dialog v rámci kognitivní terapie jako **metodu řízeného objevování**, v rámci které terapeut pokládá otázky v pečlivě zvolené posloupnosti s cílem pomoci definovat problém, identifikovat myšlenky a přesvědčení, prozkoumat význam událostí nebo posoudit důsledky určitých myšlenek nebo chování. Sokratovská metoda využívaná v KBT podporuje klienty **reflektovat jejich problémy a najít řešení** vyplývajících z nově získaných náhledů (Heiniger et al., 2018). Podle Kratochvíla (2017) je v KBT sokratovský dialog **základním postupem namísto vysvětlování či přesvědčování**. Klient sám podle něj dochází na základě cíleně použitých otázek terapeuta k logickým závěrům a pomocí „ověřovacích zkoušek“ objevuje nové poznatky.

Podle Clarka a Egana (2015) je sokratovská metoda v KBT literatuře často uváděna jako důležitá nebo i hlavní komponenta KBT přístupu, ale objevují se **různé její definice i synonymní termíny** pro její označení (sokratovské dotazování, sokratovská metoda,

sokratovský dialog nebo řízené objevování). **Syntézou vymezení sokratovské metody**, které Clark a Egan (2015) našli u různých autorů, došli k tomu, že jde o verbální zkoumání (zahrnující dotazování, shrnutí a reflexe na straně pacienta i terapeuta), které pomáhá pacientům získat důležité uvědomění ohledně předmětu diskuse, a které podporuje pacienta ve vytváření vlastních závěrů.

O využívání řízeného objevování a sokratovského rozhovoru, konkrétně **v kognitivně behaviorální supervizi**, píše v českém prostředí Vyskočilová a Praško Pavlov (2015). Jejich definice tohoto přístupu je podobná výše uvedenému shrnutí, je kladen důraz na vlastní uvědomění supervizanta, prohlubování jeho pochopení, porozumění širším souvislostem a také uvědomění si přenosových a protipřenosových fenoménů.

Zvláště kognitivně-behaviorální terapeuti považují za kompatibilní s oficiální léčbou také **biblioterapii** (Campbell & Smith, 2003). Je to systematická metoda využívání **vybraných knih jak pro léčebné účely** v medicíně či psychoterapii, tak **pro preventivní a sebezvojevové účely** (Cornett & Cornett, 1980). Biblioterapeutický proces byl **poprvé popsán v roce 1916** v článku Samuela McChorda Crotherse jako využívání beletrie i literatury faktu jako léku pro dospělé v různých životních indispozicích, jako např. deprese kvůli ztrátě zaměstnání (Jack & Ronan, 2008). V současnosti existují dva hlavní biblioterapeutické přístupy: 1) zaměřené **na obsahovou stránku** (modely kognitivně-behaviorální terapie); 2) zaměřené **na estetickou a emoční stránku** (čtení románů a poezie, které může být prováděné i skupinově) (McNicol, 2018).

V rámci terapeutického vztahu při kognitivně-behaviorální terapii zdůrazňují Beck et al. (1979, citováno v J. S. Beck, 2021) rogersovský přístup, jako je vřelost, přesnost, empatie, opravdovost, základní důvěra a vztah. Představitel **humanistické psychologie Carl Ransom Rogers** (2015, s. 52) přechází od původní otázky na léčbu, uzdravu a změnu člověka k obecnější hypotéze k usnadnění osobního růstu: „Jestliže dokážu **poskytnout určitý druh vztahu**, druhý člověk v sobě objeví schopnost využít tento vztah k růstu a dojde u něj ke změně a osobnímu rozvoji.“ Terapeut má být podle Rogerse ve vztahu **opravdový/kongruentní**, tj. má si uvědomovat a navenek reprezentovat své pocity a postoje, má **bezpodmínečně přijímat** druhou osobu a má mít **schopnost empatie**, tedy touhu klienta chápat, porozumět jeho pocitům a myšlenkám. Opravdový (autentický či kongruentní), přijímající a empatický vztah je podle něj základní podmínkou pro **podporu**

„aktualizační tendence“ pohybovat se vpřed, **směrem ke zralosti či růstu**, která je přítomná v každém živém organismu (Rogers, 2014, 2015).

Svá tvrzení o důležitosti kvalitního vztahu Rogers (2015) dokládá výsledky výzkumů provedených již v 50. letech, ze kterých mj. vyplývá, že **mnohem důležitější než teoretické zaměření terapeuta je jeho přístup a postoje**, které v klientovi vyvolají pocit upřímného zájmu, umožní důvěrný vztah a nezávislé rozhodování klienta. Psychoterapii chápe Rogers jako **proces stávání se sebou samým**, odkládání masek, objevování sama sebe v prožitku, nabývání důvěry ve vlastní cítění, otevřenosti vůči zkušenosti i přijetí druhých. Důležité je jeho přesvědčení, že člověk je od přírody pozitivní, socializovaný, směřující kupředu, racionální a realistický. „Ze zkušenosti vím, že lidé mají **v zásadě pozitivní směřování**“ (Rogers, 2015, s. 46).

Podobně se Rogers vyjadřuje i v díle vydaném o dvacet let později, kde rozšiřuje základní hypotézu přístupu zaměřeného na člověka o **zdůraznění přítomnosti potenciálu** k sebeporozumění, proměně **na vlastní já zaměřeného** sebepojetí, postojů a jednání **v nitru každého jedince** (Rogers, 2014). Zachovává tři základní podmínky (empatické naslouchání, kongruence či opravdovost, přijetí či ocenění druhého), ale rozšiřuje jejich aplikaci **na jakoukoli situaci**, kde je cílem osobní růst. „Lidé, kteří jsou akceptováni a oceňováni, záhy začínají mít větší **zájem o vlastní já**“ (Rogers, 2014, s. 122). **Já (self)** je klíčovým pojmem rogersovské teorie a představuje „organizovaný, konzistentní pojmový gestalt, který je složený z vjemů charakteristik „já“ nebo „mě“ a z vjemů vztahů „já“ nebo „mě“ vůči druhým lidem a vůči různým aspektům života, spolu s hodnotami, jež jsou s těmito vjemy spojené“ (Rogers, 2014, s. 37).

V rogersovském přístupu k terapii je možné identifikovat **pět období**, z nichž první čtyři Rogers popisuje v příslušných knihách: nedirektivní poradenství, reflektivní psychoterapie (psychoterapie zaměřená na člověka), zážitková psychoterapie, skupinová psychoterapie (Nykl, 2012; Vymětal, 1996). Zaměření jeho přístupu se postupně rozšiřuje od psychoterapie zaměřené na léčení, přes širší pojetí cílené na osobní rozvoj jedince až ke skupinovým aktivitám. Páté diferencovaně integrativní období je charakterizováno snahou o vytvoření **obecného modelu psychoterapie** založeného na rogersovském přístupu k člověku a vztahu přizpůsobeném podle potřeb klienta. Později definuje Vymětal a

Rezková (2001) ještě šesté období „obecné psychoterapie“, které se vyznačuje dalším propojováním vědecky ověřených poznatků různých škol, směrů a přístupů.

Jedním z příkladů snahy o obecný model psychoterapie mohou být Joseph a Linley (2006), kteří propojují pozitivní psychologii M. Seligmana s přístupem zaměřeným na člověka C. Rogerse v rámci **pozitivní terapie**. Tu definují jako přístup se základním přesvědčením, že klient má řešení svých problémů ukryto v sobě a pokud bude schopen naslouchat tomuto vnitřnímu hlasu, bude také schopen směřovat svůj život k lepší osobní pohodě / well-beingu. Současně také upozorňují na marginalizaci a nepochopení tohoto přístupu současným hlavním proudem psychologie a jejich cílem je, aby se právě podle jejich popisu chápaná, holisticky a hodnotově zaměřená pozitivní psychologie stala hlavním proudem přístupu psychologů a psychoterapeutů.

3 EXPLICITNÍ ODKAZY NA PLATÓNA V SOUČASNÉ PSYCHOLOGII

V podkapitolách této části představuji dříve i nově nalezené explicitní odkazy na Platónovy texty u autorů současné psychologie. **Z dříve nalezených odkazů** se jedná o tematické srovnání Platónovy a Eriksonovy koncepce generativity (Wakefield), koncepci lásky (Haidt) v souvislosti s terapií (Moore) a sexualitou v rozšířeném smyslu (Freud), koncept nevědomí (Gardner), srovnání třísložkové duše a modelů osobnosti (Haidt, Smékal, Gardner) a drobné odkazy na teorii idejí (Jung, Tavel). Pro detailnější popis těchto paralel odkazuji na svou bakalářskou práci (Konečná, 2022). Stručný popis dříve nalezených odkazů v příslušných podkapitolách doplňuji **nově nalezenými odkazy** s podobnou tematikou. Kompletně nově zpracované jsou části týkající se **možného prvenství** Platóna či Sókrata vzhledem k různým oblastem psychologie a odkazů týkajících se **léčení, terapie, aplikací ve výuce a etických souvislostí** teorie idejí.

3.1 V čem mohli být Sókratés či Platón první

Řada autorů Platóna či Sókrata uznává jako významné myslitele, kteří ovlivnili vývoj psychologie, předcházeli či přímo stáli u zrodu některé z jejích teorií či směrů. Např. podle americké filoložky Braunlichové (1942) se v Platónově psychologii dají nalézt tři stádia, která můžeme považovat za předchůdce teorií 20. století: jeho vědomí **důležitosti mentálního konfliktu**, přístup **k myslí jako jednotce** a důraz na **sebepoznání**. Podle Vymětalá (2004a) stál Sókratés u počátků **psychoterapeutického uvažování** a myšlenky **léčby člověka jako celku**. V dialogu *Charmidés* je psychoterapie poprvé zmíněna jako „nabývání zdraví prostřednictvím slova“ (Vymětal, 2003, s. 23). Cakirpaloglu (2009, s. 22) představuje Sókrata jako „otce evropské **etiky**“. Platón podle něj patří mezi první filozofy, kteří se zabývali **otázkou obecných hodnot**. Smékal (2009) řadí poznatky o osobnosti obsažené v Platónových dialozích i jiných dílech antických myslitelů k **počátkům psychologie osobnosti**. Platón podle Říčana (2010) představil vůbec **první teorii osobnosti**.

Costello (2015) označuje Sókrata za **prvního logoterapeuta**, Platón podle něj jako první označil **filosofii za terapii nemocí duše** v dialozích *Charmidés* a *Timaios*. Dále zdůrazňuje, že v dialogu *Ústava* Platón explicitně uvádí pojem „duševní zdraví“ v souvislosti

s harmonickým uspořádáním tříslložkové duše. Wakefield (1998) Platóna označuje jako prvního tvůrce **teorie generativity**. Jung (1997) uznává Platóna jako prvního, kdo přišel s myšlenkou **idejí** coby archetypů předurčujících psychické dění. Hillman (2020, s. 11) ovšem uvádí, že již Hérakleitos bral duši jako archetypální princip a hovoří o ní jako o „proudění“ či „nezměrné hlubině“. Nejen Gardner (1968) označuje Platóna za prvního, kdo v *Ústavě* popsal, i když nepojmenoval, **koncept nevědomí**. Nakonečný (1998, s. 294) přímo cituje pasáže 571b-d a 572b z IX. knihy *Ústavy* a propojuje Platónovy úvahy s Freudovou tezí o „bezohledných pudových sklonech člověka“. Costello (2015) vidí předzvěst moderních konceptů nevědomí v Platónově učení o *anamnésis* jako o rozpomínání na to co bylo dříve zapomenuto.

Někteří autoři souhrnných učebnic a monografií Platóna ani Sókrata (či jiné antické filosofy) naopak **nezahrnují** ani do historického přehledu (např. Plháková, 2020), jiní naopak filosofické předchůdce včetně Platóna a Sókrata relativně **podrobně představují** (např. Hunt, 2006). Hunt Platóna spolu s Aristotelem uznává jako z filosofů **nejvýznamnější činitele pro rozvoj psychologie**, i když každého jiným způsobem. U Platóna vyzdvihuje jeho poznatky ohledně tříslložkové duše a pojetí Erosa jako životní síly. Věnuje se i Platónově přístupu k vnímání a paměti v souvislosti s jeho teorií idejí, který byť může mít prvky současného poznání, je od něj přesto ještě dost vzdálen a může působit až škodlivě, na rozdíl od současnosti bližšímu Aristotelovu empirickému přístupu. Tardy (1966) např. **dějiny psychologie jako empirické vědy počíná Aristotelem**, který napsal mj. spis *O duši*, a na Platóna se odkazuje jen zřídka. Podobně k tomu přistupuje i Nakonečný (2017), který se primárně odkazuje na Aristotela či zmiňuje Platóna a Aristotela současně ve zjednodušené a spíše Aristotelovi přiblížené interpretaci.

Někteří zástupci určitých směrů se odkazují na **více různých filosofů** a myslitelů včetně Platóna (např. Jung, 1995). Také je možné nalézt pouze **krátké citace** z Platónových děl jako motta k vlastnímu textu autora. Např. Erich Fromm (1997) cituje pasáž z dialogu *Prótagoras* o tom, že duše se živí naukami, v úvodu ke kapitole, ve které chce prokazovat platnost humanistické etiky. Citát z dialogu *Ústava* o tom, že v obci mají vládnout filosofové, využívá jako úvod ke kapitole „Morální problém dneška“. Fromm ale více vychází z jiných filosofů, hlavně z Aristotela, sv. Tomáše Akvinského a Spinozy (Funk, 1994), i když je také srovnává s Platónem, např. v pojetí radosti pro podporu psychoanalytického názoru,

že subjektivní zkušenost sama o sobě není platným kritériem hodnoty a je nutno zahrnout nějaké kritérium objektivní (Fromm, 1997).

3.2 Role lásky a estetiky ve výkladu duševních dějů

V této části popisují odkazy související s rolí sexuality, lásky, krásy a estetiky pro vývoj člověka i pro obecné pojetí psychologie. Většina z nich se vztahuje k dialogu *Symposion*.

Nejpropracovanější posouzení podobností i rozdílů mezi Platónovou představou a současným psychologickým pojetím jsem našla u Wakefieldova (1998) srovnání Platónovy a Eriksonovy **koncepte generativity**. Wakefield podrobně analyzuje podobnosti i rozdíly mezi těmito pojetími na základě rozhovoru mezi Sókratem a Diotimou vedeného v částech 199b-210d dialogu *Symposion*. Tvrdí, že Platón již 2500 let před Eriksonem popsal podobně sofistikovanou a v něčem i lépe objasněnou teorii generativity než Erikson (např. lépe vysvětluje touhu po symbolické nesmrtelnosti a uspokojení z generativních produktů).

Wakefield (1998, s. 144) se vyjadřuje také k podobnosti Freudova „pansexuálního **konceptu libida** jako motivace za všemi potěšeními“ a Platónovy **koncepte lásky** jako „veškeré touhy po štěstí“. **Freud** (1998a, 1999, 2000, 2007) podle svých slov chápe pojem libida podobně, jako Platón chápe Eróta v *Symposiu* – a to v „**rozšířeném smyslu**“.

Předpokládáme, že lidské pudy jsou dvojího druhu. Buď chtějí udržovat a sjednocovat - označujeme je ve smyslu **Erota v Platonově Symposiu** jako erotické či sexuální s vědomým **rozšířením běžného pojetí sexuality** -, nebo chtějí ničit a usmrcovat; tyto označujeme jako pud agrese či destrukce. (Freud, 1998a, s. 21)

Freud (1999) zmiňuje pojetí Eróta jako sebezáchovné síly, která sjednocuje, přitahuje k sobě jedince a pomocí které se plozením potomků udržuje život lidstva. Jádrem libida, coby „hnací síly sexuálních pudů“ (Freud, 1999, s. 183), je pohlavní láska, ale **patří tam i** láska k sobě, k rodičům, dětem, přátelství i obecná láska k lidem či „oddanost konkrétním předmětům a abstraktním idejím“ (Freud, 1999, s. 78).

...psychoanalýza tímto „rozšířeným pojetím“ lásky nevytvořila nic originálního. „Eros“ filosofa Platóna ukazuje, pokud jde o jeho původ, výkony a vztah k pohlavní lásce, že se dokonale kryje s milostivou silou, s libidem psychoanalýzy... (Freud, 1999, s. 79)

Platóna uvádí také jako toho, kdo rozlišoval mravní zodpovědnost člověka **ve snu a v realitě**, což podle poznámky překladatele odkazuje na začátek IX. knihy dialogu *Ústava* (Freud, 1998b). V souvislosti s možným původem sexuálního pudu (pudu života, Eros) a pudu agrese a destruktivity odvozeného z pudu smrti uvádí Freud **mýtus o rozdělení původní bytosti** na dvě poloviny, které pak touží po opětovném spojení, jež je popsán v části **řeči Aristofana** v *Symposiu* 189d-191b (Freud, 1999). Freudovy odkazy srovnávající jeho pojetí sexuality s pojetím Eróta či řeč Aristofana o touze ke znovuspojení dvou dříve rozdělených částí v Platónově *Symposiu* zmiňuje také Holowchak (2013), který Freudovy texty srovnává kromě Platóna i s jinými filosofy. Freud měl podle něj k filosofům ambivalentní postoj, jelikož na jedné straně je odmítal kvůli jejich přístupu k nevědomí, a na straně druhé od nich přebíral určité myšlenky.

Haidt (2006) demonstruje **pojetí vášnivé lásky** coby touhy po spojení dvou bytostí na citátu z Aristofanovy řeči v Platónově *Symposiu* 192e. Uvádí také citát ze *Symposia* 210d, který ukazuje **lásku vedoucí k něčemu vyššímu**, lásku k ideám a filosofii, a srovnává Platónovo pojetí lásky s křesťanskou láskou agape (ve významu spirituální lásky bez tělesné sexuality, která není namířena ke konkrétní osobě, ale k věčným objektům).

Podle Moora (2022, s. 194) Platón lásku nazýval „erotické šílenství, podle Eróta, boha romantické lásky“ a popisuje ji jako něco, co **způsobuje tvořivost** a pozitivní „ztrátu rozumu“. Eróta vykládá podle dialogu *Symposion* jako sílu schopnou přitahovat k sobě a spojovat dříve rozdělené (Moore, 2010). Zamilovanost, či „šílenství lásky“ tedy Moore (2022, s. 194) prý chápe podobně jako Platón, tedy jako „výraz duše, jako duši vystupující ze své ochranné skořápky, aby posunula život vpřed“, která stojí na počátku cesty k „úspěšnému vztahu a tvořivé práci, k dětem a plnějšímu životu“. Moore se přímo označuje za „**Platónského terapeuta**“ a terapii definuje jako „péči o duši“ odehrávající se „na všech možných místech v každém čase“ a je „pečující, pomáhající, velkoryse naslouchající a reagující“ (Moore, 2022, s. 9). Podle Moora Platón definoval terapii jako péči a službu. Platónovu představu péče o duši interpretuje na základě dialogu *Euthyfrón*.

Hillman (2013, 2020) se zamýšlí nad novým pojetím psychologie a **návratem duše do psychologie**. V rámci toho uvádí četné odkazy na různé myslitele, včetně Platóna. Zdůrazňuje například **důležitost krásy**, která hrála vždy podstatnou roli v dějinách duše, ale současná psychologie si jí příliš nevšímá. „Pokud není v našem pojetí Psyché poskytnuto

dostatečné místo kráse, nemůžeme duši skutečně pochopit“ (Hillman, 2013, s. 54). V té souvislosti uvádí citace z Platónova dialogu *Faidros* 250d přibližující **krásu jako projev duše světa** a jako tu, která jediná pomocí smyslů **zprostředkovává smyslům jinak nepřístupné ctnosti**. Dále Hillman připomíná část dialogu *Hippiás Větší* 297b, kde je vyjádřeno, že krása je otcem dobrého. Podle platónského kosmu je **individuální duše propojená s duší světa**, změna v jedné se odrazí v té druhé. Tato myšlenka se podle Hillmana (2013, s. 141) neobjevuje pouze u Platóna, ale i v mnoha dalších učeních, i u pozdějších psychologů, jako např. „v pluralistické pozici Williama Jamese“, ve formě „kolektivního nevědomí u Junga, jako fyziognomický charakter v tvarové psychologii Koffky a Köhlera“ a u mnoha dalších.

O užitečnosti zahrnutí duše světa do terapie hovoří také Moore (2022), důležitost krásy a estetiky pro psychologii, která by se v tomto ohledu mohla inspirovat u Platóna, podtrhuje také Wakefield (1998).

Hillman (2020, s. 161) shrnuje, že u Platóna a jeho následovníků hrála klíčovou roli na cestě k sebepoznání (tedy cestě k pravým idejím) **láska** (erós), **dialektika** (intelektuální kázeň) a podle Hegela také **šílenství**. Podle Hillmana existuje ještě **thanatos** jako čtvrtý způsob cesty k sebepoznání. Jako základ pro spojení mezi utvářením duše a smrtí vidí ve zkoumání „přirozenosti a skutečnosti psyché“ u umírajícího Sókrata v Platónově dialogu *Faidón*. Podobně podle Hillmana zkoumal také Freud celý život přirozenost a skutečnost psyché v souvislosti s uvažováním o smrti vlastní i svých blízkých. To Hillman spojuje se svým pojetím „**patologizování**“, zjednodušeně řečeno poznávání duše skrze nemoc či něčeho, co stojí v pozadí životního jednání jako neviditelné či nepoznatelné, a dává to do kontrastu s „**psychologizováním**“, které je zapotřebí do psychologie více přinést a týká se „**utváření duše**“ plynoucí z její přirozené podstaty. Obrací pozornost k mýtům a bohům, a i zde své úvahy místy krátce a ve své interpretaci podkládá odkazy na Platónovy texty, ovšem nikoli jejich přímými citacemi.

Např. ve spojení s „ideou prázdné duše“ uvádí pasáže dialogů *Ústava IX* 585b a *Gorgias* 493-494, v souvislosti s vládou boha pak pasáže dialogů *Filébos* 30c-d a *Faidros* 252c-e, ve spojení s mýty části dialogů *Menón* 86b a *Faidón* 114d, a v souvislosti s blouděním duše *Timaios* 47e-48e a *Ústavu* 621a.

Hoffman (2014) ve svém článku propojuje důležitost dobrosti a krásy v Platónových myšlenkách a proces individuace u Junga. Přichází se závěrem, že **naprosto zásadní pro celý proces individuace, jako stávání se celistvým, je krása**, a je možné jej pojímat také jako proces **stávání se krásným**. Pro Platóna je podle něj celistvost formou krásy, kdy na cestě

k ní je důležité zahrnutí intelektu, ale je to právě krása, která probouzí lidské srdce k lásce. To dokládá citacemi pasáží z dialogů *Politikos* a *Symposion*. Hoffman se zamýšlí nad tím, proč pro Junga krása v procesu individuace není to nejdůležitější a dochází k tomu, že za tím může stát Jungova snaha vymezit se proti Freudovi kvůli jejich rozkolu ohledně **role sexuality**. Hoffman uvádí, že podle Junga Freud trval na tom, že sexualita je základní energie, která pohybuje celou psychologickou dynamikou, a pro Junga nemohla být celá psychologická dynamika redukována pouze na sexualitu. Upozorňuje ale také na to, že **sám Freud vnímal sexualitu šířeji** a cituje pasáž z jeho díla, kde provazuje Freudovo pojetí Erótu s tím Platónovým, tedy i s pojetím krásy, což mohlo u Junga vést také k její marginalizaci. Hoffman cituje také kritiku Jungova snižování role krásy v podání Jamese Hillmana, coby post-jungjiánského psychologa a zakladatele archetypální psychologie. Zmiňuje Hillmanovo zdůraznění role srdce, jako původce estetického smyslu, a krásy, jako jedinečné kvality ve světě, coby esenciálních pro psychologický život a utváření duše.

3.3 Třísložková duše a modely osobnosti

Nejvíce tematických odkazů v dílech současných autorů se vztahuje k porovnání Platónovy **koncepce třísložkové duše** a **modelů osobnosti** v psychologii. Tyto odkazy se mezi sebou liší v míře podrobnosti.

Haidt (2006) využívá srovnání Platónovy představy o složkách duše na základě dialogu *Faidros* 253d a **Freudova strukturálního modelu** osobnosti k popisu vlastní teorie vztahu rozumu a emocí. Haidt přisuzuje hlavní roli emocím na rozdíl od Platónovy vedoucí role rozumu. Shodují se ale v **nutnosti spolupráce obou** (Haidt, 2006; Platón, 1996b, 2001). Na podobnost Freudova modelu osobnosti a třísložkové duše u Platóna upozorňuje krátce i Gardner (1968). Oba autoři se vyjadřují k podobnostem a rozdílům ve funkcích jednotlivých částí: mezi Egem a rozumovou složkou, Superegem a vznětlivostí, Id a žádostivostí. Costello (2015) komentuje podobnost Platónova modelu z hlediska harmonie částí osobnosti uvedené v *Ústavě* s Freudovým modelem tripartitní struktury mysli **ve vztahu k logoterapii** V. Frankla, která také zdůrazňuje **důležitost vnitřní celistvosti**. Podle Holowchaka (2013) měl Freud při popisu ega ze svého strukturálního modelu jako jezdce na koni, kterého má zkrotit, na mysli Platónovu představu o třísložkové duši z *Ústavy* a *Faidra*, i když to explicitně nepřiznal.

Podle Říčana (2010, s. 21) Platón „podal **první psychologickou teorii osobnosti**: Děлил ji na rozum, smělost a žádostivost, což jsou podle něho zároveň tři vlastnosti či (řečeno moderním termínem) „dimenze“ lidské individuality, osobitosti“. Smékal (2009) vidí podobnost mezi **modely vztahu osobnosti a centrální nervové soustavy** R. Heatha a P. McLeana a Platónovy představy o vztahu těla a osobnosti znázorněné v částech 70e a 90c dialogu *Timaios*. Gardner (1968) zmiňuje, že Platón v části 574d-e IX. kapitoly dialogu *Ústava* uznal **nevědomí a proces potlačení**. Nakonečný (1998, s. 521) krátce zmiňuje Platóna i Aristotela jako ty, kteří vyjádřili **myšlenku vrstvení osobnosti**, když rozlišili „nižší a vyšší složky duše (např. „žádostivou“ a „rozumnou“).

Gardner (1968) vyjadřuje možnost **označení tří typů povah** plynoucích z Platónova tříložkového modelu v moderní terminologii jako cerebrotónické, somatotónické a viscerotónní typy osobnosti. Köhler (1966) připomíná Platónův ideální stát a **klíčovou roli vzdělané třídy** jako vedoucího prvku v souvislosti s kritikou v jeho době působících vysokoškolských profesorů, kteří podle něj nechápou správně obrovskou zodpovědnost pro rozvoj lidské společnosti, kterou dostávají spolu se svojí mocí, a nezasahují ve chvílích, kdy by měli. Jako vzor člověka, který to dokázal a usiloval o zlepšení jak sebe, tak lidské společnosti, uvádí Sókrata.

3.4 Teorie idejí, poznání a etika

Na Platóna se podobně jako na jiné myslitele ve svých rozsáhlých textech čteně, ale většinou krátce a pro dokreslení své vlastní myšlenky, odkazuje **Carl Gustav Jung** – zmiňuje např. dialogy *Timaios* a *Faidros* v souvislosti s mýty a kosmologickými charakteristikami duše (Jung, 1995, 2003). Svě učení **o archetypech a nevědomí** ale dává do přímé souvislosti s Platónovou **naukou o idejích** a Platóna oceňuje jako prvního, kdo myšlenku idejí jako něčeho, co preformuje vše psychické, představil:

Není to naprosto má zásluha, že jsem na tuto skutečnost poprvé upozornil. Vavříny náleží Platónovi. (Jung, 1997, s. 190)

Krátké odkazy související s Platónovými idejemi lze najít také ve vazbě na **existenciální a transpersonální psychologii**. Tavel (2007) interpretuje Janátova vyjádření o tom, že Frankl vrací transcendenci původní význam výzvy k dokonalosti, byť vzhledem

k lidské povaze nedosažitelné, jako výzvu Platónovu a **považuje Frankla za platonika**. Tavel dále vidí ve Franklovu chápání smyslu mj. odkaz na Platónovu **ideu Dobra**. Lukasová (1997, s. 198) v souvislosti s vyjádřením, že „pravá skutečnost je lidem nepřístupná“ a žijeme pouze podle jejích obrazů, zmiňuje Platónovo **podobenství jeskyně**, ve kterém podle ní ukázal, „že to, co můžeme uchopit, jsou jen obrazy skutečnosti“. Růžička (2003, s. 269) uvádí, že již Platón vztahoval v dialogích *Faidón* a *Ústava vědění k ideji Dobra* (podobně jako podle něj Aristoteles ve *Fyzice* – a oba navazovali na úvahy pythagorovců). To váže k úvahám o neoddělitelnosti vztahu myšlení, řeči a světa vůbec.

Podle Köhlera (1966) je do filosofických teorií hodnot jako něčeho, „co by mělo být“, zahrnována etika, estetika a už ne tolik podle něj potřebná logika. Proto svůj koncept hodnot, který zahrnuje všechny tři rozměry, nazývá „**potřebnost**“ (**requiredness**) a Platóna uvádí jako autora, jehož celý filosofický systém je postaven kolem tohoto konceptu. Podle Köhlera Platón vnímá, že je možné **odvodit určité morální závazky**, pravdivost, nebo to, co by „mělo být“, ne přímo z právě prožívaného života, ale **logickou úvahou**, tudíž zdroj této informace musí podle Platóna pocházet ze zkušenosti z života předchozího. Jako zdroj pravého poznání Platón uvádí „**svět idejí**“, který ale podle Köhlera není u Platóna dostatečně popsán, ani se Platónovi interpreti neshodnou na tom, zda skutečně jde o nějaký jiný reálný svět mimo svět tento. To ale pro Köhlera není zcela podstatné, a samotný **fakt, že je zdroj někam lokalizován, přináší uklidnění**. Pro Köhlera se tento princip projevuje i v přístupu neurologie v rané fázi svého vývoje, kdy stačilo, že se podařilo lokalizovat centra mozku zodpovědná za určité mentální funkce. Podle něj by ale snaha o určení toho, jak přesně jsou tyto funkce způsobovány, neměla ustávat.

3.5 Odkazy k dialogické formě – léčení, terapie a výuka

V předchozích podkapitolách byly popsány tematické odkazy na Platóna, které se týkaly propojení nějakých specifických obsahů Platónových myšlenek a současné psychologie. V této části to budou odkazy, které se **vztahují k formě**, jakou Platón tyto obsahy sděluje, případně **propojující formu a obsah**.

Podle Vymětala (2004a) lze **psychoterapeutické myšlení** pozorovat od počátku naší kultury a jako příklad takového zrodu uvádí **Sókratovu starost o duši** coby „uvědomělou tvorbu vlastní podstaty“ (s. 154) skrze **poznání sama sebe**. „Sókratés byl nazýván **lékařem**

duše“ a v dialogu *Charmidés* je doloženo hledání pravdy pomocí **dialogu**, který „příjemně ovlivňoval zdravotní potíže spolubesedníků“ (Vymětal, 2004a, s. 154). Také zde podle Vymětala nalezneme názor o nutnosti léčit člověka **jako celek**, a to kvůli neodmyslitelnému propojení duševních a tělesných dějů. V dialogu *Lachés* Platón podle něj pak „vysloveně říká, že mathéma (vědění) se má k duši tak jako lék k tělu“ (Vymětal, 2003, s. 23). Vymětal (2003) i cituje na s. 23-24 konkrétní pasáž z dialogu *Charmidés*, kde je podle něj poprvé psychoterapie zmiňována jako „**nabývání zdraví prostřednictvím slova**“ a pasáž ze *Zákonů o vztahu lékaře a pacienta*, kde Platón vyjadřuje myšlenku, že lékař by měl pacienta dostatečně informovat a pacient spolurozhodovat o léčebném procesu.

Rüegg (2020) vyzdvihuje **sílu slova při léčbě bolesti** a Sókratův přístup vyjádřený v Platónově dialogu *Charmidés*, podle kterého je pro umožnění léčby těla a pro správné účinkování léku na bolest hlavy nutné nejdříve vytvořit v duši **rozvážnost a klid pomocí „pěkných slov“**. To dává Rüegg do souvislosti s ovlivňováním kruhu bolesti u depresí pomocí somatických intervencí i psychologických metod, jako hypnoterapie a KBT. Cituje Balinta (1957, citováno v Rüegg, 2020), podle kterého spočívá minimálně jedna třetina práce praktického lékaře v psychoterapii jako „hovořící medicíně“. Rüegg dále uvádí, že **výsledky výzkumů** prováděných pomocí funkční magnetické rezonance **prokazují** utlumení emocionálního centra bolesti vlivem sugestivních slov lékaře. Zmiňuje také ověřenou možnost **vědomě zeslabit či zesílit pocit bolesti** metodou biofeedbacku či zmírnit bolest pomocí pozitivního myšlení.

Růžička (2003) popisuje psychoterapii mimo jiné jako **výchovu, péči o duši a péči o vztahy**. Uvádí příklad balintovských skupin zabývajících se rozvojem vztahů mezi lékaři, zdravotníky a pacienty, které především „obnovují přirozené vztahy v přirozeném světě“, a v tom vidí Patočkův výklad „Platónova pojetí katarze jako očištění od zlého“ (Růžička, 2003, s. 15). V části „Temné stíny péče o duši“ Růžička (2003, s. 252) komentuje citace z Platónova dialogu *Obrana Sókrata*, které podle něj demonstrují „**dvojitou moc, dvojitou kouzlo slova**“. Na jedné straně má slovo schopnost nás přesvědčit a slepě podlehnout argumentům druhé strany (Sókratovi žalobci), na straně druhé (a to je ta lepší varianta vedoucí k překročení stínu) pokud je řeč zaměřená na věc, probouzí v posluchačích zájem o svět.

Nakonečně cituje Platóna v souvislosti s jeho vyjádřením **rovnosti myšlení a řeči**. Myšlení podle něj Platón označil v dialogu *Sofistés* jako „rozhovor, který vede duše ve svém

nitru sama se sebou bez hlasu“ (Nakonečný, 1998, s. 355). Podobnou myšlenku o jednotě myšlení a řeči podle něj vyjádřili např. i J. B. Watson, J. Piaget a L. S. Vygotskij.

V souvislosti s dialogickou formou může být zajímavá kniha rozhovorů o terapii Hillmana a Ventury (2016), kteří si kladou za cíl pomocí přátelské konverzace informovat o terapii, a do určité míry i zpochybnit její dosavadní praktikování, a vyvolat určitý průlom směrem k jejímu využívání pro změnu sebe samé i světa. Vedou spolu **rozhovory ve formě vzájemného podněcování** k upřesňování a jasnějšímu vyjadřování a **dalšímu přemýšlení** o tématu. Odkazují se k různým filosofickým i jiným zdrojům a zmiňují krátce i Platóna v souvislosti s potřebou návratu k péči o duši nejen individuální, ale i o duši věcí. Dialogické myšlení či psaní označují jako to, co „pouští dovnitř společenství“ (s. 180).

Podle Braunlichové (1942) je kromě základů psychologických teorií, které Platón položil, inspirující i jeho zanícení pro přemítání o předmětu ze všech stran, ochota sledovat argumenty bez ohledu na to, kam ho dovedou, a zpochybňování daných přesvědčení.

Řada následujících autorů se vyjadřuje k propojení souvislosti **metody sokratovského dotazování přímo se Sókratovým či Platónovým přístupem**, a to jak v terapii, tak ve výuce.

Bamboulisová (2023) zkoumá podobnosti mezi dosahováním sebe-znalosti a sebe-zdokonalování objevujících se v Platónově dialozích a KBT. Dochází k závěru, že KBT používá **podobně objektivní metody, vč. sokratovského dotazování**, a vede k dosahování sebe-znalosti obdobné té v Platónově textech, jenom na nižší úrovni sebe-zdokonalování. Argumentuje, že na rozdíl od jiných forem psychoterapie, které se více zaměřují na individuální význam přesvědčení konkrétního člověka (psychodynamické a humanistické přístupy), KBT využívá **objektivní ohodnocení pravdivosti** či hodnotnosti individuálních přesvědčení k jejich případné změně, podobně jako to lze pozorovat u Sókrata v Platónově dialozích. V závěru podporuje využívání **filosofie ke zlepšování mentálního zdraví** a well-beingu a vyzývá k dalším výzkumům a aktivitám v této oblasti. Sokratovské dotazování pomáhá klientovi **zvýšit svou sebe-znalost, zlepšit jeho fungování** v životě a **regulovat své emoce**, což jsou obojí požadavky pro proces stávání se rozumnou duší (Bamboulis, 2023).

Popisu, užití a výzkumu sokratovské metody v kognitivní, ale i v jiných formách psychoterapie, se v různých textech podstatně věnuje Overholser (např. 1993) a v poslední době ji váže také přímo k Platónovým textům (2018). Overholser a Beale (2023) zdůrazňují,

že je třeba předejít vlastním interpretacím provádění sokratovské metody v rámci psychoterapie **upevněním jejích základů ve vedení rozhovorů Sókratem ukázaném v Platónových dialozích**, které má výzkumník znát. Stoddard a O'Dell (2016) uvádějí, že co se nazývá sokratovskou metodou v přípravě studentů medicíny nemá s původním Sókratovým přístupem často nic společného, souhrnně představují původní Sókratovu metodu a konstatují, že pokud je prováděna správně, je přínosná jak pro učitele, tak pro žáky a **vyzývají k jejímu správnému používání**. Dinkins a Cangelosi (2019) jsou ve své studii k využití sokratovské metody nejkonkrétnější, a vztahují ji též k medicínskému prostředí, jmenovitě k přípravě zdravotních sester. Podtrhují, že sokratovská metoda bez studia Platónových dialogů ztrácí své kořeny, a podrobně **přibližují Sókratovu metodu na základě odpovídajících citací řady Platónových dialogů** (citují hlavně dialogy *Lachés*, *Charmidés*, *Theaitétos*, *Euthyfrón*, *Obrana Sókrata*, *Kritón*, *Ústava*, ale i *Menón*, *Symposion*, *Faidón* a *Lysis*).

Pro Costella (2015) vykazuje Franklův přístup mnoho shod s Platónovým. Platón i Frankl ve svých dobách zdůrazňovali spirituální základy života, a také že „láska je spása a věčná radost“ (Costello, 2015, s. 11). Pro oba je podle Costella **hlavním zdrojem motivace účel, smysl a ctnost** (namísto moci, prospěchu, prestiže nebo potěšení), a to co je **pravdivé, dobré a krásné**. Oba také podle něj vyjadřují, že vnitřní harmonie vede ke zdraví, a Sókratés je pro oba hlavním zosobněním této harmonie a integrity. Sókrata považuje Costello za prvního **logoterapeuta**, Platóna za jeho prvního následovníka a Frankla za toho, kdo přináší do soudobé psychologie „**filosofické poradenství**“. Logoterapie totiž podle Costella překračuje psychoterapii a je to primárně „noetická terapie“.

Eric Voegelin podle Costella (2015) přišel s názorem, že Frankl obnovil starší platónskou tradici filosofie jako terapie pomocí **sokratovského dotazování**. Z toho důvodu, i když někteří řadí logoterapii k humanistickým či integrativním terapeutickým školám, řadí Costello logoterapii mezi existenciální a transpersonální teorie a terapie. Uvádí, že využívání sokratovského dotazování v logoterapii vede k **odhalování a naplňování potenciálů k nalezení smyslu**, a proto je to oproti medikaci **lepší přístup** u potíží, které nejsou primárně biologického původu, ale souvisejí se **spirituálními či existenciálními příčinami** (např. některé typy depresí, noogenní neuróza). „Platón je někdy lepší než Prozac“ (Costello, 2015, s. 8).

Dillon (2013) ve svém článku podrobně popisuje semestrální kurz **pro výuku základů psychologie**, který je navržený hlavně na základě četby vybraných částí Platónových dialogů *Ústava, Faidón, Menón, Obrana Sókrata, Kritón, Euthyfrón, Faidros* (a také textů Aristotelových) a diskusi o nich **podle pravidel sokratovského dialogu**, spolu s četbou klasických psychologických učebnic na dané téma. Uvádí přesně jaké **konkrétní pasáže** z antických i současných textů využít pro to které vyučované téma. Cílem je pro něj výuka provedená formou vedoucí ke **skutečnému studiu** daných témat namísto pouhého učení se a memorování témat z obsáhlých učebnic, které nenutí nad tématem přemýšlet. Jako vzor učitele mu slouží Sókratés se svými hluboce humanistickými cíli osvobozujícími mysl studenta prostřednictvím **dialogu a osobního setkání**. Zmiňuje také přívětivost čtení Platónových textů, jež jsou napsány jako hra různých charakterů. Vychází také z různých studií, které potvrzují, že dialogická forma vede k mj. **rozvoji kritického myšlení** a podporuje **zájem a přemýšlení nad tématem**.

Podle Magriniho (2021) nemůžeme Sókrata považovat přímo za učitele, ale přesto se od něj můžeme mnoho naučit. Podle něj si díky jeho filosofii, která je neodlučitelná od praktikování **dialektiky**, můžeme uvědomit tyto **tři klíčové aspekty autentického učení**: 1) je zapotřebí **akceptovat omezenost lidského poznání**, vyvarovat se tak dogmatismu a naopak stále podporovat hledání „filosofického osvětlení“, i když je jeho dosažení nemožné; 2) namísto vyučování podporovat **společné učení a sebe-zlepšování** dějící se u obou stran účastníků se dialogu; 3) brát vzdělání coby **hledání moudrosti** skrze **správně pokládané otázky** (obzvláště v oblasti etiky) jako **celoživotní proces**.

Lichaňski (2022) ve svém článku shrnuje knihu filosofa Masona Marshalla, která se zaměřuje na jiný typ využití Platónových dialogů než jak je doposud běžné - jako studia argumentace nebo významu textu - a to na **využití k posílení filosofického způsobu života a tím k posílení vnitřní motivace studentů**. Rud (1997) ve svém článku rozebírá **využívání, ale také zneužívání sokratovského dialogu ve výuce**. K nesprávnému použití až zneužití může podle něj dojít, pokud je sokratovské dotazování bráno úzce jako pedagogická technika bez širšího kontextu. Připomíná Platónovy dialogy *Menón* a *Gorgias*, zdůrazňuje využívání této metody Sókratem **primárně pro sebe-poznání** a zmiňuje riziko jejího využívání k jiným účelům.

4 VÝZKUMY A STUDIE O PSYCHOTERAPII

V této kapitole nejprve shrnu příběh výzkumu psychoterapie, a dále více přiblížím některé konkrétní výsledky výzkumů o využívání a možných přínosech **sokratovské metody v psychoterapii a výuce**, a také některé studie a výsledky výzkumů účinnosti **biblioterapie**.

4.1 Výzkum psychoterapie obecně

Výzkum psychoterapie probíhá řadu desetiletí, je značně rozsáhlý a stále více se specifikuje. I když zkoumání terapie v určité podobě probíhalo od 20. let minulého století, teprve Eysenckova studie o spontánní remisi či úzdavě a jeho „útok“ na psychoterapii z roku 1952 vyvolala značnou polemiku a vzrůstající snahy o **prokázání účinnosti psychoterapie** empirickým výzkumem, které byly opakovaně úspěšné (Hunt, 2006; Kratochvíl, 2017; Vymětal, 2004c). Výzkumy se postupně podařilo prokázat, že terapie je účinná minimálně u dvou třetin pacientů bez ohledu na její typ (Hunt, 2006; Kratochvíl, 2017; Vybíral & Roubal, 2010a), i když některé terapie byly zpočátku zkoumány více než jiné a nejvíce důkazů o účinnosti terapie tak bylo zprvu nejvíce u KBT, ale také rogersovské a psychoanalytické terapie (Grawe et al., 1994, citováno v Kratochvíl, 2017; Vymětal, 2004c). U malého procenta pacientů může dojít vlivem terapie ke zhoršení stavu (Lambert & Ogles, 2004, citováno v Kratochvíl, 2017; Vybíral & Timulák, 2010), a je třeba počítat také s ovlivněním stavu pacienta nesouvisejícím přímo s terapií, ale jinými současně působícími faktory v životě člověka (Kratochvíl, 2017).

Byly ověřovány **obecné účinné faktory terapie** jako je kvalitní pomáhající vztah mezi terapeutem a pacientem (Hunt, 2006; Kratochvíl, 2017; Vybíral & Roubal, 2010a), bezpečné prostředí a při terapii posilovaná naděje na úlevu a možnost změny (Hunt, 2006), výklad poruchy, emoční uvolnění, konfrontace s vlastními problémy a posílení (Kratochvíl, 2017). Ke **specifickým faktorům** patří např. vazba typu pacienta a typu a závažnosti problémů k typu terapie i odlišné mechanismy dosahování účinku (Kratochvíl, 2017). Výzkum dále vedl k ověření vyšší účinnosti **konkrétních typů terapie u určitých typů poruch** (Hunt, 2006) a na tomto základě byl sestaven dále aktualizovaný seznam empiricky validovaných terapií (Timulák, 2005). Výzkum **efektu psychoterapie** (zda funguje) se dále rozšiřuje, např. i na využití v oblasti psychologie zdraví, je komplexní a využívá sofistikované metody vycházející

primárně z dominujícího pozitivistického modelu zkoumání, ale otevírá se prostor i pro zkoumání kvalitativní (Timulák, 2005).

Zkoumaly se nejen výsledky účinnosti terapie jako celku, ale také z **hlediska průběhu** jejího provádění, využívaných technik v různých jejích fázích (Hunt, 2006) a vlivu určitých proměnných na jiné proměnné – např. vliv terapeutových výroků na výroky pacienta a naopak, poměr mlčení a mluvení klienta, vliv terapeuta slovního posilování na obsah vybavených vzpomínek u klienta (Kratochvíl, 2017). Výzkum **procesu psychoterapie** (jak funguje) přináší další poznání o již prokázaném efektu psychoterapie, využívá větší pestrosti metodologických postupů, zahrnuje více také klientův pohled na průběh psychoterapie, využívá mnohem více kvalitativní metodologii výzkumu, a může tak být nejen méně finančně náročný, ale také přitažlivý pro prakticky orientované psychology (Timulák, 2005).

C. R. Rogers byl podle Vymětala (2004c) prvním, kdo inicioval exaktní zkoumání psychoterapeutické **procesu a vlivu postojů a přístupu terapeuta** na vytvoření pomáhajícího **vztahu** pro zdárný průběh terapie formou analýz zvukových nahrávek psychoterapeutických sezení. Rogers (2015) sám uvádí výsledky předchozích studií, které prokazují v různých kontextech důležitost přijímajícího, důvěrného, chápaného ve smyslu vyjadřujícího snahu porozumět, nezávislost podporujícího, ke sdílení pocitů otevřeného postoje pomáhající osoby pro vytvoření podmínek růstu na straně osoby, které má být pomoheno. Tři základní ověřené charakteristiky vztahu terapeuta vůči klientovi / pacientovi, **autenticita, akceptace a empatie**, jsou součástí mnoha dalších současných terapeutických přístupů (Vymětal, 2004c). Tyto charakteristiky terapeuta a terapeutického vztahu potvrzují i pozdější výzkumy. Např. z metaanalýzy, kterou provedli Elliot et al. (2011), vyplývá, že **empatický přístup** terapeuta vedoucí ke klientově pocitu, že je pochopen, je významným prediktorem účinnosti psychoterapie, bez ohledu na její typ. Upozorňují také na rozdílný výsledek od svého předchozího výzkumu, ze kterého vyplývalo, že empatický přístup je u KBT důležitější než u jiných forem terapie.

4.2 Sokratovský přístup v terapii a výuce

Využívání **sokratovského přístupu při výuce** podporuje **rozvoj kritického myšlení a sociální interakce**, podporuje a zlepšuje **sebedůvěru** studentů ve vyjádření vlastních myšlenek, vzbuzuje v nich **zájem** o dané téma a umožňuje jim **rozlišit rozdíly** v různých

pohledech a argumentaci, což přispívá k osvobození od dogmatismu a realističtějšímu pochopení jeden druhého (Hajhosseiny, 2012). Rozvoj schopností kritického myšlení pomocí využití sokratovského dotazování **v rámci diskusních fór** využívaných pro distanční univerzitní výuku potvrzuje také výzkum Yanga et al. (2005).

Clark a Egan (2015) přezkumem literatury týkající se aplikace sokratovské metody **v KBT** zjistili, že kromě nejednoznačné definice a používaných termínů se dále liší jak popis metodologie jejího provádění, tak konkrétní oblasti její aplikace, není jednoznačný mechanismus jejího působení a je o ní nedostatek empirických dat. Vzhledem k její deklarované důležitosti, náročnosti na čas i dovednosti terapeuta **doporučují ověření** jejich skutečných přínosů a nejlepších způsobů provádění dalším **empirickým výzkumem**. K podobným zjištěním došli dříve i Carey a Mullan (2004).

Braun et al. (2015) prezentují výsledky podle jejich slov **prvního empirického otestování** vztahu využití sokratovského dotazování a změny symptomů v kognitivní terapii deprese, a to na základě párového porovnání. Prokázali **významné snížení depresivních symptomů** mezi sezeními v začátcích terapie. V závěru doporučují další zkoumání přesného mechanismu působení a také možnosti využití sokratovského dotazování také v jiných formách terapie. Farmer et al. (2017) ověřili významný pozitivní vliv kompetentního provádění sokratovského dotazování spolu s dalšími faktory **na snížení symptomů posttraumatické stresové poruchy**, ale ne u symptomů deprese. Z výzkumu Vittorio et al. (2022) vyplývá, že sokratovské dotazování přispívá **pomocí kognitivní změny** jako mediátoru k terapeutickým ziskům z KBT u pacientů s **depresí**.

Heiniger et al. (2018) porovnávali **sokratovský a ne-sokratovský (didaktický) přístup** v KBT. Sokratovské dotazování dosahovalo vyšších průměrných skóre **ve vnímané účinnosti** (helpfulness) terapeutových otázek, **podpoře autonomie** klienta a pravděpodobnosti jeho **zapojení** do terapeutických úkolů než didaktický přístup. Současně autoři prokázali zprostředkující účinek terapeutického vztahu a empatie.

Dinkinsová a Cangelosi (2019) uvádějí přínos sokratovského dotazování pro podporu **kritického myšlení a sebe-reflexe** a vztahují její využití na oblast ošetřovatelství. V rámci toho však podrobně rozebírají metodu sokratovského dotazování na příkladech konkrétních citací Platónových dialogů, což je zmíněno v kap 3.5. Pozitivní přínosy využití filosofických diskusních technik **pro snížení pocitu stigmatu** plynoucího z duševní

nepohody či onemocnění a k vybudování **zdrojů pro sebe-porozumění a prosazování** popisují např. Stammers a Pulvermacher (2020). Výzkum byl proveden ve skupinách, ve kterých byli jak zástupci s nějakou duševní chorobou či prožívající duševní nepohodu, tak pracovníci pomáhajících profesí souvisejících s mentálním zdravím.

Z výzkumu sekvencí verbální interakce na základě analýz videonahrávek kognitivní terapie využívající sokratovský rozhovor jako jednu z hlavních metod kognitivní restrukturační vyplývá, že využívání takového dotazování v kombinaci s určitým předchozím slovním vyjádřením vede k **efektivnějšímu nalézání odpovědí klientem** (Pardo-Cebrián et al., 2021).

Overholser a Beale (2023) shrnují výsledky výzkumů účinnosti sokratovského dotazování provedených v průběhu 30 let klinické praxe a uzavírají, že byl prokázán **významný vliv na snížení úrovně deprese** mezi jednotlivými sezeními, ale stále neexistují výzkumy vyhodnocující zlepšení na konci terapie.

4.3 Biblioterapie

Cornett a Cornett (1980) souhrnně uvádějí výsledky výzkumů účinnosti biblioterapie **v oblasti změn postojů, hodnot a emocí** (např. rozvoj empatie, pozitivního přístupu, akceptace ostatních, rozvoj charakteru) a kognitivních změn **v oblasti intelektu, argumentace a myšlení** (např. podporují kritické myšlení, dávají perspektivy a různé alternativy pro řešení problémů, mají vliv na motivaci a chování, zvyšují pocit sebe-hodnoty, podporují schopnost plánování). Jack a Ronan (2008) uvádějí, že i když má biblioterapie dlouhou historii a vyšla z předpokladu, že čtení může ovlivnit přístup člověka a jeho chování, a existují výzkumy prokazující její účinnost, její metoda stále vyžaduje větší systematizaci a přesnější teoretický podklad.

Dotazníkové šetření provedené mezi terapeuty přineslo zjištění, že většina z nich doporučuje svým klientům knihy v rámci **biblioterapie**, ovšem bez nějakého empirického ověření její účinnosti (Adams & Pitre, 2000). Biblioterapii do své praxe zahrnují hlavně zkušenější terapeuti, a to z několika **možných důvodů** – sami se setkali s více sebe-rozvojeovými knihami, biblioterapie není běžně vyučována a indikují ji tak až po nějaké době vlastní zkušenosti, a nakonec mohou cítit jistou frustraci a potřebu více zapojit klienta do terapeutického procesu (Adams & Pitre, 2000). Autoři doporučují více zahrnout

reflektování přínosů čtení knih klientem za pomoci terapeuta, a také prověřit užitečnost určitých terapeutických knih empirickým výzkumem.

Také Campbell a Smith (2003) se v rámci svého rozsáhlého výzkumu mezi psychoterapeuty zaměřili na hlavní **důvody pro využívání biblioterapie** jako sebe-pomoci, tentokrát z **pohledu očekávaného přínosu** pro klienta. Jako nejvýznamnější důvody zjistili zvýšení povědomí o problému, zdůraznění nějakých specifických bodů či strategií, které vyplynuly ze sezení s klientem, podporu změn v životě a sebedůvěry klienta, zvýšení motivace, poskytnutí podpory a povědomí o problému u členů rodiny a další důvody. Dále uvádějí výsledky jednotlivých výzkumů i metaanalýz, ze kterých vyplývá **ověřený přínos** biblioterapie, pokud je prováděna **v kombinaci s psychoterapií**, obzvláště pro léčbu deprese pomocí kognitivně-behaviorální terapie. **Nabídnutí sebe-pomoci** například formou biblioterapie může být přínosné také z důvodu **překrytí dlouhé čekací doby** na terapii nebo poskytnutí péče lidem, pro které terapie není tak dostupná, přičemž i ona sebe-pomoc musí být strukturovaná a zadávaná **proškoleným terapeutem**, který daný text zná (Williams, 2001).

Metaanalýzy výzkumů unipolární deprese ukazují **stejnou účinnost biblioterapie jako** individuální nebo skupinové **kognitivně-behaviorální terapie**, i když se v rámci biblioterapie nevyvíjí tradiční vztah mezi terapeutem a klientem a kontakty jsou ze strany terapeuta na podpůrné a facilitační bázi (Cuijpers, 1997). Z výsledků více metaanalýz výzkumů využití **kognitivní biblioterapie pro snížení deprese** obecně vyplývá její významný přínosný efekt hlavně u **mírných a středně těžkých forem deprese** a lze doporučit její ověření v rámci **prevence i post-terapeutické péče** pro prodloužení účinku terapie, a také ověření možnosti přínosů u **širšího spektra populace** (Gregory et al., 2004).

Smith et al. (1997) ověřili **schopnost udržení přínosů** kognitivní biblioterapie u dospělých jedinců s lehkou až střední depresí po 3 letech od předchozího zkoumání. Zdůrazňují výhody její lehké dostupnosti a možnosti se periodicky vracet ke čtení daných knih, což podle jejich výzkumu prováděla polovina respondentů.

Řadu studií a výzkumů ohledně biblioterapie lze tedy nalézt hlavně v souvislosti s KBT. Nicméně i Frankl zmiňuje v souvislosti s příběhem vojáka, kterému pomohlo z deprese přečíst si jeho knihu *Man's Search for Meaning*, že „zřejmě existuje něco jako **auto-,biblio'terapie** a zřejmě se k tomu zvláště hodí logoterapie“ (Frankl, 2006, s. 59).

5 DISKUSE / PROPOJENÍ ODKAZŮ A PRAKTICKÁ DOPORUČENÍ

V mé práci jsou přiblíženy explicitní odkazy na Platóna u **více než třiceti autorů** současné psychologie, z nichž pouze asi **polovina** zmiňuje nějaký konkrétní dialog, a ještě méně z nich uvádí i nějaké konkrétní citace. Nejčastěji je zmiňován dialog *Symposion*, a to hlavně v souvislosti s láskou či vývojem člověka, dále v drobných, ale četných odkazech dialog *Ústava*, několikrát je v souvislosti s léčením duše zmíněn dialog *Charmidés*, minimálně dvakrát se také v různých souvislostech objevují dialogy *Faidón*, *Euthyfrón*, *Obrana Sókrata*, *Faidros*, *Menón*, *Kritón*, *Lachés* a *Timaios* a v jednotlivých krátkých odkazech dalších sedm dialogů.

Celkem jsem našla odkazy na dvě třetiny Platónových děl, což je na první pohled úctyhodný záběr. **Podrobné srovnání** nějakého psychologického tématu s původními Platónovými texty, které současně **doporučuje jejich konkrétní praktické využití**, se však objevuje vlastně pouze **ve dvou odkazech** – u tematického srovnání Eriksonovy a Platónovy teorie generativity, které provádí pomocí dialogu *Symposion* Wakefield (1998), a u snahy o návrat Sókrata do sokratovské metody v rámci přípravy klinických ošetřujících pracovníků, kterou Dinkinsonová a Cangelosi (2019) demonstrují pomocí širšího výběru citací Platónových textů.

V této kapitole se vyjádřím ke **třem hlavním tématům**, které podle mého názoru nejvíce směřují k praktickému využití studia Platónových textů. Jsou to odkazy k souvislostem dialogu *Symposion*, komentář k šíři a kontextu zahrnutých dialogů a odkazy k **dialogické formě**.

5.1 Zhodnocení vybraných tematických odkazů

Za detailnější rozbor jistě stojí **souvislosti odkazů na dialog *Symposion***, které jsem v současné psychologii našla **v největším počtu i detailu** – a to v souvislosti s generativitou (Wakefield, 1998), sexualitou v rozšířeném smyslu (Freud, 1998a, 1999, 2000, 2007; Wakefield, 1998), pojetím lásky a estetiky v psychologii (Freud, 1999; Haidt, 2006; Hoffman, 2014; Holowchak, 2013; Moore, 2022) a také dialogickou formou (Dinkins & Cangelosi, 2019). Tento rozbor může být zajímavý také z toho pohledu, že tento dialog není některými

filosofy do Platónovy psychologie řazen vůbec (Robinson, 1995) nebo ne jako hlavní (Novotný, 2014).

Wakefield (1998) *Symposion* četně cituje a označuje jej za v určitém ohledu lepší popis teorie generativity než jak uvádí Erikson. Jádro generativního motivu je u Platóna podle Wakefielda v plození v kráse, ovšem pomíjí samotné vyvrcholení dialogu v odstavcích 211c-212. V této pasáži Platón (1993) popisuje **hlavní cíl touhy po symbolické nesmrtelnosti** skrze krásu a lásku, a to **dosažení pravého poznání** (v tomto případě ideje krásy) a **moudrosti**, což je cílem dalšího vývojového stupně navazující na generativitu i u Eriksona. Souhlasím s Wakefieldem, že studium Platónova textu by mohlo pomoci k **pochopení a rozvoji současné teorie generativity**. Je ovšem nutné zohlednit specifické podmínky práce s Platónovým textem – pro komplexní uchopení tematiky je třeba text **studovat v celém rozsahu**, ale i v dalších souvislostech a kontextu jeho děl.

Freud srovnává své **pojetí libida jako hnací životní síly** s pojetím Erota ze *Symposia* bez citace konkrétních pasáží. Jeho výklad Erota **jako sebezáchovné síly**, která sjednocuje, přitahuje k sobě jedince a pomocí které se plozením potomků udržuje život lidstva (Freud, 1999) má odpovídající podklad v pasážích 199d-209e (Platón, 1993), které zmiňuje i Wakefield (1998). Freud se ale zmiňuje i o **dalších rozměrech libida mimo pohlavní lásky**, a to mj. o lásce k idejím, a k cíli psychoanalýzy přinést do vědomí potlačené sexuální obsahy z důvodu, aby člověk mohl věnovat psychické síly na cestu k naplnění svého potenciálu (Freud, 1999). Tento druhý rozměr více koresponduje s pasážemi 210-212 dialogu *Symposion* o hlavním cíli člověka ve **směřování k dosažení poznání ideje krásy**.

Rozdíl mezi Freudovým a Platónovým přístupem je patrný v tom, že Freudovi jde o vyléčení neuróz a tím odblokování potenciálu k růstu, kdežto Platón popisuje zdravý vývoj člověka, kdy je v rámci něj ovšem nutné projít cestou tělesné **lásky skrze přitažlivost ke krásným objektům** (tělům). Dochází tak k plození v kráse – a to buď fyzických potomků nebo dalších generativních produktů (uměleckých, společenských a jiných) pomocí nichž lze dosáhnout symbolické nesmrtelnosti, ale určitý typ duší bude či má **dále směřovat k poznání ideje krásy**, která stojí za tím vším – jak vyplývá z pasáže 211c-d citované na konci kapitoly 1.2. této práce.

Roli estetiky v rámci vývoje člověka zdůrazňuje významně i Hoffman (2014), který ji propojuje s Jungovým procesem individuace a dialog *Symposion* cituje. Hillman (2013)

vyzdvihuje význam estetiky a krásy v souvislosti s **návratem šířeji než individuálně pojaté duše** do psychologie a cituje krátce spíše jiné Platónovy dialogy, např. dialog *Faidros*, který s tématem krásy coby síly způsobující duševní pohyby úzce souvisí (Patočka, 1999). Haidt (2006) a Moore (2022) se zmiňují o **vášnivě či tvořivě lásce** a *Symposion* krátce zmiňují. Na tomto místě je také třeba upozornit na to, že dialog *Symposion* obsahuje více samostatných rozprav na téma role lásky a teprve ta poslední, **rozhovor Sókrata a Diotimy, reprezentuje Platónovy názory**. Často zmiňovaná pasáž o rozdělení dvou bytostí na dvě poloviny, které pak touží po opětovném spojení (Freud, 1999; Haidt, 2006; Moore, 2010), je z části řeči Aristofana (což Haidt a Freud zmiňují) a nemůže být považována za názor Platónův.

Za pozornost stojí nejen **studium celých Platónových děl v širším kontextu**, ale také **studium původních děl psychologů**, což se dá demonstrovat např. v souvislosti s objevujícími se tendencemi vykládat sexuální pud u Freuda pouze jako tělesný. Freud sám to ale už ve své době vyvrací, jak je patrné z textu výše. Např. Lukasová namítá proti Freudově psychoanalýze, že „veškeré odkrývání, nepotlačování a odžívání sexuálních potřeb ničím nepřispělo k duševnímu ozdravení lidstva“ (Lukasová, 1997, s. 38), ale Freud se k její námitce vlastně vyjadřuje již o pár desetiletí dříve, když píše, že „zlým a pouze neznalostí omluveným nedorozuměním je, když se lidé domnívají, že psychoanalýza očekává uzdravení neurotických nemocí od ‚volného využití‘ sexuality“ (Freud, 1999, s. 183). Pojetí **sexuality v rozšířeném smyslu** v souvislosti s **vývojem člověka** může podle mého názoru objasnit, že tělesný rozměr je patrnější dříve a více v mladším věku, ale jak Freud, tak Platón vyjadřují myšlenku, že tělesnost má být prožívána, ale nejde v první řadě pouze o ni. Je určitým prostředníkem nebo nositelem toho, k čemu má člověk skutečně dospět. Čili volné **pojetí tělesné sexuality bez provázání** s tím důvodem proč, co je za tím a k čemu prožití tělesné sexuality vede či má vést, **nedává smysl**. Ostatně i Lukasová se pak na s. 40 vyjadřuje, že „člověk je totiž myslící bytost a jako nositel duchovní dimenze nedokáže jen spotřebovat a užívat si“, s čím by myslím souhlasil jak Platón, tak Freud.

Freud dialog *Symposion* cituje jako jediné Platónovo dílo. Odkazy na *Symposion* se nejvíce objevují u autorů hlásících se k psychoanalyticko-psychodynamickému směru nebo u Wakefielda, který ale Freuda zmiňuje. Zájem o tento dialog mezi psychology tak skutečně mohl vyvolat Freud a tento zájem se mohl udržet také díky „přitažlivému“ **tématu sexuality**

– na rozdíl od jiných dialogů, které jsou z hlediska filosofů pro Platónovu psychologii podstatnější. Např. dialogy *Timaios* a *Faidros* často zmiňuje např. Jung (1995, 2003), ale pouze v krátkých odkazech a v provázání s jinými myšlenkami v souvislosti s možná méně přitažlivými tématy jako využití mýtů a kosmologických charakteristik duše světa.

Nicméně i **další dialogy** si v psychologii **zaslouží větší pozornost**. Dá se to ukázat na příkladu odkazů ke srovnání Platónovy **třísložkové duše a modelů osobnosti** současné psychologie. Někteří autoři třísložkovou duši srovnávají s Freudovým strukturálním modelem – Haidt (2006) uvádí citace z dialogu *Faidros*, Costello (2015) krátce zmiňuje *Ústavu*, Gardner (1968) se jen obecně odkazuje na Platóna a podle Holowchaka (2013) měl Freud, i když to explicitně nepřiznává, při tvorbě svého modelu na mysli dialogy *Ústava* a *Faidros*. Smékal (2009) v souvislosti s jinými modely osobnosti interpretuje část dialogu *Timaios*. Třísložková duše je u Platóna popsána v dialozích ***Ústava, Faidros a Timaios*** **pokaždé v jiném kontextu** a její komplexnější obraz získáme jen tehdy, když zahrneme všechny tyto dialogy (jak je detailně představeno v kapitole 1.3).

Důležitost kontextu, v jakém je daný dialog napsán, lze demonstrovat také na dialogu ***Faidón***, který je filosofy považován za jeden z nejdůležitějších dialogů Platónovy nauky o duši (Novotný, 2014; Robinson, 1995), ale psychologové jej příliš často nezmiňují. Důvodem může být **kontext**, ve kterém je duše ve *Faidónu* představována, jímž jsou důkazy její nesmrtelnosti, což není hlavním tématem současné psychologie. Nicméně, dovídáme se tu i informace k dalším podstatným tématům, a to je určitý Platónův pohled na vztah duše k tělu, a hlavně jedno z odůvodnění toho, že **nejpodstatnější je péče o duši**, jelikož **na konci života už starost o tělo nedává smysl**. Podobná informace je v kontextu smrti těla podána v dialogu *Obrana Sókrata* (Platón, 2003i) a výchova k péči o vlastní duši jako prvotního předpokladu k možnosti péče o záležitosti obce např. v dialogu *Alkibiadés I* (Platón, 1996a).

Ve *Faidónu* je tělo znázorněno jako vězení duše. Filosof se má od těla co nejvíce oprošťovat, jelikož ve spojení s tělem není nikdy možné dosáhnout pravého poznání, i když se o něj má v průběhu života filosof co nejvíce snažit. Oproti tomu např. v dialogu *Timaios* (Platón, 1996b) vymezení proti tělu není tak striktní a objevují se tam i informace o nutnosti harmonické vyváženosti v péči o obojí, i když ten hlavní cíl, podpora rozumové složky, která má být vedoucí, zůstává i zde. Důležitý je opět **kontext dialogu**, který mnohem více než ve *Faidónu* souvisí **se zrozením duše do těla a jejím životem v těle**.

Různí psychologové vnímají Platóna (či Sókrata) jako prvního psychoterapeuta, logoterapeuta, psychologa osobnosti či jako prvního, kdo popsal nějakou psychologickou teorii, jak uvádím v kapitole 3.1.¹ Někteří psychologové však vidí počátky **psychologie jako vědy spíše u Aristotela**, který jako první napsal samostatné pojednání *O duši* (Nakonečný, 2017; Tardy, 1966). Nicméně Platón sám nazval svůj **dialog *Faidón***, který se poprvé explicitně a kompletně věnuje pouze duši, jako „**hovor o duši**“ (Platón, 2005). Dělení psychologie na filosofickou (racionální) a empirickou se traduje od Wolffa rozdělení v 18. století. **Rozdíly a spory** mezi empirickou, experimentální, vědeckou, teoretickou, akademickou, přírodně a čistě výzkumně zaměřenou psychologií na jedné straně („psychologie bez duše“) a racionální, prakticky zaměřenou a aplikovanou psychologií („psychologii s duší“) na straně druhé lze pozorovat v průběhu celého jejího vývoje. Podle mého názoru je možné toto dělení vystopovat až k rozdílnému spíše empirickému přístupu Aristotela a racionálnímu a idealistickému přístupu Platóna.

Jak v psychologii, tak ve filosofii se objevují tyto **dva ve své podstatě rozdílné proudy**, které se vůči sobě více či méně vymezují, ale někdy se mohou **vzájemně krásně doplňovat** a lze sledovat i tendence k jejich **vzájemnému propojování**. Jako historický příklad si můžeme vzít podle Allportova (1966, citováno v Hunt, 2006) komentáře např. osobu Williama Jamese nebo v současnosti empirické zkoumání psychoterapie (Hunt, 2006). Důraz na zobecnitelný kvantitativní výzkum na jedné straně a na do hloubky zkoumající kvalitativní výzkum na straně druhé se propojuje ve **smíšených výzkumných designech**. V rámci psychoterapie se objevují **integrativní přístupy**, její užitečnost a praktičnost je stále více **ověřována empirickými výzkumy**. Akademická psychologie může čerpat náměty pro zkoumání z praktického pozorování v rámci terapie, a naopak terapeutické přístupy mohou čerpat z poznatků kvantitativního výzkumu. Vidím zde **dvě roviny působení psychologie**. Jedna se dá nazvat jako „horizontální“, která hledá obecné, společné zákonitosti v rámci skupiny, která ale současně musí zobecňovat a tím i pomíjet určité individuální nuance. Druhou můžeme nazvat jako „vertikální“, jde více do hloubky a zůstává u vnímání jedinečnosti lidské bytosti, ve které se propojují různé společné prvky v takové kombinaci,

¹ Za sebe doplňuji možnost, že jako první popsal mánii a depresi a určité sexuální disfunkce, zdůrazňoval význam prenatálního vývoje a odhalení predispozic v dětském věku, jejich podporu odpovídající výchovou a popsal další celoživotní vývojové souvislosti, např. v dialogích *Timaios*, *Ústava*, *Zákony* aj. Detailnější rozbor těchto témat si podle mě zaslouží další pozornost.

že onu jedinečnost vytvářejí, ale pro kterou současně může být velmi přínosné zvědomění právě těch společných prvků získaných z horizontálního výzkumu. V Platónově přístupu se podle mého názoru **kloubí obojí**: jak obecné – ve zkoumání odpovědi na obecné otázky, tak individuální – v péči o duši konkrétního jedince.

Podstatná tu pro mě zůstává základní otázka, a to **z jakého důvodu** vlastně ono zkoumání, vědecký výzkum provádíme. Jde o to jenom poznat nějakou „objektivní“ pravdu platnou pro většinu populace nebo její určitou část, nebo jde o to v konečném důsledku to poznání využít k nějakému praktickému účelu? Mohu si zde **opět propůjčit Platónovy úvahy o harmonickém vyvážení duše nebo poznatky obecné psychologie** – každý jsme individualita, ale přesto se dají najít nějaké možné pro určitou skupinu přirozené přístupy. Někteří psychologové tedy budou spíše tíhnout k empirickému zkoumání, někteří budou přirozeně spíše prakticky jednat s klienty a někteří budou mít tendenci oba tyto přístupy smiřovat a propojovat.

Posuzování, zda je nějaké metafyzické tvrzení o **původu a podstatě duše** pravdivé či nikoli, zřejmě nikdy **nebude předmětem** (empirické) psychologie, ale to, **jak na člověka působí** studium textů o podstatě duše a péči o ni, jaký **vliv má určité uvažování** o těchto otázkách na chování člověka či **jaký způsob nalézání určitého poznání** vede k duševnímu zdraví, už empiricky zkoumat lze. Podle Junga (1995) jsou i metafyzická tvrzení psychologická, protože jsou to výpovědi duše (či mysli, osobnosti, já v jiných ekvivalentech tohoto slova). Jako taková je empirická věda může zkoumat bez toho, aby si dělala nárok na zjištění jejich pravdivosti. **Myslí/duší zkoumáme samu mysl/duši**, je tedy otázkou nakolik je opravdu možné ji poznat dokonale. Hunt to vyjádřil citátem v souvislosti s napětím mezi akademickými a praktickými psychology, které podle něj odráží „složitou lidskou mysl, která je předmětem jejího zkoumání“ (Hunt, 2006, s. 608). Platón hovoří na více místech o **nemožnosti dosažení pravého poznání za života duše v těle**, ale současně o tom, že **touha** po tomto poznání **dává duši směr** k jejímu životu v těle. Spíše než vzájemné vymezování se různých přístupů proti sobě je podle mého názoru dobré využít toto vědomí k **nalézání společných cest a možností spolupráce** (i s případným rozdělením si určitých kompetencí) s inspirací v dialogické formě, která je respektující a využívá tohoto procesu společného hledání odpovědi bez nutnosti jejího přímého či okamžitého nalezení.

5.2 Propojení obsahu s dialogickou formou

Tematický obsah dialogů a způsob jeho sdělování jsou od sebe v Platónově filosofii neoddělitelné (Magrini, 2021; Novotný, 2013; Patočka, 1999). Interpretace určitého tématu pouze na základě jednoho dialogu, nebo **studium obsahu** Platónových děl **bez předchozího pochopení** principu jejich psaní a **pravidel dialogické formy** samotné **může být zavádějící**. Příkladem může být Moorovo (2022) vyvození závěru o terapii na základě dialogu *Euthyfrón*, který ale není hlavním, který se zabývá péčí o duši, a ani se v něm nedojde k jednoznačnému závěru. Nebo již zmiňované Wakefieldovo (1998) zkoumání generativity bez Platónova podstatného závěru, ke kterému celé jeho zkoumání směřuje, či opakující se citace Aristofanovy řeči ze *Symposia*, která není považována za Platónův názor a je uvedena jako expozice pro pozdější vyvrcholení dialogu.

Odkazů k dialogické formě **sokratovského dotazování** je v psychologických zdrojích možné najít nepřeborné množství, obzvláště v souvislosti s **KBT** a také **logoterapií**. Většina autorů se však explicitně na Sókrata, podle kterého byla tato metoda pojmenována, neodvolává, i když více či méně opisují **podobné principy Sókratova přístupu**, který se objevuje **v Platónových textech**. Autoři se vyjadřují obecně k definici sokratovského dotazování (A. T. Beck & Dozois, 2011; Clark & Egan, 2015) i detailněji k jeho metodě a využití v psychoterapii (Balcar, 2004; J. S. Beck, 2021; Heiniger et al., 2018; Kratochvíl, 2017; Smékal, 2017; Vyskočilová & Praško Pavlov, 2015). Tyto odkazy uvádím mimo jiného v kapitole 2.4. Kapitola 3.5. zahrnuje odkazy, které již v souvislosti s dialogickou formou či přístupem **Platónovy texty zmiňují**, a to nejen v souvislosti s psychoterapií, ale i s jejím využitím **ve výuce** (Dillon, 2013; Magrini, 2021; Rud, 1997), ke zvýšení motivace studentů a obecně podpory **osobního rozvoje člověka** (Lichański, 2022). Za pozornost stojí obzvláště Dillonův (2013) článek, který detailně popisuje celý semestrální kurz výuky psychologie s využitím konkrétních pasáží Platónových dialogů i dialogické metody, který by mohl být **inspirací pro navržení podobného kurzu i v našem prostředí**.

Bamboulisová (2023) se vyjadřuje k důvodům větší **přitažlivosti** sokratovského dotazování **pro KBT** než pro jiné psychoterapeutické přístupy. Argumentuje tím, že na rozdíl od spíše individuálního zaměření psychodynamicky a humanisticky orientovaných přístupů se KBT zajímá také o objektivní hodnocení pravdivosti, podobně jako Platón. Zde je na místě vyjádřit mé **překvapení z množství odkazů** na Sókratův přístup prezentovaný Platónem u

kognitivně orientovaných směrů, které bych v takové míře nečekala, a naopak nedostatek odkazů u humanisticky orientovaných autorů, které bych naopak očekávala z důvodu jejich **zaměření na autenticitu člověka, empatický, akceptující a respektující přístup, důvěru v to, že odpovědi na otázky má člověk ukryté v sobě** apod. (také pozitivní terapie podle Josepha a Linleyho (2006)). Přístup humanisticky orientovaných psychologů se podle mého názoru prolíná s Platónovu péčí o duši, navíc jsou mezi nimi výzkumně prokázané **vztahové faktory**, které zvyšují účinnost psychoterapie obecně (Rogers, 2015; Vymětal, 2004c). Je ale pravdou, že Platón zdůrazňuje hledání odpovědí na **obecnější otázky**, byť slouží nakonec k nějakému **praktickému chování člověka**, a obecně více propojuje toto hledání s nějakým **finálním obecným cílem** (poznání idejí, dosažení spravedlnosti), což může mít větší vazbu na **smysl v logoterapii** (např. Costello, 2015; Frankl, 2006; Lukasová, 2006; Tavel, 2007).

Určití autoři upozorňují na to, že pro systematizaci sokratovské metody v psychoterapii je **přínosné studovat její formu přímo v Platónových dialozích** (Overholser & Beale, 2023; Stoddard & O'Dell, 2016). Nejlépe zpracovaný text na toto téma², který jsem objevila, je **studie Dinkinsové a Cangelosi (2019)**, a byť je primárně zpracovaná pro oblast využití pro vzdělání v ošetrovatelství, je podle mého názoru díky její souvislosti s klinickou praxí využitelná **pro inspiraci i v oblasti psychoterapie**.

Kapitola 4.2 je věnovaná výzkumům **ověřujícím účinnost sokratovského dotazování v psychoterapii**, ze kterých vyplývá prokázaný přínos obzvláště při kognitivní terapii mírných a středně těžkých forem **deprese** (Braun et al., 2015; Vittorio et al., 2022), nikoliv však celkově, ale pouze mezi jednotlivými sezeními (Overholser & Beale, 2023). Sokratovské dotazování vede také ke snížení symptomů **posttraumatické stresové poruchy** (Farmer et al., 2017) či **stigmatu** plynoucího z duševní nepohody (Stammers & Pulvermacher, 2020). Obecně pak sokratovský dialog vede k podpoře **rozvoje kritického myšlení** (Hajhosseiny, 2012; Yang et al., 2005), **sebe-reflexe** (Dinkins & Cangelosi, 2019), efektivnějšímu **nalézání odpovědí** klientem (Pardo-Cebrián et al., 2021), zvýšení **sebedůvěry** (Hajhosseiny, 2012), podpoře **autonomie** (Heiniger et al., 2018) a **sebe-porozumění a sebe-prosazování** (Stammers & Pulvermacher, 2020).

² Možná i z toho důvodu, že Dinkinsová je doktorka filosofie.

Další ověřování přínosů sokratovské metody empirickým výzkumem je doporučováno Clarkem a Eganem (2015). Braun (2015) k tomu dodává i možnost jejího ověření v jiných formách terapie než v KBT. Další autoři doporučují využití filosofie pro zlepšování mentálního zdraví (např. Bamboulis, 2023; Lichański, 2022). Z mého pohledu by si i vzhledem k **prokázaným přínosům sokratovské metody** jistě zasloužilo i prozkoumání využití tohoto postupu i **v psychologii zdraví**, která cílí na širší populaci v oblasti prevence, psychohygieny a osobního rozvoje. A to i z důvodu Platónova zaměření spíše na funkční a dobré (Platón, 1996b) a sebe-poznání (Lichański, 2022).

Přínosy biblioterapie jsou ověřeny v oblasti změn postojů, hodnot a emocí a také v oblasti intelektu, argumentace a myšlení (Cornett & Cornett, 1980). Jsou prozkoumány **důvody pro zařazení biblioterapie** jako formy sebe-pomoci v kombinaci s psychoterapií na straně terapeuta (Adams & Pitre, 2000) i z hlediska očekávaných přínosů pro klienta (Campbell & Smith, 2003). Také účinnost biblioterapie je podobně jako účinnost sokratovského dotazování ověřena pro **mírné až středně těžké deprese** (Campbell & Smith, 2003; Gregory et al., 2004; Smith et al., 1997). Cuijpers (1997) prokázal stejnou účinnost biblioterapie a individuální a skupinové KBT. Podle Jacka a Ronana (2008) však tato metoda vyžaduje **větší systematizaci** a podle Adamse a Pitreho (2000) **ověření užitečnosti konkrétních knih**. Lze ji doporučit i pro **prevenci a post-terapeutickou péči i u širšího spektra populace** (Gregory et al., 2004).

V žádném výzkumu biblioterapie jsem nenalezla konkrétní souvislost s Platónem a je tedy na místě doporučit prověření možnosti využití **Platónových dialogů jako biblioterapeutických textů**. Biblioterapie má dva hlavní přístupy: zaměřené na obsahovou stránku nebo na estetickou stránku (McNicol, 2018). V případě Platónových textů se **ob tyto přístupy propojují**, jelikož je to jednak filosofický text s hodnotným obsahem, o kterém je možné přemýšlet a uvědomit si díky němu i různé nové náhledy, jednak je to text umělecký využívající estetickou formu. Pozornosti doporučuji hlavně dialogy *Faidón*, *Faidros*, *Symposion*, *Timaios*, *Ústava*, *Charmidés* a také psychology často opomíjený dialog *Gorgias*, jež má silný morální rámec a věnuje se mj. tématu správně pojaté rétoriky pro duši, a dialog *Alkibiadés I*, který se explicitně věnuje tématu péče o duši. Případně i dialog *Lachés*, který se zabývá tématem vzdělávání pro duši, a další v práci zmíněné dialogy.

5.3 Limity práce

Platónova filosofie je **mnohem širší**, než jak ji tady představuji, a jak již bylo zmíněno, různí Platónovi interpreti z řad filosofů do jeho nauky o duši zahrnují v různé šíři různá témata i dialogy. Pro práci jsem vybrala **hlavní témata dialogů související s individuální duší**. Další témata a dialogy ve své práci detailně nerozebírám, i když je někteří filosofičtí autoři v nějaké míře do Platónovy nauky o duši mohou zahrnovat a na některé z nich lze nalézt i dílčí odkazy v psychologické literatuře (např. souvislosti světové duše a kosmologické otázky, detailnější popis nauky o idejích, souvislosti ideálního státu nebo témata dialogů *Filébos*, *Politikos*, *Zákony*, *Menón*, *Theaitétos*, *Kritón* a dalších). Týkají se ale jen některého specifitějšího tématu (např. nauky o poznání, konkrétních emočních a kognitivních stavů duše), nebo by zahrnutí těchto témat a dialogů vedlo k nutnosti zabývat se i stále živou filosofickou diskusí o organizaci duše podle Platóna a vazbě duše k tělu. Rovněž témata související s vývojem a výchovou člověka jsou v Platónových dílech obsažena širěji, než jak se jim věnuji v této práci.

Také vzhledem k rozsahu a různým přístupům v rámci psychologie bylo nutné výrazně **omezit oblasti pro vyhledávání zdrojů**. Prozkoumávala jsem zdroje stále relevantní pro současnou psychologii. Nejlépe se můj postup dá popsat jako **metoda sněhové koule**, kdy jsem podle nalezených odkazů prohledávala podobné oblasti či zdroje, ze kterých daný autor čerpal a které mě navedly na další možnosti zkoumání. **Výhodou** tohoto přístupu je jistá kompaktnost textu a provázanost témat, **nevýhodou** může být to, že mohla uniknout nějaká podstatná oblast. Tomu jsem se snažila předejít tím, že jsem procházela i texty autorů jiných dodnes aktivních směrů, ale pokud jsem nenalezla odkazy na Platóna, v práci je nezmiňuji. Také jsem nezařadila komplexnější témata, jako např. body-mind problém a vztah emocí a rozumu.

Vždy jsem se snažila dohledat nejaktuálnější vydání či texty k danému tématu a původní texty autorů. Nicméně zde byly limitujícím faktorem mé **jazykové možnosti** – nejvíce jsem čerpala z českých a anglických knižních zdrojů a databází. Poměrně hojně se v práci vyskytují odkazy na díla německy píšících autorů, z nichž pro mě byla dosažitelná pouze ta, u kterých existuje český překlad.

Jsem si vědoma, že řada odkazů unikla mé pozornosti. Práce tedy jistě neobsahuje komplexní přehled všech možných explicitních odkazů na Platóna v psychologických zdrojích, ani nepokrývá všechny možné přínosy studia Platónových textů k současné psychologii. Má práce se zaměřuje pouze na **vybrané oblasti** přínosů Platóna **z hlediska témat a využití dialogické formy** v procesu poznávání světa i sebe sama. Většina témat je uvedena pouze v základním přehledu, i když by si leckterá zasloužila hlubší zkoumání, což doporučuji v následující kapitole.

5.4 Doporučení k dalšímu bádání

K dalšímu **rozvoji psychologických teorií** doporučuji zahrnutí textu **dialogu *Symposion*** do zkoumání teorie generativity, sexuality v rozšířeném smyslu a role estetiky pro vývoj, směřování a duševní zdraví člověka, v kombinaci se studiem dalších dialogů a původními texty psychologických autorů. Dále u tématu srovnání **třísložkové duše** s modely osobnosti či organizace mysli doporučuji zahrnutí všech tří dialogů, ve kterých je toto téma u Platóna rozpracováno. Obecně více doporučuji prozkoumat téma **Platónova pojetí spravedlnosti** ve vztahu k přínosům pro individuální duševní zdraví a slovy Platóna pro „správu vnitřní obce“, ale také pro správu „obce vnější“ – na poli sociální psychologie, pracovní či pedagogické psychologie. Na poli pedagogické a vývojové psychologie doporučuji více prozkoumat Platónovy úvahy související **s výchovou a vývojem člověka**. Doporučuji věnovat pozornost také v psychologii méně citovaným dialogům, které jsou ale významné z hlediska Platónovy nauky o duši, jako např. *Faidón* a *Timaios*. K obecnému doporučení pro teoretické zkoumání patří studium celých dialogů, v kontextu a ve vazbě na jiné dialogy.

K **psychologickému výzkumu** doporučuji ověření postupu **sokratovského dotazování** sestaveného na základě studia Platónových dialogů s přihlédnutím k využitelnosti v kontextu dnešního člověka, a to jak na poli psychoterapie, tak psychologie zdraví a výuky. Zde doporučuji pro inspiraci text Dinkinsové a Cangelosi (2019) a studium dalších dialogů, hlavně *Gorgias* a *Alkibiadés I*. Nadějnou oblastí pro výzkum je podle mého názoru ověření částí vybraných Platónových dialogů jako možných textů pro **biblioterapii**, a to opět v rámci psychoterapie, ale i běžné péče o duševní zdraví a osobní rozvoj. Zde mohu doporučit tematický výběr částí mnou zmíněných dialogů, či další výběr částí textů obsahujících více

uměleckých forem. Pro zkoumání sokratovského dotazování a biblioterapie doporučuji využít provázání kvalitativní i kvantitativní metodologie ve smíšeném výzkumném designu.

Představení Platónovy nauky o duši jsem začala citátem, že „nejjistější obecná charakteristika evropské filozofické tradice je, že sestává z řady poznámek k Platónovi.“ (Whitehead, 1929, s. 63). Vzhledem k šíři záběru odkazů na Platóna v psychologii si dovoluji vyslovit hypotézu, že nejen filosofie, ale **také psychologie může být mimo jiné „řadou poznámek k Platónovi“** ve smyslu rozvoje, zkoumání a do určité míry i vědeckému potvrzování jeho základních myšlenek o struktuře mysli/duše, o roli lásky ve vývoji člověka a dalších. Nebo je možné citát obrátit a říci, že „Platónova filosofie je řadou poznámek k současné psychologii“, jelikož se na své úrovni možnosti poznání a kontextu doby zabývá v současnosti stále aktuálními tématy.

6 ZÁVĚR

Psychologové se k Platónovi čteně vyjadřují, v různé šíři a hloubce témat i zahrnutých citací děl. Často jsou to ale odkazy letmé či vlastním způsobem interpretované, mnohdy na základě jednoho díla a jsou využity jen jako podpora vlastní teorie. Kompletní posouzení Platónových textů s přímým doporučením jejich užití jsem našla pouze dvě. Nicméně to ukazuje směr k dalšímu využití textů, k podpoře přemýšlení o tématu i obohacení současných teorií, výzkumu, terapeutického přístupu či podpoře psychologie v cestě člověka k osobnímu rozvoji a duševnímu zdraví. Pro pochopení logiky sdělování informací Platónem je vhodné začít zkoumáním samotné formy dialogů a teprve poté se pustit do zkoumání obsahového sdělení, přičemž doporučuji studovat odpovídající témata v různých dialozích a vnímat kontext jejich zasazení.

Z práce mi vyplývají **tři hlavní způsoby využití studia Platónových textů**:

- 1) **Formální** – využití studia širokého spektra dialogů k systematizaci a výzkumu sokratovského dotazování v rámci různých forem psychoterapie i v rámci psychologie zdraví (prevence, psychohygienu, řešení konfliktů a seberozvoj obecně).
- 2) **Tematické** – prozkoumání určitých témat Platónových dialogů jako např. sexuality v rozšířeném smyslu a roli lásky a krásy pro směřování života člověka (hl. dialog *Symposion*); Platónovo pojetí spravedlnosti, tříšložkové duše, vztahu rozumu a emocí s možným využitím např. v psychologii osobnosti, psychoterapii a psychologii zdraví (dialogy *Ústava*, *Timaios*, *Faidros*); vazby péče o duši na smysl života člověka (např. dialog *Faidón* a mnohé další).
- 3) **Kombinace formy a tématu** – využití dialogické formy a konkrétních pasáží Platónových dialogů k výuce, terapii či seberozvoji pomocí využití biblioterapie a studia principů Platónovy péče o duši a směřování k dobrému. Zde doporučuji kromě dialogů zmíněných výše např. studium dialogů *Gorgias* a *Alkibiadés I.*

Doporučuji další bádání založené na studiu Platónových textů v oblasti výzkumu (sokratovské dotazování, biblioterapie), výuky (zahrnutí studia témat v Platónových dialozích i přímo využívání dialogické formy pro výuku) a další tematické zkoumání otázek vývoje člověka a využití Platónova pojetí spravedlnosti na poli pracovní psychologie, pedagogické psychologie a sociální psychologie.

SOUHRN

V práci jsem si kladla **základní otázku, jakým způsobem je možné využít studium Platónových textů v současné psychologii**. Kapitoly teoretického úvodu postupně odpovídají na dílčí podotázky, které vedou k jejímu zodpovězení: 1) Co je obsahem Platónovy nauky o duši? 2) Jaký je vztah psychologie k duši a filosofii? 3) Jaké explicitní odkazy na Platóna a jeho texty je možné nalézt v dílech autorů současné psychologie? Jakým způsobem tyto odkazy autoři interpretují a propojují s teoriemi či přístupy současné psychologie? 4) Jaké vazby jsou podpořeny výzkumy a odbornými studiiemi?

Na jednotlivé podotázky lze v základních bodech odpovědět takto:

1) **Platónova nauka o duši** je předmětem velké části jeho filosofie, a jejím cílem je podpora **péče o duši** jako toho nejcennějšího, co máme. Jde o **sebepoznání** a dosahování **spravedlivého uspořádání** složek duše. Děje se mj. cestou **specifického dialogického zkoumání** klíčových životních otázek a **směřuje k pravému poznání** čili poznání idejí.

2) **V psychologii** lze od jejího počátku sledovat více proudů a přístupů, které se dají podle určitých hledisek vymezit jako teoretický, akademický, empirický či experimentální proud na straně jedné a aplikovaný, praktický, filosofický či racionální proud na straně druhé. Druhý jmenovaný má obecně **blíže k filosofickým kořenům**, čerpá z nich a **nebrání se hovořit o duši**. V prvním proudu může být duše zastoupena pojmy jako mysl, já, vědomí, osobnost či „duševní jevy“, a to buď jako předmět zkoumání či jako zkoumající subjekt.

3) Nalezla jsem explicitní odkazy **na různá dílčí či komplexnější témata i ke způsobům sdělování** Platónovy nauky o duši, a to převážně v oblasti psychologie osobnosti, vývojové psychologie a obecné psychologie a dále v psychoanalyticko-psychodynamicky, existenciálně, transpersonálně či kognitivně laděných směrech psychologie či psychoterapie. Odkazy se objevují v rozmezí od dílčích zmínek, přes detailnější popis či provázanost s nějakou psychologickou teorií, až po komplexní provázanost a inspiraci v Platónových dílech.

4) Výsledky **výzkumů psychoterapie potvrzují účinnost** využití Sókratem a Platónem inspirovaného dialogického hledání odpovědí na pro člověka klíčové otázky, a to hlavně v rámci kognitivně-behaviorální terapie deprese. Potvrzují také možnost širšího využití četby Platónových děl v rámci biblioterapie, i když je v obou případech stále prostor pro detailnější zkoumání.

Platónova filosofie je protkaná úvahami **o duši, „pro duši“** (Platón, 2003g) a **péčí o ni**. Platón nenapsal žádné samostatné komplexní pojednání o duši, jeho úvahy o ní jsou v různých kontextech rozvrstveny v široké paletě dialogů, které navíc využívají umělecké formy. Zřejmě také z toho důvodu různí autoři z řad filosofů zahrnují **do „Platónovy psychologie“ odlišnou šíři témat i jeho děl**, i když se na těch základních víceméně shodnou (Novotný, 2014; Patočka, 1999; Robinson, 1995). Z podobných důvodů se zřejmě i někteří psychologové odkazují na **dílčí zpracování určitého tématu** Platónem na základě jen některého dialogu, nebo zmiňují dialogy, které nejsou filosofy považovány za hlavní, co se týče Platónovy nauky o duši.

Filosofové se shodnou na dialozích ***Faidón, Ústava, Timaios a Faidros*** jako nosných dílech Platónovy nauky o duši (Novotný, 2014; Robinson, 1995). Na druhou stranu mnou uvedení **psychologové tyto hlavní dialogy** s výjimkou *Ústavy* **zmiňují obecně méně** než dialogy jiné. V mé práci jsou přiblíženy explicitní odkazy na Platóna u **více než třiceti autorů** současné psychologie, z nichž pouze asi **polovina** zmiňuje nějaký konkrétní dialog, a ještě méně z nich uvádí i nějaké konkrétní citace. Nejčastěji je zmiňován dialog ***Symposion***, a to hlavně v souvislosti s láskou či vývojem člověka, dále v drobných, ale četných odkazech dialog ***Ústava***, několikrát je v souvislosti s léčením duše zmíněn dialog ***Charmidés***, minimálně dvakrát se také v různých souvislostech objevují dialogy *Faidón, Euthyfrón, Obrana Sókrata, Faidros, Menón, Kritón, Lachés a Timaios* a v jednotlivých krátkých odkazech dalších sedm dialogů.

Celkem jsem našla odkazy na dvě třetiny Platónových děl, což je na první pohled úctyhodný záběr. **Podrobné srovnání** nějakého psychologického tématu s původními Platónovými texty, které současně **doporučuje jejich konkrétní praktické využití**, se však objevuje vlastně pouze **ve dvou odkazech** – u tematického srovnání Eriksonovy a Platónovy teorie generativity, které provádí pomocí dialogu *Symposion* Wakefield (1998), a u snahy o návrat Sókrata do sokratovské metody v rámci přípravy klinických ošetřujících pracovníků, kterou Dinkinsová a Cangelosi (2019) demonstrují pomocí širšího výběru citací Platónových textů. **V diskusi** se vyjadřuji ke třem hlavním tématům, které nejvíce směřují k praktickému využití studia Platónových textů. Jsou to odkazy k souvislostem dialogu *Symposion*, komentář k **šíři a kontextu** zahrnutých dialogů a odkazy k **dialogické formě**.

Odkazy na dialog *Symposion* se objevují v psychologické literatuře v největším počtu i detailu, i když není některými filozofy do Platónovy psychologie řazen vůbec (Robinson, 1995) nebo ne jako hlavní (Novotný, 2014). Lze jej doporučit k **teoretickému studiu témat generativity** (Wakefield, 1998), **sexuality v rozšířeném smyslu** (Freud, 1999) a **role estetiky** (Hoffman, 2014). Pozornost si zaslouží i **další dialogy**, které jsou filozofy považovány za klíčové pro Platónovu nauku o duši. Souvislosti **třísložkové duše a modelů osobnosti** jsou u autorů současné psychologie uváděny nejčastěji, a to hlavně ve vazbě na Freudův strukturální model, ovšem pouze na základě pouze jednoho ze tří dialogů, ve kterých je u Platóna toto téma představováno. **Pro kompletní obraz třísložkové duše u Platóna je však zapotřebí studovat informace z dialogů všech kvůli znázornění duše pokaždé v jiném kontextu – lásky (*Faidros*), fyziologických souvislostí (*Timaios*) a spravedlnosti (*Ústava*).**

Důležitost kontextu, v jakém je dialog napsán, lze demonstrovat např. na kontrastu přístupu ke vztahu duše a těla zobrazeném v dialogu *Faidón* (v kontextu smrti člověka je podstatnější péče o nesmrtelnou duši) a *Timaios* (v kontextu zrození duše do těla a života v těle má větší smysl uvažovat o harmonicky vyvážené péči o obojí, ovšem s důrazem na duši). Různí autoři také vnímají **Platóna a Sókrata jako první v nějaké oblasti** související se současnou psychologií. Někteří ovšem popisují Aristotela jako prvního, kdo stál u zrodu empirické psychologie (Nakonečný, 2017; Tardy, 1966), kvůli jeho spisu *O duši*. Platón sám ale dialog *Faidón* nazývá „hovorem o duši“ (Platón, 2005). To vede k úvahám o možném vystopování dvou vzájemně se více či méně proti sobě vymezujících proudů psychologie a filozofie až k Aristotelovi a Platónovi. Např. postava Williama Jamese, empirické zkoumání psychoterapie, integrativní přístupy k terapii či smíšené výzkumné designy však dávají příklad možnosti **vzájemného doplňování** se těchto přístupů.

Podstatné pro pochopení Platónových témat je **studium dialogické formy**, jakou svá témata Platón představuje, a to kvůli neoddělitelnosti témat a způsobu jejich sdělování Platónem (Magrini, 2021; Novotný, 2013; Patočka, 1999). Výzkumy prokazují **účinnost sokratovského dotazování** hlavně v kognitivně-behaviorální terapii deprese, ale i obecněji v rámci psychoterapie a výuky. Využití **konkrétních Platónových dialogů** lze tedy doporučit nejen pro systematizaci a další ověřování **metody sokratovského dotazování**, ale také jako díla pro **biblioterapii**, a to v rámci psychoterapie, ale hlavně v širší **oblasti psychologie zdraví**. Pozornosti psychologů by neměly uniknout také dialogy *Gorgias* a *Alkibiadés I.*

SEZNAM LITERATURY

- Adams, S. J., & Pitre, N. L. (2000). Who uses bibliotherapy and why? A survey from an underserved area. *Canadian Journal of Psychiatry. Revue Canadienne De Psychiatrie*, 45(7), 645–649. <https://doi.org/10.1177/070674370004500707>
- Balcar, K. (2004). Logoterapie a existenciální analýza. In J. Vymětal, K. Balcar, K. Durecová, K. Hájek, I. Hanušová, K. Humhal, V. Junková, A. Justen-Horsen, J. Payne, & V. Vavrda, *Obecná psychoterapie: 2., rozšířené a přepracované vydání*. Grada Publishing, a. s.
- Bamboulis, C. (2023). Self-Knowledge as self-improvement in Plato's dialogues and cognitive behavioural therapy. *Theory & Psychology*, 33(3), 346–365. <https://doi.org/10.1177/09593543221136103>
- Bandura, A. (2001). Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 1–26. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.1>
- Baštecká, B., & Mach, J. a kol. (2015). *Klinická psychologie*. Portál.
- Beck, A. T. (1993). Cognitive therapy: Past, present, and future. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61(2), 194–198. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.61.2.194>
- Beck, A. T., & Dozois, D. J. A. (2011). Cognitive Therapy: Current Status and Future Directions. *Annual Review of Medicine*, 62(1), 397–409. <https://doi.org/10.1146/annurev-med-052209-100032>
- Beck, J. S. (2021). *Cognitive behavior therapy: Basics and beyond* (3. vydání). The Guilford Press.
- Braun, J. D., Strunk, D. R., Sasso, K. E., & Cooper, A. A. (2015). Therapist use of Socratic questioning predicts session-to-session symptom change in cognitive therapy for

- depression. *Behaviour Research and Therapy*, 70, 32–37.
<https://doi.org/10.1016/j.brat.2015.05.004>
- Braunlichová, A. F. (1942). Plato's Modern Psychology. *The Classical Weekly*, 35(21), 245.
<https://doi.org/10.2307/4341475>
- Cakirpaloglu, P. (2009). *Psychologie hodnot* (2., doplněné a přepracované vydání). Univerzita Palackého v Olomouci.
- Campbell, L. F., & Smith, T. P. (2003). Integrating self-help books into psychotherapy. *Journal of Clinical Psychology*, 59(2), 177–186. <https://doi.org/10.1002/jclp.10140>
- Carey, T. A., & Mullan, R. J. (2004). What is Socratic questioning? *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 41(3), 217–226. <https://doi.org/10.1037/0033-3204.41.3.217>
- Clark, G. I., & Egan, S. J. (2015). The Socratic Method in Cognitive Behavioural Therapy: A Narrative Review. *Cognitive Therapy and Research*, 39(6), 863–879.
<https://doi.org/10.1007/s10608-015-9707-3>
- Condrau, G. (1998). *Sigmund Freud & Martin Heidegger: Daseinanalytická teorie neuróz a psychoterapie* (O. Čálek, Přel.). Triton.
- Cornett, C. E., & Cornett, C. F. (1980). *Bibliotherapy: The right book at the right time*. Phi Delta Kappa Educational Foundation.
- Costello, S. (2015). The Spirit of Logotherapy. *Religions*, 7(1), 3.
<https://doi.org/10.3390/rel7010003>
- Cuijpers, P. (1997). Bibliotherapy in unipolar depression: A meta-analysis. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 28(2), 139–147.
[https://doi.org/10.1016/S0005-7916\(97\)00005-0](https://doi.org/10.1016/S0005-7916(97)00005-0)

- Dillon, J. J. (2013). Using Socrates to Teach Psychology: A Humanistic Approach to Psychology 101. *Journal of Humanistic Psychology*, 53(3), 362–385. <https://doi.org/10.1177/0022167812473368>
- Dinkins, C. S., & Cangelosi, P. R. (2019). Putting Socrates back in Socratic method: Theory-based debriefing in the nursing classroom. *Nursing Philosophy*, 20(2), e12240. <https://doi.org/10.1111/nup.12240>
- Elliott, R., Bohart, A. C., Watson, J. C., & Greenberg, L. S. (2011). Empathy. *Psychotherapy*, 48(1), 43–49. <https://doi.org/10.1037/a0022187>
- Ellis, A., & MacLaren, C. (2005). *Racionálně emoční behaviorální terapie*. Portál.
- Farmer, C. C., Mitchell, K. S., Parker-Guilbert, K., & Galovski, T. E. (2017). Fidelity to the Cognitive Processing Therapy Protocol: Evaluation of Critical Elements. *Behavior Therapy*, 48(2), 195–206. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2016.02.009>
- Frankl, V. E. (1995). *Lékařská péče o duši: Základy logoterapie a existenciální analýzy* (V. Jochmann, Přel.). Cesta.
- Frankl, V. E. (2006). *Vůle ke smyslu: Vybrané přednášky o logoterapii*. Cesta.
- Frankl, V. E. (2008). *Man's search for meaning: The classic tribute to hope from the Holocaust* (I. Lasch, Přel.). Rider.
- Frankl, V. E. (2019). *Teorie a terapie neuróz: Úvod do logoterapie a existenciální analýzy* (K. Balcar, Přel.; 2., upravené vydání). Portál.
- Freud, S. (1998a). *Spisy z let 1932-1939* (O. Vochoč, Ludvík. Hošek, & J. Pechar, Přel.). Psychoanalytické nakladatelství.
- Freud, S. (1998b). *Výklad snů ; O snu* (O. Vochoč, Přel.). Psychoanalytické nakladatelství.
- Freud, S. (1999). *Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924* (Miloš. Kopal & J. Pechar, Přel.). Psychoanalytické nakladatelství.

- Freud, S. (2000). *Spisy z let 1904-1905* (Miloš. Kopal & O. Friedmann, Přel.). Psychoanalytické nakladatelství.
- Freud, S. (2007). *Spisy z let 1925-1931* (M. Kopal, Přel.). Psychoanalytické Nakl. Kocourek.
- Fromm, E. (1997). *Člověk a psychoanalýza* (2., doplněné vydání). Aurora.
- Funk, R. (1994). *Erich Fromm* (V. Zihlová, Přel.). Nakl. Lidové noviny.
- Gardner, W. (1968). The Psychology of Plato. *Canadian Psychiatric Association Journal*, 13(5), 463–464. <https://doi.org/10.1177/070674376801300517>
- Gregory, R. J., Schwer Canning, S., Lee, T. W., & Wise, J. C. (2004). Cognitive Bibliotherapy for Depression: A Meta-Analysis. *Professional Psychology: Research and Practice*, 35(3), 275–280. <https://doi.org/10.1037/0735-7028.35.3.275>
- Haidt, J. (2006). *The Happiness Hypothesis: Putting Ancient Wisdom and Philosophy to the Test of Modern Science*. Arrow Books.
- Hajhosseiny, M. (2012). The Effect of Dialogic Teaching on Students' Critical Thinking Disposition. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 69, 1358–1368. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.12.073>
- Hanušová, I. (2004). Indikace a cíle psychoterapie. In J. Vymětal, K. Balcar, K. Durecová, K. Hájek, I. Hanušová, K. Humhal, V. Junková, A. Justen-Horsen, J. Payne, & V. Vavrda, *Obecná psychoterapie: 2., rozšířené a přepracované vydání*. Grada Publishing, a. s.
- Heiniger, L. E., Clark, G. I., & Egan, S. J. (2018). Perceptions of Socratic and non-Socratic presentation of information in cognitive behaviour therapy. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 58, 106–113. <https://doi.org/10.1016/j.jbtep.2017.09.004>
- Hillman, J. (2000). *Klíč k duši: Cesta za objevením individuálního životního smyslu* (H. Kašparovská, Přel.). Portál.

- Hillman, J. (2013). *Myšlení srdce a duše světa* (I. Chmelař & P. Kostiuk, Přel.). Malvern.
- Hillman, J. (2020). *Nová vize psychologie* (J. Veselý, Přel.). Malvern.
- Hillman, J., & Ventura, M. (2016). *Máme za sebou sto let psychoterapie, a svět je čím dál horší* (J. Veselý, Přel.). Malvern.
- Hlavinka, P. (2008). *Daseinsanalýza: Setkání filozofie s psychoterapií*. Grada.
- Hoffman, D. (2014). Becoming Beautiful: The Aesthetics of Individuation. *Psychological Perspectives*, 57(1), 50–64. <https://doi.org/10.1080/00332925.2014.874906>
- Hollowchak, M. A. (2013). Freud on philosophy and philosophers: Patching the gaps in the universe with nightcaps and dressing-gown tatters. *International Forum of Psychoanalysis*, 22(3), 149–160. <https://doi.org/10.1080/0803706X.2010.532507>
- Hunt, M. (2006). *Dějiny psychologie*. Portál.
- Jack, S. J., & Ronan, K. R. (2008). Bibliotherapy: Practice and research. *School Psychology International*, 29(2), 161–182. <https://doi.org/10.1177/0143034308090058>
- James, W. (1890). *The principles of psychology*. Henry Holt.
- James, W. (1930). *Druhy náboženské zkušenosti*. Melantrich.
- Joseph, S., & Linley, P. A. (2006). *Positive therapy: A meta-theory for positive psychological practice*. Routledge.
- Jung, C. G. (1995). *Člověk a duše* (K. Plocek, A. Bernášková, L. Běťák, & J. Vašková, Přel.). Academia.
- Jung, C. G. (1996). *Výbor z díla I: Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi* (A. Bernášková, K. Černá, J. Škodová, D. Traugottová, L. Běťák, J. Černý, J. Dan, & K. Plocek, Přel.). Nakladatelství Tomáše Janečka.
- Jung, C. G. (1997). *Výbor z díla II: Archetypy a nevědomí* (E. Bosáková, K. Černá, & J. Černý, Přel.). Nakladatelství Tomáše Janečka.

- Jung, C. G. (2003). *Aion: Příspěvky k symbolice bytostného Já* (P. Patočka, Přel.). Nakladatelství Tomáše Janečka.
- Jung, C. G. (2022). *Psychoterapeutická praxe: Příspěvky k problému psychoterapie a psychologie přenosu* (M. Hubáček, Přel.). Fontána.
- Koffka, K. (1936). *Principles of Gestalt psychology*. Harcourt, Brace and Company.
- Köhler, W. (1966). *The place of value in a world of facts*. Liveright.
- Konečná, H. (2022). *Platón v moderní psychologii* [Masarykova univerzita v Brně]. <https://is.muni.cz/auth/th/bgcl1/>
- Kratina, F. (1947). *Psychologie*. Komenium.
- Kratochvíl, S. (2017). *Základy psychoterapie* (7. vydání). Portál.
- Krejčí, F. (1918). *Filosofie posledních let před válkou*. Jan Laichter.
- Krejčí, F. (1925). *Psychologie* (3., přepracované vydání). Bursík & Kohout.
- Křivohlavý, J. (2009). *Psychologie zdraví* (3. vydání). Portál.
- Lichaňski, J. Z. (2022). Mason Marshall Reading Plato's Dialogues to Enhance Learning and Inquiry: Exploring Socrates' Use of Protreptic for Student Engagement. *International Journal of English and Cultural Studies*, 5(1), 15. <https://doi.org/10.11114/ijecs.v5i1.5528>
- Lukasová, E. S. (1997). *Logoterapie ve výchově* (K. Balcar, Přel.). Portál.
- Lukasová, E. S. (2006). *I tvoje utrpení má smysl: Logoterapeutická útěcha v krizi* (J. Vašíčková, Přel.). Cesta.
- Magrini, J. M. (2021). Socrates is Not a Teacher But, Can We Learn From Him? *Journal Philosophical Study of Education*. https://www.academia.edu/45121349/Socrates_is_Not_a_Teacher_But_Can_We_Learn_From_Him_1

- Martínez, E. Y., & Flórez, I. A. (2015). Meaning-Centered Psychotherapy: A Socratic Clinical Practice. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 45(1), 37–48.
<https://doi.org/10.1007/s10879-014-9281-0>
- Maslow, A. H. (2021). *Motivace a osobnost* (P. Le Roch, Přel.). Portál.
- McNicol, S. (2018). Theories of Bibliotherapy. In S. McNicol & L. Brewster (Ed.), *Bibliotherapy*. Facet. <https://doi.org/10.29085/9781783303434>
- Moore, T. (2010). *Léčebná péče o duši: [Průvodce procesem uzdravení celé osobnosti]* (I. Müller, Přel.). Portál.
- Moore, T. (2022). *Terapie duše: Umění provázejícího rozhovoru* (P. Kolmačka, Přel.). Portál.
- Nakonečný, M. (1998). *Základy psychologie*. Academia.
- Nakonečný, M. (2003). Fenomenologická psychologie. In J. Hoskovec, M. Nakonečný, & M. Sedláková, *Psychologie XX. století: Některé významné směry a školy*. Karolinum.
- Nakonečný, M. (2017). *Psýché: Základy a záhady duševního života*. Vladimír Kvasnička, nakladatelství Vodnář.
- Novotný, F. (2013). *O Platonovi. Díl druhý, Dílo*. Nová Akropolis.
- Novotný, F. (2014). *O Platonovi. Díl třetí, Filosofie* (2. vydání). Nová Akropolis.
- Nykl, L. (2012). *Carl Ransom Rogers a jeho teorie: Přístup zaměřený na člověka*. Grada.
- Overholser, J. C. (1993). Elements of the Socratic method: I. Systematic questioning. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 30(1), 67–74.
<https://doi.org/10.1037/0033-3204.30.1.67>
- Overholser, J. C. (2018). Guided Discovery: A Clinical Strategy Derived from the Socratic Method. *International Journal of Cognitive Therapy*, 11(2), 124–139.
<https://doi.org/10.1007/s41811-018-0017-x>

- Overholser, J. C., & Beale, E. (2023). The art and science behind socratic questioning and guided discovery: A research review. *Psychotherapy Research*, 33(7), 946–956. <https://doi.org/10.1080/10503307.2023.2183154>
- Palová, K., & Jochmannová, L. (2021). Teoretické vymezení zdraví a resilience. In L. Jochmannová & T. Kimplová (Ed.), *Psychologie zdraví: Biologické, psychosociální, digitální a spirituální aspekty*. Grada.
- Pardo-Cebrián, R., Calero-Elvira, A., Guerrero-Escagedo, M. C., & López-Gómez, A. (2021). What works in the Socratic debate? An analysis of verbal behaviour interaction during cognitive restructuring. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 49(5), 513–525. <https://doi.org/10.1017/S1352465820000880>
- Patočka, J. (1999). *Péče o duši II*. OIKOYMENH.
- Patočka, J. (2012). *Platónova péče o duši a spravedlivý stát*. OIKOYMENH.
- Payne, J. (2004). Etika a psychoterapie. In J. Vymětal, K. Balcar, K. Durecová, K. Hájek, I. Hanušová, K. Humhal, V. Junková, A. Justen-Horsen, J. Payne, & V. Vavrda, *Obecná psychoterapie: 2., rozšířené a přepracované vydání*. Grada Publishing, a. s.
- Platón. (1993). *Symposion* (F. Novotný, Přel.; 3., opravené vydání). OIKOYMENH.
- Platón. (1996a). Alkibiadés I. In F. Novotný (Přel.), *Alkibiadés I ; Alkibiadés II ; Hipparchos* (2. vydání). OIKOYMENH.
- Platón. (1996b). Timaios. In F. Novotný (Přel.), *Timaios ; Kritias* (2., opravené vydání). OIKOYMENH.
- Platón. (2000). *Faidros* (F. Novotný, Přel.; 5., opravené vydání). OIKOYMENH.
- Platón. (2001). *Ústava* (F. Novotný, Přel.). OIKOYMENH.

- Platón. (2003a). Euthydémos. In F. Novotný (Přel.), *Theagés ; Charmidés ; Lachés ; Lysis ; Euthydémos ; Prótagoras ; Gorgias ; Menón ; Hippias Větší ; Hippias Menší ; Ión ; Menexenos*. OIKOYMENH.
- Platón. (2003b). Euthyfrón. In F. Novotný (Přel.), *Euthyfrón ; Obrana Sókrata ; Kritón ; Faidón ; Kratylos ; Theaitétos ; Sofistés ; Politikos*. Oikoymenh.
- Platón. (2003c). Faidón. In F. Novotný (Přel.), *Euthyfrón ; Obrana Sókrata ; Kritón ; Faidón ; Kratylos ; Theaitétos ; Sofistés ; Politikos*. OIKOYMENH.
- Platón. (2003d). Gorgias. In F. Novotný (Přel.), *Theagés ; Charmidés ; Lachés ; Lysis ; Euthydémos ; Prótagoras ; Gorgias ; Menón ; Hippias Větší ; Hippias Menší ; Ión ; Menexenos*. OIKOYMENH.
- Platón. (2003e). Hippias Menší. In F. Novotný (Přel.), *Theagés ; Charmidés ; Lachés ; Lysis ; Euthydémos ; Prótagoras ; Gorgias ; Menón ; Hippias Větší ; Hippias Menší ; Ión ; Menexenos*. OIKOYMENH.
- Platón. (2003f). Charmidés. In F. Novotný (Přel.), *Theagés ; Charmidés ; Lachés ; Lysis ; Euthydémos ; Prótagoras ; Gorgias ; Menón ; Hippias Větší ; Hippias Menší ; Ión ; Menexenos*. OIKOYMENH.
- Platón. (2003g). Lachés. In F. Novotný (Přel.), *Theagés ; Charmidés ; Lachés ; Lysis ; Euthydémos ; Prótagoras ; Gorgias ; Menón ; Hippias Větší ; Hippias Menší ; Ión ; Menexenos*. OIKOYMENH.
- Platón. (2003h). Menón. In F. Novotný (Přel.), *Theagés ; Charmidés ; Lachés ; Lysis ; Euthydémos ; Prótagoras ; Gorgias ; Menón ; Hippias Větší ; Hippias Menší ; Ión ; Menexenos*. OIKOYMENH.
- Platón. (2003i). Obrana Sókrata. In F. Novotný (Přel.), *Euthyfrón ; Obrana Sókrata ; Kritón ; Faidón ; Kratylos ; Theaitétos ; Sofistés ; Politikos*. Oikoymenh.

- Platón. (2003j). Prótagoras. In F. Novotný (Přel.), *Theagés ; Charmidés ; Lachés ; Lysis ; Euthydémos ; Prótagoras ; Gorgias ; Menón ; Hippias Větší ; Hippias Menší ; Ión ; Menexenos*. OIKOYMENH.
- Platón. (2005). *Faidón* (F. Novotný, Přel.; 6., opravené vydání). OIKOYMENH.
- Plháková, A. (2020). *Dějiny psychologie* (2., přepracované a doplněné vydání). Grada.
- Plháková, A. (2023). *Učebnice obecné psychologie* (2., doplněné, aktualizované a přepracované vydání). Academia.
- Robinson, T. M. (1995). *Plato's psychology* (2. vydání). University of Toronto Press.
- Rogers, C. R. (2014). *Způsob bytí: Klíčová témata humanistické psychologie z pohledu jejího zakladatele* (J. Krejčí, Přel.; 2., revidované vydání). Portál.
- Rogers, C. R. (2015). *Být sám sebou: Terapeutův pohled na psychoterapii* (H. Hartlová, Přel.). Portál.
- Rud, A. G. (1997). Use & Abuse of Socrates in Teaching. *Education Policy Analysis Archives*, 5, 20. <https://doi.org/10.14507/epaa.v5n20.1997>
- Rüegg, J. C. (2020). *Mozek, duše a tělo: Neurobiologie psychosomatiky a psychoterapie* (J. Kabát & K. Lucáková, Přel.). Portál.
- Růžička, J. (2003). *Péče o duši v perspektivách psychoterapie*. Triton.
- Růžička, J. (2021). Empatie a daseinanalytický rozhovor. In J. Růžička (Ed.), *Rozhovory v psychoterapii: Psychoterapie v přesazích a souvislostech*. Stanislav Juhaňák - Triton.
- Ryška Vajdová, I. (2023). *Idea nevědomí: Filosofické kořeny C.G. Junga*. Vyšehrad.
- Říčan, P. (2010). *Psychologie osobnosti: Obor v pohybu* (6., revidované a doplněné vydání). Grada.
- Slezáčková, A. (2010). Pozitivní psychologie—Věda nejen o štěstí. *E-psychologie*, 4(3), 55–69.

- Smékal, V. (2009). *Pozvání do psychologie osobnosti: Člověk v zrcadlení vědomí a jednání* (3., opravené vydání). Barrister & Principal.
- Smékal, V. (2017). *Psychologie duchovního života* (První vydání). Cesta.
- Smith, N. M., Floyd, M. R., Scogin, F., & Jamison, C. S. (1997). Three-year follow-up of bibliotherapy for depression. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 65*(2), 324–327. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.65.2.324>
- Stammers, S., & Pulvermacher, R. (2020). The value of doing philosophy in mental health contexts. *Medicine, Health Care and Philosophy, 23*(4), 743–752. <https://doi.org/10.1007/s11019-020-09961-4>
- Stoddard, H. A., & O'Dell, D. V. (2016). Would Socrates Have Actually Used the “Socratic Method” for Clinical Teaching? *Journal of General Internal Medicine, 31*(9), 1092–1096. <https://doi.org/10.1007/s11606-016-3722-2>
- Tardy, V. (1956). *Dějiny empirické psychologie: I. díl—19. Století*. Státní pedagogické nakladatelství.
- Tardy, V. (1966). *Dějiny psychologie do vzniku samostatné psychologie*. Státní pedagogické nakladatelství.
- Tavel, P. (2007). *Smysl života podle Viktora Emanuela Frankla: Potřeba smyslu života, přínos Viktora E. Frankla k otázce smyslu života*. Triton.
- Timuňák, L. (2005). *Současný výzkum psychoterapie* (M. Ivanovský, Přel.). Triton.
- Vavrda, V. (2004). Formy a prostředky psychoterapie. In J. Vymětal, K. Balcar, K. Durecová, K. Hájek, I. Hanušová, K. Humhal, V. Junková, A. Justen-Horsen, J. Payne, & V. Vavrda, *Obecná psychoterapie: 2., rozšířené a přepracované vydání*. Grada Publishing, a. s.

- Vittorio, L. N., Murphy, S. T., Braun, J. D., & Strunk, D. R. (2022). Using Socratic Questioning to promote cognitive change and achieve depressive symptom reduction: Evidence of cognitive change as a mediator. *Behaviour Research and Therapy*, 150, 104035. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2022.104035>
- Vybíral, Z. (2010). Psychoterapie v Evropě. In Z. Vybíral & J. Roubal (Ed.), *Současná psychoterapie*. Portál.
- Vybíral, Z., & Roubal, J. (2010a). Dnešní psychoterapie. In Z. Vybíral & J. Roubal (Ed.), *Současná psychoterapie*. Portál.
- Vybíral, Z., & Roubal, J. (Ed.). (2010b). *Současná psychoterapie*. Portál.
- Vybíral, Z., & Timuňák, L. (2010). Je psychoterapie účinná? In Z. Vybíral & J. Roubal (Ed.), *Současná psychoterapie*. Portál.
- Vymětal, J. (1996). *Rogersovská psychoterapie*. Český spisovatel.
- Vymětal, J. (2003). *Úvod do psychoterapie* (2., aktualizované vydání). Grada.
- Vymětal, J. (2004a). Obecný model psychoterapie. In J. Vymětal, K. Balcar, K. Durecová, K. Hájek, I. Hanušová, K. Humhal, V. Junková, A. Justen-Horsen, J. Payne, & V. Vavrda, *Obecná psychoterapie: 2., rozšířené a přepracované vydání*. Grada Publishing, a. s.
- Vymětal, J. (2004b). Vymezení oboru psychoterapie. In J. Vymětal, K. Balcar, K. Durecová, K. Hájek, I. Hanušová, K. Humhal, V. Junková, A. Justen-Horsen, J. Payne, & V. Vavrda, *Obecná psychoterapie: 2., rozšířené a přepracované vydání*. Grada Publishing, a. s.
- Vymětal, J. (2004c). Výzkum v psychoterapii. In J. Vymětal, K. Balcar, K. Durecová, K. Hájek, I. Hanušová, K. Humhal, V. Junková, A. Justen-Horsen, J. Payne, & V. Vavrda, *Obecná psychoterapie: 2., rozšířené a přepracované vydání*. Grada Publishing, a. s.

- Vymětal, J., & Rezková, V. (2001). *Rogerovský přístup k dospělým a dětem* (2., přepracované vydání). Portál.
- Vyskočilová, J., & Praško Pavlov, J. (2015). Řízené objevování a sokratovský rozhovor v kognitivně behaviorální supervizi. *Psychiatrie pro Praxi*, 16(E-verze 1/15), e44–e57.
- Wakefield, J. C. (1998). Immortality and the externalization of the self: Plato's unrecognized theory of generativity. In D. P. McAdams & E. De St. Aubin (Ed.), *Generativity and adult development: How and why we care for the next generation*. (s. 133–174). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10288-005>
- Whitehead, A. N. (1929). *Process and reality: An essay in cosmology*. The Macmillan Company.
- Williams, C. (2001). Use of written cognitive-behavioural therapy self-help materials to treat depression. *Advances in Psychiatric Treatment*, 7(3), 233–240. <https://doi.org/10.1192/apt.7.3.233>
- Yang, Y.-T. C., Newby, T. J., & Bill, R. L. (2005). Using Socratic Questioning to Promote Critical Thinking Skills Through Asynchronous Discussion Forums in Distance Learning Environments. *American Journal of Distance Education*, 19(3), 163–181. https://doi.org/10.1207/s15389286ajde1903_4
- Zeig, J. K. (2005). *Umění psychoterapie: C. Rogers, V. Satirová, P. Watzlawick, A. Ellis, A. Beck, A. Lazarus a další* (D. Kuneš, Přel.). Portál.

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Abstrakt v českém jazyce
2. Abstrakt v anglickém jazyce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Přínos studia Platónových textů pro současnou psychologii

Autor práce: Ing. Bc. et Bc. Helena Konečná

Vedoucí práce: PhDr. Olga Pechová, Ph.D.

Počet stran a znaků: 81 stran, 155 347 znaků

Počet příloh: 2

Počet titulů použité literatury: 143

Abstrakt:

Cílem této teoretické práce je zhodnocení přínosů studia Platónových textů pro současnou psychologii. Práce představuje Platónovu nauku o duši jako péči o duši směřující k pravému poznání a sebe-poznání. Přibližuje explicitní odkazy na Platónovy texty z hlediska témat i dialogické formy jejich sdělování u více než třiceti autorů současné psychologie – převážně v oblasti psychologie osobnosti, vývojové psychologie a obecné psychologie a dále v psychoanalyticko-psychodynamicky, existenciálně, transpersonálně či kognitivně laděných směrech psychologie a psychoterapie. Na základě představených výzkumných studií doporučuje využití širokého spektra Platónových dialogů pro systematizaci a výzkum sokratovského dotazování v rámci různých forem psychoterapie i psychologie zdraví a využití Platónových děl pro biblioterapii. Dále doporučuje teoretické zkoumání souvislostí role estetiky a sexuality v rozšířeném smyslu pro směřování života člověka na základě dialogu *Symposion* a Platónova pojetí spravedlnosti a tříložkové duše na základě dialogů *Ústava*, *Timaios* a *Faidros*. K pozornosti v oblasti výuky, terapie a seberozvoje doporučuje také dialogy *Faidón*, *Gorgias*, *Alkibiadés I* a další.

Klíčová slova: Platón, sokratovské dotazování, psychoterapie, biblioterapie, psychologie zdraví

ABSTRACT OF THESIS

Title: The contribution of the study of Plato's texts to contemporary psychology

Author: Ing. Bc. et Bc. Helena Konečná

Supervisor: PhDr. Olga Pechová, Ph.D.

Number of pages and characters: 81 pages, 155 347 characters

Number of appendices: 2

Number of references: 143

Abstract:

The aim of this theoretical work is to evaluate the benefits of the study of Plato's texts for contemporary psychology. The work presents Plato's doctrine of the soul as soul care leading to true knowledge and self-knowledge. It approximates explicit references to Plato's texts in terms of themes and dialogic form of their communication in more than thirty authors of contemporary psychology – mainly in the field of personality psychology, developmental psychology and general psychology, as well as in psychoanalytic-psychodynamic, existential, transpersonal or cognitively tuned directions of psychology and psychotherapy. Based on the presented research studies, it also recommends the use of a wide range of Plato's dialogues for the systematization and research of Socratic questioning within various forms of psychotherapy and health psychology, and the use of Plato's works for bibliotherapy. Furthermore, it recommends a theoretical examination of the connections between the role of aesthetics and sexuality in an extended sense for the direction of a person's life based on the dialogue *Symposium* and Plato's concept of justice based on the dialogues *Republic*, *Timaeus* and *Phaedrus*. It also recommends the dialogues of *Phaedo*, *Gorgias*, *Alcibiades I* and others for attention in the field of teaching, therapy and self-development.

Key words: Plato, Socratic questioning, psychotherapy, bibliotherapy, health psychology